

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her:
<https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

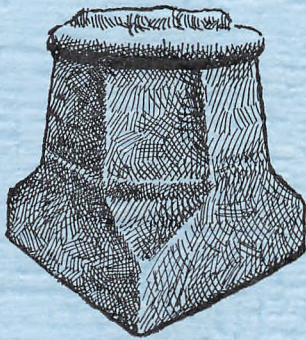
Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>
Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Om Klosters Kronike

Oversat af
JØRGEN OLRIK

HISTORISK SAMFUND FOR ÅRHUS STIFT
1968

Om Klosters Kronike.

Oversat af
JØRGEN OLRİK

HISTORISK SAMFUND FOR ÅRHUS STIFT
1968

Historisk Samfund for Århus Stift takker »Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse« for fornyet velvillig tilladelse til benyttelse af et tekststykke, s. 250—317, i »Valdemar Sejrs Sønner og den store Ærkebisperid«.

PRINTED IN DENMARK
BY
AARHUUS STIFTSBOGTRYKKERIE

Et af de livfuldeste og interessanteste skrifter fra Danmarks middelalder er uden tvivl den i cistercienserklosteret Øm ved Mossø skrevne klosterkrønike »Exordium caræ insulæ« (Øm klostets opkomst), endnu den dag i dag bevaret i originalhåndskrift på universitetsbiblioteket (E donatione variorum 4°, 135) og udgivet af professor M. C. Gertz i *Scriptores minores historiæ Danicæ mediæ ævi II* (1918–20) s. 153–264. Denne udgave er benyttet ved nærværende gennemsete ny udgave af oversættelsen. Krønikens første halvdel handler om klostrets grundlæggelse 1165 i Sminge ved Silkeborg og om, hvorledes det derfra flyttedes til Veng, derfra til Kalvø i Skanderborg sø, for sluttelig 1172 at havne i Øm. Hertil er føjet afskrifter af forskellige kongelige og pavelige privilegier og fribreve samt af de testamenter, hvorved klostrets velynder, bisp Sven af Århus, skænkede det så vidtstrakt jordegods (især i Djursland), at han gjorde sig fortjent til det navn af klostrets grundlægger, som krøniken giver ham. Om samme biskop Svens liv og død fortælles ydermere nogle småtræk, der giver et smukt billede af Valdemartidens religiøse opsving; den blide fromhed, der præger bisp Svens skikkelse, er et ejendommeligt modstykke til det alt andet end blide billede, som krøniken tegner af flere af hans eftermænd, især af klostrets arge fjende biskop Tyge.

Dette krønikens første afsnit, den egentlige grundlæggelseshistorie, er forfattet eller i al fald påbegyndt 1207. Dernæst følger en abbedrække, hvis begyndelse, nemlig stykkerne om de seks første abbeder, skyldes samme hånd som den forudgående krønike. Stykket om den syvende abbed skyldes en ny hånd, stykket om den ottende og niende abbed atter en derfra forskellig hånd. Ved den tiende abbed tager atter en ny hånd fat, der ligeså genfindes i stykkerne om den tolvte, trettede og fjortende abbed, hvorimod stykket om den ellefte abbed atter skyldes en fra de foregående forskellig hånd. Denne sammenhængende skildring af 12., 13. og 14. abbeds styre er uden tvivl forfattet kort efter den nye kirkes indvielse på allehelgens dag 1257, og den fører os med sine malende enkeltskildringer midt ind i datidens urolige forhold, hvor det gjaldt at være enten hammer eller ambolt, og hvor fredelige klosterfolk oftest trak det korteste strå. Under kampen mellem Erik og Abel tynges klostret hårdt af de kongelige hæres gæsteri, og hvor kongen slipper, tager Århusbisen Peder Ugotsøn fat.

Alt dette var dog kun et forspil til de langt værre trængsler, der ventede klostret efter magister Tyges valg til bisp af Århus, og som skildres i krønikens sidste og største afsnit, der atter skyldes en fra de foregående forskellig forfatter. Hvem denne er, gives der et vink om i en senere i håndskriftet indføjede abbedrække, hvori det om den syttende abbed, Ture (1263–68) hedder: »Om hans tiltrædelse og valg, hans møje og sorg findes mangt og meget udførligere fremstillet i et andet bind ved hans flid«. Altså er det abbed Ture, der har skrevet (eller i hvert fald inspireret) hele dette parti af klosterkrøniken; hermed passer det også godt, at krøniken synes at røbe en vis kritik overfor Tures forgænger, den noget fremfusende abbed Bo, men ikke mod Tures egne handlinger. Fremstillingen af striden mellem klostret og bispemanden kan selvfølgelig ikke gøre fordring på at betegnes som upartisk objektiv historieskrivning, da den skyldes den ene part i sagen; men alt i alt giver dog klosterkrøniken et ejendommeligt livfuldt og pålideligt billede af den fuldstændige mangel på orden og retssikkerhed i landet, hvor den kirkelige stormand, der havde magten på sin side, kunne sidde alle kirkelige mæglinger, domme og bandlysninger overhørig. På adskillige steder hæver dens forfatter sig til virkelig fortællekunst, især i sine fremstillinger af bispens besøg i klostret og hans møder med abbeden, hvor det korte og hvasse ordskifte aldeles bærer præg af at være grebet lige ud af livet og netop ved denne sin livfuldhed danner den største modsætning til de sædvanlige tørre og åndløse middelalderlige klosterårbøger. Skade, at der er bevaret så lidt af den art skildringer fra Danmarks middelalder (udenfor folkevisernes verden). – Længere hen i krøniken er det mest dokumenterne i klostrets kirkelige retstrætte med bispemanden, der gør sig gældende; men det er en selvfølge, at dette stof ikke har samme umiddelbart fængslende karakter som de fortællende afsnit. Desværre bryder krøniken af, just som stridens endelige afgørelse (1267) skulle berettes, og om denne vides derfor intet bestemt.

Det er hele Ømbogen, der her forelægges læseverdenen i gennemset oversættelse, blot med fradrag af nogle mindre, uvæsentlige dokumentafskrifter. Dens sidste og største afsnit – fra den ellefte til den syttende abbed (1235–67) – har jeg tidligere oversat for »Selskabet til historiske Kildeskrifters Oversættelse«; det er trykt i det af dette selskab udgivne skrift »Valdemar Sejrs Sønner og den store Ærkebisperid, Udvalg af Kilder til Danmarks Historie 1241–1274 (Kbh. 1906–8) s. 250–317, og er ved det nævnte selskabs velvilje genoptrykt her i temmelig uforandret skikkelse.

Da vi ønsker at overgive til eftertidens kundskab, hvorledes dette

kloster, som hedder Øm, har taget sin begyndelse, vil vi her meddele både når og af hvem det er bygget, med hvilke forrettigheder det er blevet stadfæstet, hvorledes det er flyttet fra sted til sted og er endt på det sted, hvor det nu ligger, samt navnene på de abbeder, som har forestået det i 42 år indtil nærværende år, da dette er skrevet¹); alt i den hensigt, at om nogensinde nogen, være sig læg eller lærd, skulle prøve at voldføre det og lægge hånd på dets ejendomme, da skal han, når han erfarer sandheden om dets grundlæggelse og ærværdige grundlæggere, afstå fra sit påbegyndte onde værk, og hellere elske og skærme klostret, indtil han ved *deres* fortjenester, hvem han skylder udspring og vækst²), og hjulpet af hele ordenens³) bønner, på den yderste prøvelsens dag af Kristus, den høje dommer, optages blandt de herliggjorte munke og med alle Guds udvalgte vinder himmeriges rige i al evighed⁴).

Kap. 1.

Når og af hvem dette kloster er grundlagt.

År 1166 efter Herrens byrd, i februar måned, den 16. dag i samme måned, udsendte herr Henrik, den første abbed i Vitskøl⁵), dette klostres samlag til et sted, som hedder Småenge⁶), som den ærværdige biskop Eskil af Arhus havde udset til ham. Men dette sted var fattigt og utilstrækkeligt; thi det havde kun een gård og grund; og da bispen fik en brat død og mistede livet på ledingstog mod venderne⁷), gav bemeldte abbed sig derfor til at forhandle med den ærværdige mand herr Sven, der var blevet valgt til den hedengangne Eskils eftermand, om hvorvidt han ville antage sig den lille hjord som en omhyggelig hyrde og sørge for græsning til den, så ordenens⁸) første spire i hans stift ved hans hjælp kunne vokse og fuldkommes. Denne udvalgte bisp⁹) havde vel i førstningen stået brødrene imod for sin forgængers gavmildheds skyld, hvorved øjensynlig bispedømmets ejendomme var mindske; men en gang han var kommet sejlene hjem fra England, havde han fået uvejre og svære storme, og efter tilskyndelse af en gråmunk¹⁰), en gudfrygtig mand, havde han lovet, at hvis Gud frelste ham af den overhængende dødsfare, ville han bygge et cistercienser-kloster i sit bispedømme; og derfor aflagde han straks på abbedens tilskyndelse al den uvilje, han havde haft mod brødrene, og fuldbyrdede lykkeligt og vel mod samme brødre, hvad han i sin nød fromt havde lovet. Abbed Henrik var en mand af ærværdig vandel og højt elsket både af kongen og af alle rigets første mænd for den gudsfrigts skyld, som lyste ud af hans åsyn, og for den honningsøde veltalenheds ordstrøm, der udgik af hans mund. Den udvalgte bisp og abbeden hen-

vendte sig da i fællesskab til den herre kong Valdemar, som dengang stod ene for styret, fader til to konger Knud og Valdemar, der herskede efter ham, og holdt råd med nogle andre af bisperne om at anbringe brødrene i Veng kloster¹¹⁾, som på den tid var i forfald som følge af de sorte munkes¹²⁾ forsømmelighed. Dette fuldbragte de ved Herrens hjælp hurtigt ved fælles rådslagning. Thi de sortes abbed, Jens, gav sig frivillig i al ydmyghed abbed Henrik i vold; læreren lod sig gøre til lærling og dvælede en tid lang i Vitskøl i den største lydighed under klostrets skik og tugt, ofte med gråd og suk af anger over, at han i sin forrige orden havde ført et såre uordentligt liv. Siden vendte han hjem til sit eget hus¹³⁾, som nu var omskabt til det bedre, tilbragte resten af sin levetid med det påbegyndte værk, og endte sine dage med en salig død.

Kap. 2.

Hvordan brødrene overlod deres udvalgte bisp Småenge for at vinde des større yndest hos ham.

Da brødrene var kommet til Veng og havde fæstet bo der, og den udvalgte bisp i alle måder var blevet dem huld og aldeles havde glemte den bitterhed og harme, han havde næret imod dem, overdrog de ham, for at vinde des større yndest hos ham, Småenge, for at han frit kunne have rådighed over denne grund, og bruge den på hvad måde, han ville. Dette tog han nådigt op, og blev som følge af deres huldskab endnu mere venligsindet; han beholdt den kun en kort tid, og gav den siden tilbage til brødrene, mod af dem at få et bol i Karlby¹⁴⁾, som hørte under Veng; men også det gav han dem fromt tilbage sammen med andre ejendomme, som han havde overdraget klostret. Dengang var bispedømmet overmåde fattigt og ringe; men bispens udvidede og øgede dets gods og anseelse; og alt, hvad han gav klostret, var ud af hans eget arvegods, samt af hvad han kunne føje dertil af sit eget bords overflod i sin bispetid.

Kap. 3.

Hvordan den første abbed på kongens og bispernes vegne drog til Rom.

Siden indsatte her abbed Henrik den hæderværdige mand Brian til abbed. Han var engang gæst hos abbed Jens i Veng, som tog uærbødigt imod ham, handlede ilde mod hans svende, og lod dem binde for noget korns skyld, som de i løn havde bragt ud fra laden til foder

for deres heste, fordi de fik alt for lidt til givendes. For den sags skyld blev abbed Jens anklaget på landemode, og da han ej kunne rense sig, overgav han sin abbedværdighed i den udvalgte biskops hænder og blev munk i cistercienserordenen, som vi ovenfor har fortalt. Brian blev altså indsat som abbed, og snart efter drog han på den herre kongens, sin udvalgte biskops, og de andre bispers råd til Rom, meddelte nøjagtigt den herre paven alt i rækkefølge angående klostrets omskiftelse, og overgav ham breve udstedte i samme anliggende. Og da den apostoliske herre hørte om det skifte, der var sket ved den højstes hånd¹⁵), glædede han sig, således som han altid plejede at glædes ved cistercienserordenens fremgang og held, og gav abbeden breve med hjem til kongen og den udvalgte bisp og de andre bisper, samt til ham selv det fribrev, som han udbad sig.

Kap. 4.

Den apostoliske herres brev til kongen om klostferskiftet i Veng og om ærkebiskop Eskils hjemkaldelse.

Alexander, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin hjærtens kære søn i Kristus Valdemar, danernes høje konge, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Da vi hører, at du har din omsorg og tanke henvendt på de ting, som kan være Gud til velbehag og tjene kongenavnet til ære, og som kan tjene til din sjæles frelse og til fremme af dyd og gudsfrygt, glædes vi med stor glæde¹⁶) derved og lovpriser i Herren din højheds iver med inderlig ros over denne din adfærd.

Af indholdet af skrivelser fra dig og flere af bisperne i dit rige har vi bragt i erfaring, hvordan du, ledet af kærlighed til den guddommelige godhed, har iagttaget, at Veng kloster, som dine forgængere har grundet til deres sjæles frelse og udstyret med vidtstrakte og store ejendomme, både åndeligt og timeligt set var kommet i forfald og overmåde medtaget; hvordan du så med bemeldte biskoppers råd har tænkt på dets genoprejsning, og hvordan du, efter at abbeden, hvem det før var overdraget, fra lærer havde ladet sig gøre til lærling, har overdraget brødrene af cistercienserordenen dette kloster, for at få gudsfrygt og ærlig tugt genoprettet i det. Så sandt som nu dette forhold sig således, og fordi vi håber, at det har føjet sig sålunde ved Guds nådes indgivelse og ved Herrens hånds omskiftelse¹⁷), godkender vi dette gerne og stadfæster alt, hvad der i den sag skønnes at være anordnet af din højhed med bemeldte bispers råd og med gavnlig omsorg; og vi beder, maner, og opfordrer din højhed i Herrens navn, samt pålægger dig til dine synders forladelse, at du ivrigt og fromt

lægger vind på bemeldte klostres tarv og lise, og beflitter dig på at elske og bevare de gudelige mænd¹⁸), som vor elskede søn Sven, udvalgt bisp i Århus, med dit nådige samtykke har ført did, samt med din vante mildhed og godhed holde din hånd over deres gods.

Ydermere beder og formaner vi lige så fuldt din kongelige højhed, at du bliver fast og urokkelig i ærefrygt for den hellige Peder og for os, således som du vel har begyndt, fra den stund, du er vendt tilbage til kirkens enhed¹⁹), og ivrig maner og opfordrer bisperne og hele præstestanden og folket i dit rige til det samme, samt at du fromt og hæderligt kalder vor broder Eskil, ærkebisp af Lund, det apostoliske sædes legat, en gudfrygtig og udmærket mand, og som vi tror, overmåde elsket af Gud og mennesker samt fuldtro mod dig og dit rige, tilbage til hans kirke, viser ham al hæder og yndest, der tilkommer ham som din åndelige fader, og med din kongelige hånd skærmer og håndhæver hans kirkes rettigheder og ejendomme. Thi det er vor tro og vort håb i Herren²⁰), at hans nidkærhed vil øge din stortheds hæder og ære, så der med Guds hjælp bliver dig, din arving og dit rige den største fremgang og lykke til del²¹).

Kap. 6.

Den herre kong Valdemars fribrev, som han gav klostret og brødrene i Veng.

I den hellige og udelelige Treenigheds navn. Jeg Valdemar, af Guds nåde danernes konge, ønsker alle sønner af vor guddommelige moder kirken, nærværende som tilkommende, der lever fromt og rettroende her i Danmark, at de efter dette livs løb må opnå evig sejrsløn hos Kristus. Da vi, ved Guds forsyn, ikke for nogen vor fortjenestes skyld, har opnået enekongedømme over hele riget, vil vi, så vidt vor evne med Herrens hjælp rækker, for den sags skyld lægge vind på at virke til gavn for alt guddommeligt og menneskeligt. Da vi således tror på opstandelsen og på, at vi efter dette legems død skal have vor lod og del i de evige boliger²²) med dem, der har smykket Herrens hus²³), gør vi herved vitterligt, at vi har overladt Veng kloster og samme munkebos brødre, som tjener der efter den hellige Benedikts regel, deres landboer²⁴) med al kongelig ret, som de tidligere var vante til at udrede vore ombudsmænd²⁵) i ledingsafgift, og det til fuld syndsforladelse for os selv, vore forfædre og forgængere samt alle afdøde troende. Hvo som derfor af ond lyst modsætter sig dette vort brevs lydende og grebet og ægget af djævelens ånd, prøver at ophæve hvad vi har fastsat, samt krænker vort segls stadfæstende magt, han skal

have lod og del i Judas, Kristi forræder, og vandre på vej med dem, der har sagt til Herren: vig bort fra os, vi vil ikke vide af dine veje²⁶), ja, han skal være uden del i vor Herres Jesu Kristi højhellige legeme og blod, medmindre han af anger gør sømmelig bod²⁷).

Kap. 7.

Hvordan dette hus fra første færd ej blev grundet uden gyldigt grundlag.

Det bør ej forties, hvad vi burde have skrevet foran, hvordan abbed Henrik skrev til den apostoliske herre om det sted, som biskop Eskil tilbød ham, og hvad den apostoliske svarede ham derpå. Biskop Eskil havde nemlig ligesom flere andre bisper og kongen selv være smittet af Oktavians kirkesplid, og derfor ville abbeden ikke uden at rådspørge den apostoliske tage mod et sted af hans hånd. Thi Oktavian var blevet kåret i splid med kirkens rette pave Alexander, og til ham sluttede sig mange konger og fyrster og kirkelige mænd med samt romernes kejser Frederik. For at nu ikke nogen skal mene eller sige, at dette hus fra første færd er blevet grundet uden gyldigt grundlag, så lad ham høre, hvad for et grundlag den apostoliske herre har lagt ved det fribrev, som han til svar sendte abbed Henrik og hans brødre.

Kap. 8.

Den apostoliske herres brev til Abbed Henrik om det sted, som biskop Eskil tilbød ham.

Alexander, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner, abbed Henrik og brødrene i den hellige Marias kloster i Vitskøl, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Din fromheds skrivelse, elskede søn abbed, har vi modtaget med skyldig bevågenhed og af dens ordlyd erfaret, at biskop Eskil af Århus, efter først at have overladt eders kirke et til gudsdyrkelse mindre vel egnet sted, senere har givet eder et andet, dertil bedre egnet i steden for det første sted²⁸). Da du nu, søn abbed, udbeder dig vort råd i denne sag, for den sags skyld, at denne bisp i sin tid har samtykket i vildfarelsen²⁹), hvilken gerning han dog efter nøje prøvelse har tilbagekaldt, har vi nøje overlagt sagen med vor ærværdige broder Eskil, ærkebisp af Lund, og med andre vore brødre; den har vundet bemeldte biskops bifald, og han har nådigt samtykket deri. Såsom vi nu med faderlig omhu vil sørge for eders fred og ro, stadfæster vi med apostolisk myndighed bemeldte

sted for eder og ved eder for eders kirke, og meddeler eder nærværende værnebrev med det bud, at slet intet menneske tør bryde dette vort stadfæstelsesbrev eller i nogen måde handle derimod; men drister nogen sig til at prøve derpå, da vide han, at han ifalder den almægtige Guds samt hans hellige apostles, Peders og Pauls, vrede³⁰).

Kap. 9.

Hvordan biskop Eskil tog tilbage hvad han før havde givet af bispegodset i Sagebrok og i bytte gav Småenge, ligeledes hørende til bispegodset, for dèr at lade bygge kloster.

Om nogen ønsker at vide, hvad der menes med det første og det andet sted, hvorom den apostoliske herre skriver i sit brev til abbed Henrik, da må han vide, at det første sted var Sagebrok³¹), der hørte under Århus bispedømme; men da det ikke egnede sig, gav han det med den herre kong Valdemars råd og vilje tilbage til bispedømmet; og det andet sted var Småenge, der også hørte under bispedømmet, og som blev overgivet abbed Henrik til at opføre et kloster på, samt stadfæstet af den apostoliske.

Kap. 10.

Hvordan munkene fik Sagebrok.

Om nogen ønsker at vide, hvordan munkene fik Sagebrok, da må han vide, at engang gjorde den herre kong Knud³²) et mageskifte med biskop Sven, hvorved bispem fik Thorstenstorp³³), og kongen Sagebrok. Det gav han sin hofpræst Emer for den tid, han havde tjent hans fader og ham selv; og fem år før Emer døde, gav han det bedste bol til den hellige Maria og brødrene i Øm til genløsning for sin sjæl og det andet til at udrede penge til hans arvinger efter hans død, samt overgav abbeden det fribrev, som kongen havde givet ham, og som lød således³⁴).

Kap. 12.

Hvordan de flyttede fra Veng til Kalvø.

Da de havde tjent Gud i tre år i bemeldte Veng kirke, under mange genvordigheder og forfølgelser, som den ædelige kvinde fru Margareta, søster til Erik Greve³⁵), påførte dem, foretog de et mageskifte med kongen, hvorved kongen fik to tredjedele af Veng, til en værdi af 20 mark guld, og brødrene jord i Hadelev³⁶), som kongen havde købt

af arvingerne efter den ædelige kvinde Inger, og som var 21 mark guld værd; så munkene fik én mark guld mere af kongen; thi hele Veng værdsattes dengang blandt grundejerne kun til 30 mark guld. Da det var sket, samlede alle brødrene sig, tog med sig de jordiske levninger og ben af grundlæggerne, nemlig bisp Eskil, Erik Greve, og andre, og flyttede med kongens og bispens råd og hjælp sig selv og alt deres eje over til en ø, som hedder Kalvø³⁷), hvor de sorte munke, som tidligere havde bo der, rømmede pladsen for dem.

Læg mærke til, at der i Veng kun var tre sorte munke med abbeden, og i Kalvø ikke mere end to, da cistercienserordenen overtog dem. Og for at denne flytning skulle stå fast, drog den herre abbed Brian anden gang til Rom, og traf i Clairvaux³⁸) den ærværdige mand ærkebiskop Eskil af Lund, det apostoliske sædes legat; ham bad han give sit fribrev og stadfæstelse på denne sag, hvad ærkebispens også gerne tilstod ham. Denne ærkebiskop Eskil var altid og allevegne fromt betænkt på dette huses opbyggelse og stadfæstelse, selv om han ikke havde givet noget fribrev før, fordi han ikke var bedt derom. Selv førte han to munkesamlag ud, et fra Citeaux³⁹), et andet fra Clairvaux, og grundlagde to klostre: Herrisvad i Skåne og Esrom på Sjælland, hvorfra mange munkeskarer har spredt sig over Danmark; og siden blev han munk i Clairvaux, hvor han tilbragte en del af sit liv og ligger hæderfuldt begravet foran højalteret under en marmorsten.

Kap. 13.

Ærkebispens af Lunds fribrev på klostrets flytning fra Veng til Kalvø.

Eskil, af Guds nåde ærkebisp af Lund, det apostoliske sædes legat, samt Danmarks og Sveriges kirkefyrste⁴⁰), sender sin elskede søn Brian, abbed af Kalvø, sin hilsen og velsignelse. Vor hyrdeomsorg kræver, at vi med faderlig kærlighed ynkes over alle, der er stedte i nød, og rækker hver især betimelig hjælp. Med denne vor nåde står vi dog i særlig gæld til dem, som har skilt sig ud fra verdens virvar og givet sig helt ind under den gudelige lydigheds love, og som ønsker at leve regelbundne⁴¹) og tjene Gud alene. Desårsag, kæreste broder, giver vi gerne vort samtykke til dine rimelige bønner, og drager også for fremtiden omsorg for den dig betroede hjords fred og ro. Hertil kommer den såre gudfrygtige kong Valdemars bøn, samt de ærværdige bispers: Absalon af Roskilde og Sven af Århus; dem kan vi ikke nægte noget. Tilskyndede af kærlighed til Gud, og bøjjende os ærbødig for disse hæderfulde mænd, tager vi da dette sted, hvor I tjener Gud, under

vor og den apostoliske herres varetægt, stadfæstende først og fremmest dette, at det mageskifte, som I har gjort med bemeldte konge, skal stå ved magt, og at det jordegods, som hørte under Veng, fra nu af ubeskåret skal høre under det sted, hvor I nødtvungne er flyttet hen. Om iøvrigt nogen, være sig læg eller lærd, der kender dette vor stadfæstelsesbrev, skulle prøve at handle imod det, og forulempe bemeldte kloster, samt frækt vove at tilegne sig de ejendomme, der i øjeblikket er brødrene overdragne eller i fremtiden monne blive dem overdragne, da vide han, at han skal udelukkes fra delagtighed i Herrens legeme og ifalde bands bånd, hvis han ikke gør skyldig bod. Men fred og nåde skal være med alle, der giver dette kloster dets ret, så de både her på jorden opnår god gernings frugt og ved Guds strænge dom høster løn i al evighed⁴²).

Abbeden lod nu ærkebispem tilbage på det sted, hvor han havde truffet ham⁴³), drog til den apostoliske herre, overrakte ham kongens og bispernes breve, og sagde alt, hvad der skulle siges i den forhåndenværende sag. Af ham fik han så breve med tilbage til kongen og bisperne om klostrets flytning, og skyndte sig hjem med dem til sit land. Da han var kommet hjem, gav han kongen og bisperne de til dem rettede breve.

Kap. 14.

Den apostoliske herres brev til kongen om bemeldte klostres flytning.

Alexander, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin hjærtenskære søn i kristus, Valdemar, danernes høje konge, sin hilsen og apostoliske velsignelse. At du ved Guds nådes indgivelse bliver bestandig i from ærefrygt for den hellige Peder og os, higer efter at forekomme gudelige mænd⁴⁴) både med ærbødighed⁴⁵) og med nåde, og med from omtanke skænker dem både hjælp og yndest, er os til stor glæde, og vi beder en from bøn til den almægtige Gud i det høje om, at han i denne sag vil skænke dig bestandighedens dyd. Særlig har vi dog en velfortjent tak at bringe din Højhed, fordi du ser med nådige øjne på de gudelige mænd, især abbeden og brødrene i Kalvø kloster, og i from medfølelse værdiges at elske dem og yde dem kærkommen hjælp og trøst. Desårsag er det vor tro, at den gode gernings sæd, som du har sået hos dem, vil give dig mangefold frugt, og vi tvivler ej om, at en salig gengældelses løn derfor vil blive dig til del. Og såsom det vitterlig er ret og sømmeligt for din højhed, at jo større godhed og miskundhed Herren har vist dig ved at ophøje dig her på jorden, og jo højere æresæde han har skænket dig, des ivrigere

bør du lægge vind på fromheds gerninger og med brændende iver hige efter at fuldkomme hvad der er ham velbehageligt og ret – desårsag beder, maner og opfordrer vi i Herren din kongelige højhed til at blive bestandig, som du vel har begyndt i ærefrygt for den hellige Peder og os, samt med fromt hjærte og rent sind beflitte dig på din eneste moders, den højhellige romerske kirkes, hæder og ophøjelse. Ydermere stadfæster vi den flytning af klostret, som bemeldte abbed og brødre vitterlig har foretaget fra ét sted til et andet, med bemyndigelse af vor ærværdige broder ærkebisp Eskil af Lund samt landets biskopper, og med dit samtykke, samt det mageskifte som de har gjort med dig, hvorved det er vor bøn og påmindelse til din storhed, at du viser dig huld og blid mod bemeldte brødre og bliver deres værner, hjælper og forsvarer⁴⁶).

Kap. 17.

Om det andet mageskifte, som munkene havde med kongen, hvorved munkene fik Veng tilbage.

Efter at Veng, som ovenfor nævnt, var kommet under kongen, gav den ædelige kvinde Margareta sig til at plage ham med bønner og tilbød ham lige så meget jord på Fyn, nemlig 15 bol, hvis han ville overlade hende Veng, så hun der kunne grunde et nonnesamlag. For ydermere at få dronningen⁴⁷) til at hjælpe sig med at sætte sin vilje igennem, tilbød hun hende to guldringe, hvis lige mange hidtil aldrig havde set, og en gylden messehagel af vidunderligt arbejde, som var tæt besat med guldblade og så stiv af guld, at den ikke kunne lægges sammen uden i de dertil indrettede folder. Denne tillige med flere andre prydelser havde bemeldte kvinde røvet fra Veng kirke, hvisårsag den apostoliske herre havde skrevet gentagne gange til kongen, bisperne og kvinden selv; men brødrene har endnu den dag i dag aldrig fået nogen godtgørelse derfor så lidt som for den jord i Kolsne⁴⁸) til 4 mark gulds værdi, som ligeledes med vold er frarøvet bemeldte brødre. Men alt dette vil vi senere få lejlighed til at komme ind på, i den apostoliske herres brev⁴⁹), medens vi nu har andet at skrive om. Da nu brødrene af deres venner straks blev underrettet om kvindens anslag, holdt de møde med to af hendes frænder, Nils Nødd⁵⁰) og Glip af Åbard⁵¹) og gav dem noget jord i Mesing⁵²) til en værd af 10 mark sølv, således at Nils fik 8 mark, og Glip 2, for at de skulle udvirke hos kongen, at han enten tog sin jord i Hadelev⁵³) tilbage eller fik hvad han ønskede af klostrets jordegods, mod at brødrene fik de to tredjedele af Veng tilbage, så de kunne undgå den snare, der

beredtes dem. Fluks drog disse to ilsomt afsted gennem Fyn og Sjælland at opsøge kongen, holdt mangt et møde med ham i den forhåndenværende sag, fik ham endelig overtalt ved rundelige løfter, og bevægede ham til at gøre et nyt mageskifte, hvorved brødrene fik de to tredjedele af Veng tilbage, og kongen deres jord i Eskingbæk⁵⁴) til en værdi af tre mark guld, samt landsbyerne Fårdale, Småenge og Vole⁵⁵), at gå i arv til hans søn Knud efter hans død. Selv gav han på dødslejet Småenge og Vole til sin frille.

Kap. 18.

Den apostoliske herres brev til kongen om Veng kirkes prydelser og jorden i Kolsne⁵⁶).

Alexander, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin hjærtenskære søn i Kristus, danernes høje konge, Valdemar, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Vide må din højhed, at vi har givet vore ærværdige brødre, bisperne Sven af Århus og Nils af Viborg, det hverv, at de med iver og nidkærhed skal mane den ædelige kvinde Margareta til uophørlig at tilbagegive og i fred oplade for vore elskede sønner abbed Brian og brødrene i den hellige Marias kloster i Kalvø den jord i Kolsne, som hun siges med vold at have frataget dem, samt de dem tilhørende prydelser fra Veng kirke, som hun, efter hvad vi har hørt, har dristet sig til at røve og bortføre med væbnet hånd, eller også uopholdelig for bemeldte biskoppers dom, uden adgang til appel⁵⁷), give bemeldte abbed og brødre ret og fyldest derfor. Da nu *han*, hvem kongerne skylder deres krone⁵⁸) har givet din højhed sværd til ildgærningsmænds revselse og til gode menneskers pris og ære, beder vi din højhed ved apostolisk skrivelse, samt formaner og påminder dig i Herren, at din kongelige højhed, såfremt bemeldte kvinde med tilsidesættelse af al gudsfrygt ej ved kirkens tugt vil lade sig tvinge til ovennævnte ting, i så fald med den dig af Herren overdragne magt vil tilskynde hende til at give det røvede tilbage eller også gøre fyldest for de nævnte bisper efter vort buds lydende, så bemeldte abbed og brødre ved dig atter kan få deres ret, og vi desårsag må lovprise din højhed mangefold i Herren. Men skulle bemeldte gods muligvis til en eller anden tid være overført til en anden indehaver, der vover at nægte oftnævnte abbed og brødre deres ret, da bør din højhed afholde ihændehaveren fra slig formastelse og med kongelig myndighed tvinge ham til atter at give klostret dets ret⁵⁹).

Den apostoliske herre havde altså skrevet til kvinden selv uden

at blive hørt; han havde skrevet til kongen og til bisperne, uden at de udrettede noget. Trods alle de mange og vægtige breve, som den apostoliske herre havde sendt, opnåede brødrene, som nævnt, ikke ved dem at få deres gods tilbage, fordi kongen for frændskabs skyld elskede kvinden inderligt og ej ville bedrøve hende i levende live, og desårsag satte retten til side. Men efter hendes død ville den herre kongen gengive brødrene tredjedelen af Veng til en værdi af ti mark guld, som kvinden efter hr. Brians vidnesbyrd havde lovet ham. Dog, også dette trak så længe ud, at det ej nåede til fuldbyrdelse; thi kongen gik forinden heden ved en hastig død⁶⁰). Desårsag klager brødrene den dag i dag, som de altid har klaget, og ej heller vil ophøre med at klage, indtil der vederfares dem ret med hensyn til hvad der uretfærdigt er dem frarøvet.

Kap. 19.

Hvorfor de flyttede fra bemeldte ø Kalvø.

Da de havde dvælet en tid lang på øen, plagede af mange vanskeligheder og farer – ti overfarten var såre besværlig, så at der stundom hengik en uge, stundom en halv måned, hvori ingen kunne komme til eller fra, fordi uvejr eller is hindrede færdselen, og der ingen bro kunne bygges – søgte de sig et nyt sted at flytte hen for at blive af med slige vanskeligheder, og kom så til en grund som hedder Øm⁶¹), omgivet til alle sider af vand og moser, og fandt der nærved skoven mellem to søer, Gudensø og Mossø, et sted, der var tæt overgroet med mange buske, og som tyktes dem at egne sig vel, hvis der blot ikke havde manglet vand til klostrets brug og nytte. En kunstfærdig munk, hr. Martin, målte da med et blylod vandstanden i begge søer og højden af det land, der skulle gennemgraves mellem dem, og derved fandt de, at vandstanden i den søndre sø⁶²) var en alen højere end i den nørre. Deraf skønnede de, at de ville kunne få vand til alt, hvorved de havde brug derfor, og at de aldrig for fremtiden ville mangle det⁶³), de glædede sig da over deres fund, solgte deres ejendomme, som lå spredte vidt og bredt, flyttede hen på bemeldte grund, og anstrængte sig af al magt for at skynde sig hen til det nyfundne sted.

Kap. 20.

Om et syn, som en mand havde.

Nogle af bønderne solgte villigt deres ejendomme; men andre, som var rigere, gjorde sig meget kostbare. Her kan jeg ej fortie en mindeværdig hændelse, som hang sammen hermed. Der var en rig mand,

gammel og af god byrd, ved navn Api, med tilnavnet Hals, som hverken for bøn eller løn ville samtykke i købet. Desårsag havde han et drømmesyn: han så en mærkelig stor og smuk kirke, med sangerkor og tårn knejsende i sky, på det sted, hvor klostret nu ligger, men inden der var bygget noget der, og han hørte Guds salige moder Maria true sig med en brat død, hvis han ydermere vovede at fortrædige hendes undergivne med hensyn til det nævnte køb. Han vågnede da såre skrækslagen, forstod at det var hårdt at slå bag ud mod brodden⁶⁴), lod aldeles uænsset, at hans hustru og andre, hvem han havde fortalt synet, rådede ham fra og gav ham spottende ord, men lod sig lede af frygt for Gud og ærbødighed for den hellige Maria, og tilbød ufortøvet af sig selv hvad der før var æsket af ham. Hans forbillede opmuntrede de andre, og de skyndte sig alle som én med at sælge deres ejendomme. Dette har jeg selv hørt bemeldte Api fortælle mig som svar på mit spørgsmål; jeg havde nemlig tidligere hørt det af andre, men tvivlede derpå.

Kap. 21.

Hvornår de kom til det sted, hvor klostret nu er.

Da de havde tilbragt fire år i Kalvø, og på det ny sted havde rejst sig huse eller rettere hytter, kom de år 1172 efter Herrens byrd ved forårstide til dette elskede bo, efter at have ladet nogle tilbage på øen at passe på den. Og her kan mærkes, at munkene straks i førstningen, da de var kommet til Kalvø, købte sig græsning til ni svin i Bostorp skov⁶⁵), og den kan aldrig sælges, for *deres* skyld som skal passe på øen, at de kan have træ til at istandsætte deres huse og holde deres ild ved lige med. – Og for at der nu ej ved nogen mands ondskab skulle opstå anstød deraf for brødrene i fremtiden fra de to steder, hvor klostret før havde været, drog hr. abbed Brian, der efter mange og møjsomme gode gerninger havde nedlagt sit hverv, for tredje gang til Rom til den apostoliske herre, og hjembragte følgende fribrev til sin efterfølger abbed Amilius, der i Rom kaldtes Marsilius:

Alexander, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner abbed Marsilius og brødrene i Øm sin hilsen og apostoliske velsignelse. Det er kommet os for øre, at I af mange gode og tvingende grunde, med Eders egen biskops råd og samtykke og ved landets konges nåde har flyttet Eders kloster fra to for Eders orden mindre vel egnede steder til et vel egnet og overmåde bekvemt sted ved navn Øm. Desårsag beder og bønfaller I os ydmygt, at vi vil stadfæste hine to steder for Eder og Eders kloster.

Da det nu sømmer sig for os, i betragtning af Eders gudsfrygt og retsind, med nådig gunst at give vort minde til Eders rimelige ønsker og bønner, og nøje overveje i Herren, hvad der tjener og fremmer Eders tarv, stadfæster vi med apostolisk myndighed for Eder og Eders kloster bemeldte tvende steder, således som I rettelig har dem inde, og meddeler Eder nærværende værnebrev, bydende, at slet intet menneske har lov til at bryde dette vort stadfæstelsesbrev eller i nogen måde handle derimod; men skulle nogen driste sig til at forsøge på slikt, da vide han, at han ifalder den almægtige Guds samt hans hellige Apostles Peders og Pauls vrede⁶⁶).

Kap. 22.

Om bisp Sven, den vigtigste grundlægger, og om det jordegods han skænkede klostret.

Nu er at fortælle et lille udvalg af alt det meget, som er at melde om den vigtigste grundlægger, biskop Sven. Han blev i de første år efter sin indvielse angrebet af sygdom, og ud af gudsfrygt undfangede og fødte han frelsens ånd, idet han af sit fulde hjærte bad om at måtte blive munk. Dette ville han sandelig også i gerning have fuldbragt, hvis den herre abbed ej havde modsat sig det og forsikret ham, at det hjalp ham langt bedre til at fortjene sig evig saligheds hæder, hvis han stillede sig som en mur for Herrens hus⁶⁷) mod de ondes anfald og bredte sit værns skærmende og lunende vinge ud over Herrens tjenere; ti derved kunne mange komme til at leve i tryk fred og tjene Herren samt bede langt rundeligere for ham, end hvis han selv alene sad på klosterfredens grund, men lod Herrens skib drive med kappet ankertov til at søndres af denne verdens vind og vove, til forargelse og forvirring for mange. Den forstandige mand gav efter og blev legemlig talt i det timelige, men med sit hjærte og sin vilje var han i klostret, og det lagde han for dagen ej alene i ord, men i gerning og sandhed ved den gavmildhed han viste, så at han til klostret gav alt, hvad han kunne – jeg siger ikke: alt hvad han ville, ti havde det været muligt, da ville han have givet alt – og aldrig skånede sig selv eller sin formue, for at brødrene kunne have hjælp til uden ængstelig bekymring roligt at tjene Gud; og han havde altid i sinde at blive munk inden sin død. For nu at lade utallige andre velgerninger, hvormed han daglig kom brødrenes tarv til hjælp, hvile i tavshed, vil vi blot lade de ejendomme i Djursland, som han overdrog klostret, komme til eftertidens kundskab, dem han både overgav i abbedens hånd længe inden sin død og lod styre ved lægbrødre⁶⁸)

og stadfæstede ved sit testamente samt ved den herre kongens og ærkebispens samt den apostoliske herres fribreve. Uagtet disse fribreve opbevares med al omhu i vort brevskrin, har vi dog, for at de ej skal fortæres og forgå af ælde, taget os for at afskrive dem her, for at mindet om biskop Sven ved skriften jævnlig kan blive fornyet og være velsignet til evig tid⁶⁹) hos Gud og mennesker.

Kap. 23.

Biskop Svens testamente, skrevet i hans nærvær og på hans bud af hans kappelan på.⁷⁰) og stadfæstet af det romerske sædes legat⁷¹).

Når vi betragter menneskenes skrøbelighed og mangler, finder vi det ej med urette fornødent at vare os mod dette, at uvidenhed om hvad der er sket ofte forvirrer den sande rækkefølge. Tilmed kan let alt hvad der er gjort eller overhovedet agtes gjort, indhylles i glemselens mørke, så dets holdbarhed slår fejl, hvis det ej oplyses ved iøjnefaldende vidnesbyrd. Desårsag har jeg, biskop Sven, klogelig taget mine svagheder og mangler i betragtning, og da jeg ønsker at løse mig fra den straf, jeg er ifalden for mine overtrædelser, ved angers bod og rundelig almisse, har jeg i nærværende brev til vidnesbyrd om sandheden ladet skrive, hvad jeg efter min død har besluttet at skænke mine medbrødre, klostermændene i Øm. Altså: de mig tilhørende grunde, tilfaldne mig være sig ved arv eller køb, i Attetorp, Øgetorp, Rødsmose, Eningerød, Hildestadrød⁷²), med mindre nogle af dem i levende live monne være afhændede af mig ved gave eller salg, har jeg, sund og frisk, overladt bemeldte sted og brødre, under den hellige kirkes vidnesbyrd. Ydermere føjer vi til, at på alle vore gårde skal fjerdedelen af alle dyr komme de nævnte brødre til gavn, dog på det vilkår, at om nogen har rejst lovligt klagemål imod mig, som jeg i levende live ej har fået gjort fyldest, og kræver gods tilbage, som uretfærdigt (gid sligt være langt fra mig) er ham frarøvet, da skal først ud af denne fjerdedel enhver have sit tilbage, og hvad der så bliver tilbage, kan de nævnte brødre frit tilegne sig. Desuden er det vor vilje, at bemeldte brødre ubeskåret skal have alle vore vilde heste, som græsser på bemeldte grunde, sammen med de øvrige dyr på ovennævnte gårde⁷³).

Kap. 24.

Nok et testamente.

Mindet om det forgangne hylles i glemsels mørke, når det, som er sket, ej åbenbares i et tydeligt vidnesbyrds lys; og således gør uvidenhed om hvad der har tildraget sig, ofte sandheden afbræk, når forgængerne skødesløst ej har efterladt noget, der står fast og kan godtgøre sandheden. For nu at undgå slig hæmmende vildfarelse har jeg, Sven, af Guds nåde kaldet til bisp for kirken i Århus, ihukommende min skrøbelighed og mine overtrædelser, ladet skrive i dette brev – for at det ej skal gaa af minde – alt hvad jeg har gjort til mine synders forladelse, med kirken som vidne, og i nærværelse og med samtykke af kirkens styrere⁷⁴). Vide må da nulevende og tilkommende fromme mennesker, at jeg, efter at have arbejdet overmåde flittigt og ivrigt på at øge kirkens eje, har fundet det rigtigst at overlade ialtfald en ringe del af jordegodset til brug for Kristi fattige, nemlig de grå munke i Øm. Bemeldte brødre og sted har jeg derfor atter overdraget og tilbagegivet en landsby ved navn Karleby⁷⁵), som jeg har fået af dem i sin tid, da de var tvungne af nød. Også alle grunde, som jeg ejer i følgende landsbyer: Attetorp, Øgetorp, Røds-mose, Eninge, Hagetved, Hildestad⁷⁶), og som jeg har erhvervet ved arv eller køb, alt hvad der ved min død findes at være i mit eje i bemeldte landsbyer, være sig skov eller agerland, alt dette, meget i tal, men af ringe værdi, fordi det er kystlande, udsatte for hedningernes indfald, har jeg tildelt bemeldte brødre og sted. Desuden nar jeg overladt og anvist til samme brødres brug alle de vilde heste, der vides at tilhøre mig i Sønder herred⁷⁷). Jeg, biskop Sven, har gjort dette testamente år efter Herrens byrd 1183, den 27. august. Nærværende var rigets fyrster og kirkens prælater, nemlig Knud, danneres allerhøjeste konge, og hans broder hertug Valdemar; Absalon, Lundekirkens ærværdige ærkebiskop, det romerske sædes legat; Valdemar, udvalgt bisp til Slesvig; Omer, bisp af Børglum; Stener, bisp for kirken i Vekssjø⁷⁸); Valbert, abbed af Esrom. Skulle nogen forsøge at bryde eller i nogen måde forstyrre dette, da være han i den almægtige Guds navn udelukket fra de troendes samkvem, indtil han holder op dermed; han være underlagt bands dom, og hvis han ikke angrer, da hjemfalde han til evig pine⁷⁹).

Kap. 28.

– – Disse førnævnte fribreve skaffede den herre bisp Sven til veje længe før sin død, og for at få dem søgte han ofte at vinde kongens huldskab ved mange ansøgninger og store gaver. Han sendte også både én og to gange bud til Rom med stor bekostning og udgift, og opnåede flere fribreve, ikke alene på hvad han selv havde givet, men også på samtlige klostrets ejendomme, som det lovligt havde erhvervet eller i fremtiden monne erhverve. Men da disse kan ligge længe under lås og lukke uden at fornyes⁸⁰), har vi ikke fundet det nødvendigt at indføje dem her. Nogle af dem vil vi dog indflette her, for at de i fornødent fald kan være ved hånden til eftersyn, og for at mindet om den afdøde, i Gud levende mand altid må forny sin sødme i alles hjerter. Således havde han engang skrevet til den apostoliske Herre Alexander og spurgt ham om den uro, der opstod ved at nogle krævede tiende af munkene, og modtog følgende åbne brev af ham.

Kap. 29.

Den herre pave Alexanders åbne brev til bisp Sven.

Alexander, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder Sven, bisp af Århus, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Såsom din broderlighed har spurgt mig til råds, om brødrene af cistercienserordenen er pligtige at udrede tiende til præster eller andre verdslige klerke, giver vi din tænksomhed følgende svar herpå: de er ifølge det apostoliske sædes nåde aldeles frie og undtagne fra at udrede tiende af alt arbejde, som de udretter med egne hænder eller på egen bekostning, samt af deres kvægs foder, så at slet ingen klerk, hvor højt han end regnes blandt de gudelige⁸¹), og hvor stor en værdighed han end har, endsig da en verdslig klerk, nogensinde tør vove at kræve eller i nogen måde aftvinge dem tiende⁸²).

Kap. 30.

Den herre pave Urbans fribrev om munkenes fuldstændige tiendefrihed, udstedt efter samme biskops ansøgning.

Urban, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine ærværdige brødre Absalon, ærkebisp af Lund, det apostoliske sædes legat, og hans lydvisper, samt sine elskede sønner abbederne, priorerne, ærkedegnene, dekanerne og præsterne i samme bispedømme, sin hilsen og apostoliske velsig-

nelse. Såsom den rene sandhed ofte lægges øde ved menneskenes ufor-
 stand eller ondskab, tykkes det ej ubetimeligt, at selv det der synes
 at være sagt tydeligt, dog, for at undgå al ængstelig tvivl, fremstilles
 end mere åbenbart, og at sandhedens fjender røves al adgang til mod-
 sigelse, hvorved de i nogen måde kunne tilsløre og formørke retmæs-
 sige udsagn. Nu har vi bragt i erfaring, at uagtet det af vore fædre
 og forgængere er indrømmet brødrene i Øm såvelsom alle andre brødre
 af cistercienserordenen, og siden af os selv bevilget og stadfæstet, at
 de ikke er pligtige at udrede nogen mand tiende af hvad arbejde de
 udretter med egne hænder eller på egen bekostning, så er der dog
 nogle, som tvært imod det apostoliske sædes bevilling drister sig til
 at afkræve og aftvinge dem tiende, forvansker de apostoliske fribreves
 indhold ved en vrang og urigtig fortolkning, og påstår, at der menes
 nyt agerland dér, hvor der vitterligt i brevet er tale om arbejder⁸³).
 Såsom det nu er indlysende for alle, som har sund sans, at slig for-
 tolkning er vrang og i modstrid med den rette mening; og da de efter
 ordlyden af hine breve er aldeles frie og undtagne fra at udrede
 tiende både af de jorder, som de selv har lagt eller lægger under plov,
 og tillige af det agerland, som de dyrker med egne hænder eller for
 egen regning, uden at nogen derfor har årsag til at yppe strid med
 dem eller i nogen måde volde dem ulovlig overlast, så byder og befaler
 vi Eder udtrykkeligt ved apostolisk skrivelse, at I i vort navn sørger
 for at forbyde alle som lyder under Eders dom, at de i nogen måde
 understår sig at kræve eller i nogensomhelst form udpresse tiende
 af bemeldte brødre i Øm eller af brødrene i andre cistercienserklostre,
 som ligger i Eders bispedømme, enten af nyt agerland eller af anden
 jord, som de dyrker med egne hænder eller på egen bekostning. Ti
 hvis det var vor mening, at det kun skulle forstås om nyindtaget ager-
 land, det sted, hvor vi taler om arbejder, så ville vi også have indført
 ordet »nyindtaget agerland«, således som vi har gjort i adskillige an-
 dres fribreve. Såsom det nu hverken er sømmeligt eller hæderligt, at
 der handles mod det apostoliske sædes bud, som bør stå urokkelig
 fast, byder og befaler vi Eder uvægerligt, at hvis nogen, være sig munke,
 kanniker, klerke eller lægfolk, tynger førnævnte brødre med tiendekrav
 mod det apostoliske sædes fribreve, da skal I ramme sådanne lægfolk
 med bands dom, og afsætte sådanne munke, kanniker eller klerke fra
 deres embede, uden at tåle modsigelse, opsættelse eller appel, og lade
 både bands- og afsætningsdommen uvægerligt overholde, indtil behø-
 rig oprejsning gives; ej heller skal de breve have gyldighed, som nogen
 monne opnå⁸⁴), når de vitterlig strider mod nærværende brevets ordlyd.
 Ydermere byder og befaler vi Eder i kraft af nærværende brev, at I,
 hvis nogen lægger voldelig hånd på munke eller lægbrødre i bemeldte

Øm kloster eller andre cistercienserklostre, ved tændte kærter offentlig lader vedkommende erklære bandlyst, og sørger for, at alle omhyggelig skyer samkvem med ham som bandlyst, indtil han giver bemeldte abbeder og brødre behørig oprejsning og fremstiller sig for det apostoliske åsyn med skrivelse fra sin stiftsbiskop, hvori der gøres rede for sandheden heraf⁸⁵).

Kap. 31.

Om den herre biskop Svens liv og færden.

Efter denne korte redegørelse for de fribreve på ejendomme, som den herre bisp Sven tilstod klostret, og for tiendefriheden, vil det være fornøjeligt at høre lidt om den samme biskops liv og færden. Ti så vidt vi kunne dømme af hans handlinger og ord og glade åsyn elskede han over alt, næst Gud, munke og lægbrødre af cistercienserordenen, så han aldrig, når det var muligt, ville undvære deres personlige nærværelse; og han bevarede dem sandelig altid i venlig erindring; ja, hvis blot nogen i hans påhør nævnede nogle fraværende munke, da strålede hans åsyn af glæde ved deres blotte navns nævnelse, hvor omtåget det end var af sorg og smærte. Dette vidste også hans tjenere vel, og såsnart de så ham vred og ophidset over et og andet, plejede de derfor at komme ind til ham og sige (sometider var det sandt, og sommetider påhit): »Så vidt vi kan skælne på så lang afstand, kommer der en munk eller en lægbroder henne på vejen.« Ved de ord blev han så glad og fornøjet som om han aldrig havde haft nogen vrede i hu. Han plejede også at glæde sig såre, når nogen af brødrene ville bede ham om noget; og der fandtes aldrig nogen mere rede til at bede end han var til at give. Derfor hændte det, at den herre abbeden og brødrene af skræk for at støde den tjenstivrige mand fra sig ikke blot ikke udbad sig synderligt af ham, men flere gange endog vægrede sig ved at modtage, hvad han frivillig tilbød dem, hvad der var ham meget imod. Engang tilbød han abbeden kvæg og andet gods, hvad det nu var, men denne ville ej tage derimod; da smilede han lunt dertil og sagde (hvad vi senere fik erfaring for), at abbeden ville vist gærne tage imod, når ingen tilbød ham noget. Alt, hvad han afkortede i sin gæring, må tilregnes os og ikke ham, fordi vi ikke ville fylde hans store nidkærhed med vor vilje alene. Ofte manede han os til at påbegynde et eller andet mindeværdigt værk, med de ord: »Arbejd, mens I har tid; mig har I ikke altid hos Eder!«⁸⁶). Som en fader elsker sin eneste søn, således elskede han ligeligt alle og enhver⁸⁷), holdt dem i den største hæder og ære ligervis som

Guds engle⁸⁸), og blev såre bedrøvet, når det skete at en eller anden mangel, som brødrene led, skjultes for ham. Engang så den herre abbeden sig omsider nødt til uden hans vidende at sælge en ubrugelig kalk fra alteret; men i stedet for den ene lod han gøre flere kalke, som den dag i dag bruges ved gudstjenesten. Han forsikrede, at han var helt som ude af sig selv, når brødrenes fattigdom røbede sig på en eller anden måde og således kom til lægmænds kundskab. Selv udfyldte han hvad der manglede af korn, ja han rådede overhovedet bod på alle klostrets mangler, når de kom til hans kundskab, så han end ikke fandt sig i, at daglejerne ikke fik deres løn. Han gjorde sig til alt for alle⁸⁹), for at gøre alles fortjenester til sine. Når han kom til klostret, red han aldrig længere frem end til porten, fordi han kendte munkenes sæd, og når han drog hjem, steg han ligeså først til hest udenfor porten. Desårsag er der endnu den dag i dag nogle som følger hans forbillede og gør ligeså. Mødte han undervejs brødre-relaget gående ud på arbejde eller vendende hjem derfra, så trak han sig tilbage med de ord, at han var uværdig til at møde dem, som Guds engle (så lød hans ord altid) holdt vagt for og færdedes iblandt. Men sad han til hest og ej kunne undvige uden at vende om, steg han af, og alle med ham, og stod på jorden, indtil brødrene var gået forbi. I sådan fred og ro tog han vare på klostret og klostrets sager, at ingen af de abbeder, som i hans dage forestod det, nogen-sinde havde behov at give møde blot en eneste gang på verdsligt ting i noget som helst anliggende, fordi både klerke og lægmænd holdt brødrene i den største ære, da de så, at bispnen altid og overalt stod fast til deres værn. Selv vogtede han det ydre, selv kvægede han det indre. Han kvægede, siger jeg, ej alene med legemlig føde, men end mere med åndelig, idet han fyldte brødrenes bogskab med gudelig læsning. Den første åndelige føde han skaffede dem, var den hellige Gregors værk om sædelæren⁹⁰), som er sødere og smager sjælen bedre end al anden læsning. Og hvorsom helst han havde kunnet opspørge en bog, som kunne opbygge sæderne, helmede han ikke før han fik den fat. Han lod også nedskrive forskellige fortællinger (som er de umyndiges føde⁹¹), alt efter hvad abbeden indgav ham. Selv lod han berede pergament, selv lønnede han skrivere og malere⁹²) og anvendte al mulig iver og omhu på, at intet skulle fattes dem. Deraf kommer det, at der i vore bøger findes gyldne og malede bogstaver, som vor orden ikke tillader os at virke; men når de er andres værk og skænkes os til gave, tør vi nok tage derimod. Så megen umage og omhu gjorde han sig med at skaffe bøger, at selv om han intet andet havde udført, så havde det alene, som vi tror, været nok til at udvirke hans frelse; ti ved slig hellig læsning udfries mange daglig af lasternes

afgrund og indføjtes af den højeste kunstners hånd som levende og vel tildannede stene⁹³) i den himmelske stads bygning, og hjulpen af deres fremgang og fortjenester glæder han sig i al evighed med dem. – Dette må nu være nok sagt om den herre biskop Svens liv og færden; nu skal det fortælles, hvordan han fik lov af den apostoliske herre til at frasige sig bispeembedets byrde og flytte over i klostrets ro.

Kap. 32.

Den apostoliske herres åbne brev til samme bisp.

Urban, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder bisp Sven af Århus sin hilsen og apostoliske velsignelse. Når vi anmodes om sådanne ting, der synes at stamme fra omhu for frelse, bør vi ej vise os utilgængelige, men hellere villigt samtykke i slig bøn. Som det nu fra din side er os fremstillet, har du i betragtning af vanskeligheden ved at varetage et bispeembede, der ofte medfører mange forskellige sysler, foresat dig at flytte over i klostrets ro, og desårsag fundet det rettest at rådspørge den apostoliske myndighed, uden hvis samtykke du ej kan gøre dette. Vi vil da i denne sag indvilge i dine bønner og har ved nærværende brev fundet godt at indrømme dig, at du skal have din frihed til, når du vil, at fratræde bemeldte bispeembede og flytte over til en fredens bolig⁹⁴).

Da han havde opnået denne tilladelse og sat sig for at indtræde i klostret, gik den herre kong Valdemar heden fra dette liv, og tillige den apostoliske herre Urban. Og såsom der var meget som han endnu ønskede at føje til hvad han forud havde givet klostret, samt stadfæste det med fribreve, sendte han atter på den herre ærkebispens råd bud til den apostoliske herre Celestinus, og modtog fra ham følgende åbne brev angående den tidligere opnåede tilladelse.

Kap. 33.

Et andet åbent brev fra den apostoliske herre til samme bisp, hvorom ovenfor.

Celestinus, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sin ærværdige broder Sven, bisp af Århus, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Af breve fra vor ærværdige broder, ærkebisp Absalon af Lund, og af andres beretning har vi bragt i erfaring, at din broderlighed hidtil har røgtet dit bispeembede således, at det dig underlagte præsteskab og folk både

åndeligt og timeligt har taget vækst, takket være nåden fra oven. Men såsom du nu på grund af alderdommens ulæmper og den mangfoldige tyngde som nødvendigvis følger med bispeembedet, har sat dig for at frasige dig det hverv, du har taget dig på, hvorom vor forgænger Urban, from ihukommelse, indvilgede i en fra dig til ham rettet ansøgning, og tilstillede dig et bevillingsbrev, så har vi fundet det rettest at overlade dette til bemeldte ærkebiskops skøn, for at han både kan give dig lov til at fratræde bispedømmet når du anmoder derom, og efter din kirkes lejlighed kan drage omsorg for dig ud af dens midler, hvoraf du kan hæderlig underholdes, samt lade fast overholde alt hvad han desangående bestemmer⁹⁵).

Kap. 35.

Om den herre biskop Svens endeligt.

Da han havde fået dette brev, sendte han straks sine sendebud til ærkebispen, nemlig hr. Brandan, prior, og hr. Jens, munk, for at de skulle indgive ham at fuldbyrde i gerning brevet indhold i overensstemmelse med den apostoliske herres bud. Men inden de kom tilbage eller fik udrettet noget af hvad der var dem pålagt, fik de at vide, at bispen var blevet syg og var hedengangen fra dette liv. Dengang da bispen blev syg i Østtorp⁹⁶), så han for sine svære smærter på ingen måde kunne flyttes eller røre sig af stedet, sendte han bud efter den herre abbed Vilhelm og brødrene, blandt hvilke også jeg var med. Men selvsamme dag, da abbeden kom, tog sygdommen således til, at han ej kunne tale. Men næste dag, da sygdommen var noget læmpeligere, blev abbeden tilkaldt og gav sig til at påminde ham om hans sjæls frelse, om skriftemål, salvning⁹⁷), nydelse af herrens legeme og blod; og den påmindelse tog han gærne og med tak imod. Han talte da også frit ud med abbeden og bestemte, hvad han ville give enhver. Og medens messen blev sunget i det hus, hvor han lå syg, kom hans sidste stund, kort inden den var sunget til ende, og han opgav ånden i den herre abbedens og brødrenes og mange andres nærværelse. Og uagtet det tvært imod hans forsæt var gået således, at han ikke blev munk inden sin død, så gik han dog, som vi troer, ikke glip af en munks løn, fordi han altid og overalt var munkenes beskytter, værge, hjælper og værner. Ti herren siger: Hvo som modtager en profet fordi han er en profet, skal få en profets løn, og hvo som modtager en retfærdig, skal få en retfærdigs løn⁹⁸). Af de ord forstår vi, at hvo som er en profets eller en retfærdigs medarbejder, skal ej til gengæld savne en profets og en retfærdigs løn. – Han døde

den 30. oktober i sit 26. år som biskop⁹⁰), og blev ført over til klostret med stor hæder med et ligfølge af både gudelige¹⁰⁰) og verdslige, samt jordfæstet foran den hellige Maria Møs højalter.

Kap. 36.

Navnene på de abbeder, som har stået for styret i dette kloster.

Den første abbed for dette samlag var hr. Brian, engelskmand af byrd, en klog mand, vellærd i sin tale, højt skattet af verdens mægtige, og vel kendt ved romerhoffet. Han flyttede klostret fra sted til sted, lige til det fandt sit nuværende sted, og bragte ved sin ihærdighed mange fribreve til veje; omsider fratrådte han sit embede og blev sendt over til et andet hus¹⁰¹). Siden levede han mange år i gudsfrygt, og endte i Sorø sit jordiske livsløb ved en salig død. Han var forstander i otte år¹⁰²).

Den anden var hr. Amilius, tysk af byrd, en forstandig og rolig mand, ivrig optaget af prædikener og læsning; han overtog huset såre fattigt, men gjorde det ved Guds hjælp i kort tid velhavende og rigt på alskens gods. Han nedlagde sit hverv i Vitskøl, hvorfra han var hentet, og opgav her sin ånd ved et saligt endeligt i Herren. Han var forstander i syv år¹⁰³).

Den tredje var hr. Vilhelm, født i Normandiet, en vel belæst mand, højt elsket af kong Valdemar. Han var en ypperlig vogter for ordenen i sin levetid; han overtog styret i Vitskøl, hvor han som ung var blevet optaget, efter abbed Henrik; siden fratrådte han sit embede, vendte tilbage til os og blev modtaget af os med hæder efter fortjeneste. Dag og nat, så længe han levede, var han altid ivrigt, under tårer, optaget af læsning og prædikener; og i det hus, hvor han først havde været abbed, opgav han sin ånd i Herren med stor glæde. Han var forstander i tretten år¹⁰⁴).

Den fjerde var hr. Brandan, født her i landet, som længe havde røgtet priorens embede; en mand, som elskede ordenen og var såre stræng med den regelbundne tugt; i ord og i alle sine løfter var han helt igennem trofast og for den sags skyld elsket og æret af alle. Han blev abbed Vilhelms eftermand både i dette hus og i Vitskøl, hvor han endnu den dag i dag¹⁰⁵) står for styret. Hans levedages ende kender Herren. Han var forstander i fire år¹⁰⁶).

Den femte var hr. Nils, en troskyldig og lidt for enfoldig mand, der vel havde duens enfold, men ejede mindre af slangens kløgt end tilbørligt var¹⁰⁷). Han havde også først været prior og blev siden

abbed. Omsider fratrådte han sit embede, vendte tilbage til Vitskøl, hvorfra han var hentet, og tilbragte der resten af sit jordeliv i fred. Han var forstander i to år¹⁰⁸).

Den sjette var hr. Thorkil, som fra barnsben var opfostret med og blandt munkene (ti han var født nær ved klostret); han var vellærd i verdslige sager, udholdt gang på gang megen møje og store anstrengelser for brødrene, mens han endnu var i verdslig stand, og var altid og overalt på færde i alle klostrets anliggender, med al mulig troskab. Omsider blev han lægbroder og munk, overtog mod sin vilje styrelsens byrde og var altid på færde, ja arbejdede dag og nat efter ævne, ofte over ævne, for at brødrene ej skulle mangle noget, og for at de bestandig skulle holde fred både indadtil og udadtil. Han var forstander i 17 år¹⁰⁹).

Den syvende¹¹⁰) var hr. Gunner, der ligeledes udholdt mange anstrengelser for husets¹¹¹) tarv. Han var udstyret med både åndelige og timelige gaver, og forestod klostret i seks år og to måneder¹¹²). Siden blev han valgt til biskop i Viborg. Til at styre dette bispedømme værdigt give den guddommelige nåde ham kraft og ævne, så han efter den timelige højhed opnår den evige ære. Amen¹¹³).

Den ottende var hr. Jens, den ovennævnte biskops frænde både af byrd og i kraft af sin medfødte enfold og godhed, duelig nok indadtil, men mindre kyndig udadtil; en mand af godt ydre og hæderlig vandel, ivrig for alles fred og ro. Overlistet af sine avindsmænd fratrådte han omsider sit brydefulde æreshverv og blev genindsat i sin værdighed som prior; og efter at han i fred og tålmodighed havde overvundet alle sine modstandere, endte han også selv sit levnedsløb i fred og sindsro. Han var forstander i 6 år og 6 måneder¹¹⁴).

Den niende var hr. Nils (den anden af dette navn), også han var fra barnsben opfostret i munkeordenens tugt; han var en mand, der i al sin færd havde held med sig, og var ligeledes en tid lang prior i huset. Han var meget dygtig i verdslige forehavender og såre kyndig i de indre anliggender; men da rygtet om hans smidighed og hæderlighed fløj rundt til mange, blev han hentet bort fra os til moderhuset¹¹⁵), hvor han udmærkedes med et større og byrdefuldt hæders-

hverv. Men fordi der måske var et og andet hos ham der trængte til at renses ved ild, fik han også sin død ved ildens prøvelse¹¹⁶). Han var forstander i fire år og fire dage¹¹⁷).

Den tiende var hr. Magnus, af byrd viborger; han blev hentet hid fra Vitskøl og levede nøje efter regelen hos os. Og såsom han tyktes mindre forfaren udendørs, på de verdslige stævner, ti Gud havde mere givet ham hjærte for sine bud og for livets og kloster-tugtens lov – så hændte det på det sidste stævne, han holdt med lægmænd, og som var strængt og hårdt for ham, at han af sit fulde hjærte bad til Herren om snarlig at udfri ham af slige trængsler. Og Herren hørte hans bøn¹¹⁸), ti hans sjæl var Gud velbehagelig. Desårsag blev han syg endnu på selve stævnet, og førtes næste dag til klostret, hvor han lå på sin sotteseng, indtil han udåndede. Han blev jordet i munkenes forsamlingshus som den første af alle abbederne, men den tiende i rækken. Ti Brian, den første abbed, døde efter sin fratrædelse som munk i Sorø. Den anden: Amilius, den tredje: Vilhelm, den fjerde: Brandan, den femte: Nils, og den niende: ligeledes Nils, gik heden i Vitskøl. Den sjette: Thorkil, og den ottende: Jens Kardinal¹¹⁹), døde efter deres fratræden fredeligt i dette hus. Men den syvende er hr. Gunner, bisp af Viborg, hvem Gud føre op til de himmelske riger, når hans sidste stund er leden¹²⁰). Den tiende: Magnus, var, som nævnt, den første, som døde i abbedværdigheden. Han forestod klostret to år og elleve dage¹²¹).

Den ellefte abbed var hr. Mikkell, hvis sjæl hvile i evig fred. Han var en overmåde forstandig mand, forsynlig i al sin færd, meget afholdt af kong Erik og af andre høje herrer og ædlinge i landet. Ikke alene var han snild som en slange overfor verdslig magts glans og slette menneskers ondskab, men han bevarede tillige duens enfold¹²²) overfor sine undergivne, og kærlighedens glød mod dem der lød under ham. Han læmpede sig nemlig efter enhvers anlæg og var fuld af overbærenhed overfor de svage blandt brødrene. Han viste den største omhu for at føre de brødre, der forså sig, tilbage på frelsens vej. Han døjede megen besvær for brødrene i verdslige anliggender. Det var ham en større glæde, når den ham betroede hjord øgedes, end om nogen havde skænket ham en stor timelig gave. Selv

var han fra ynglingeårene oplært i munkeordenens tugt og overmåde dygtig i verdslige foretagender. I hans værdigheds ellefte år, år 1246 efter at Herren blev kød, i den sjette time om fredagen, dagen før den hellige Marias fødselsdag¹²³), gik han lykkelig bort fra denne syndige verden for at herske sammen med Herren. Han forestod os, som sagt, i elleve år, to måneder og to uger. Ham tilfaldt da også den første grav i det nye forsamlingshus, som endnu ikke var opført, men kun grundstenen dertil var lagt. Hans jordefærd holdtes af hr. Gunner, bisp af Viborg, der, som ovenfor nævnt, var klostrets syvende abbed¹²⁴).

Da nu abbed Mikkel var død i det år og på den dag efter at Herren blev kød, som ovenfor er nævnt, så blev i det samme år på den hellige Dionisius' dag, nemlig 9. oktober, Jens abbed; han var den anden af dette navn og forestod klostret i to år og en del af det tredje, nemlig indtil ottende dagen efter Peders og Pauls dag¹²⁵). Han døjede i sin embedstid megen modgang. Ti stor splid var på den tid udbrudt mellem kong Erik og hans broder hertug Abel. En følge heraf var, at vore heste på Inæs bortførtes af tyske¹²⁶). Og da hr. abbed Jens forfulgte dette udenlandske pak for at bringe hestene tilbage, blev han af disse omtalte røvere taget til fange og ramt af et alvorligt hug i venstre arm. Også meget andet ondt led han både fra hertug Abels og den kongelige hærs side, idet hver mand af de rige efter eget tykke med vold plyndrede klostrets gods. Ja, vor gård i Horsnæs¹²⁷) lagde de fuldstændig øde ved ild. Og også dronningen, ved navn Jutte, der på den tid sad på Skantorpborg¹²⁸), tog hver dag fra vor gård i Tørning¹²⁹) med magt alt hvad hun ville. Ja, det gik så vidt, at hun truede broder Oluf Kviter, der var bestyrer af den nævnte ladegård, samt abbed Jens og ofte tillige de andre brødre med, at hun ville volde dem mén på liv og lemmer, hvis de ikke overlod alt hvad vort var, til hendes forgodtbefindende. Og når vi efter sædvane kom agende med vort korn fra Djursland til klostret, så lagde denne dronning skjulte baghold mange steder undervejs, for, om lejlighed gaves, svigefuldt at rane dette korn fra os. – På samme tid lagde hertug Abel nonnernes gård ved navn Gamle Vissing helt øde ved ild, kirken ene undtagen¹³⁰). Da abbed Jens og vi munke hørte det, frygtede vi, at der kunne times os noget lignende, og spærrede gennemskæringen Asgård¹³¹) med stammer og store pæle, og alt hvad der var hos os af fartøjer enten søndrede vi, så at de ej kunne udbedres,

eller sænkede dem i vandet, at ikke dronningens huskarle skulle bruge dem til mod vor vilje at føre vort gods fra klostret til Skantorpborg; thi selv om vi ville have stået dem imod, havde vi dog ikke haft mod dertil, vi helt værgeløse og ubevæbnede mænd. Desuden bragte vi vore klæder med undtagelse af dem, vi gik i til daglig, og vore fødemidler, hvoraf vi skulle leve i fremtiden, med undtagelse af den smule, hvorved vi kummerligt opholdt livet, over i den ny kirkes tårn for at gemme det der af frygt for fjenden.

Lad mig nu sige noget om Sødning¹³²), som jeg ikke kan forbigå, da jeg for en stor del var med til forhandlingerne derom, skønt Gud ved, det ofte var mod min vilje på grund af det pinlige derved¹³³). Denne ø Sødning havde vi fra biskop Peder Elafsøn, hvormed det hang således sammen: en del deraf havde han overdraget klostret i sjælegave¹³⁴), en anden del havde vi erhvervet af ham for rede penge til dens fulde værd; den tredje del havde vi tilbyttet os fra Jens Judesøn for Horningtorp¹³⁵); og således var hele øen på biskop Peder Elafsøns tid vor, sikret os ved selve bispens segl og stadfæstelse, og overladt os med mange gode mænds breve og vidnesbyrd. Derfor sad også vore brødre der i over fem år før bispens død uden kæremål, og oppebar alle indtægter deraf. – Så døde den nævnte bisp Peder Elafsøn, god ihukommelse¹³⁶), og blev med tilbørlig hæder jordet hos os, hvor han havde valgt sit gravsted i den ny kirke, foran den hellige ubesmittede jomfru Marias alter. Tre år gik nu hen med splid i kirken om, hvem af alle kannikerne der kunne anses for at være den ypperste; så først opnåede Peder Ugotsøn bispestolen. Han var fra tidligere tid vor fjende og altid uven med brødrene af vort hus. Men vi sætter vor lid til Gud, at han skal vende hans sind til det bedre og endnu bringe ham til atter at elske os, så at han i fremtiden fuldelig kan råde bod på hvad han hidtil har forset sig imod os¹³⁷).

Lige fra sit bispedømmes første stund gav han sig da til at modvirke os, og det første han gjorde til vor skade, var at forstyrre os i besiddelsen af Sødning og alt hvad vi ejede der. Tvungne af ham overlod vi til slut atter Sødning til Jens Judesøn for Horningtorp. Og for at der skulle være venskab og fast enighed mellem klostret og bispen, sluttede vi ydermere en overenskomst med ham, hvorved vi – bortset fra alle de udgifter, vi havde haft for denne ø's skyld – fyldte 80 mark penninge¹³⁸) i denne biskops pung, for at vi skulle have Horningtorp frit og ikke længer tynges af kæremål fra bispen eller kannikerne angående Sødning. Dog fik vi siden ingen tak af ham så lidt som senere af hans undergivne, men kun byrder og alskens gæsteri. – For disse og andre tilsvarende grundes skyld, som det er for vidtløftigt at opregne, gik det endelig således, at abbed Jens, denne gode

mand, overvunden og dybt nedbøjet, som han var af langvarig lidelse – ti han døjede daglig overmåde¹³⁹) – i det Herrens år 1249 med nød og næppe opnåede sin afsked, den han i lang tid mangfoldige gange havde æsket.

Da han fratrådte, sattes på hans plads hr. abbed Oluf på den hellige Morten Biskops dag¹⁴⁰) i det samme år. Han forestod klostret i samfulde 6 år og 7¹/₂ måned. Han måtte også, ligesom den forrige herre, døje såre megen modgang i sin embedstid. Herom vil jeg i få ord fortælle hvem der lyster at høre, hvad der er kommet mig for øre. – Efter at han var blevet abbed, blev først hans kødelige broder ved navn Sven og hans søster ved navn Margareta begge samtidig på én dag ihjælslagne ved Horsnæs, og abbedens egen naturlige søn, ligeledes af navnet Sven, hvem vi kaldte Pape¹⁴¹), led en ynkelig død her hos os ved at drukne. Og alt dette var kun veernes begyndelse¹⁴²). Snart kom der trangere tider og værre uår, forskyldte ved manges synder, ti den onde fjendes¹⁴³) had tændte en brand i slette mænds sind, og den splid, som forlængst var opstået mellem hertugen og kongen af Danmark, blussede så højt op, at mænd, der havde fred med kongen, og til hvem han havde sat sin lid¹⁴⁴) i det timelige – om end ikke i det åndelige –, at disse mænd af grisk attrå efter det til en brat undergang viede rige æggede hertugen til at prøve på grumt at dræbe sin høje broder kongen, der var huld mod hele riget, elsket af Gud og mennesker, og som aldrig ventede sig noget sådant af sin broder. Og fordi det jo er alle bekendt, på hvad tid han kom af dage, og hvad død han fik, har jeg undladt at udmale ugeringen. Imidlertid kan hvo der med omhu vil kende den, gennemgå vore krøniker og »tidebøger« hvor han vil finde, hvad han søger¹⁴⁵).

Da kong Erik var død – han lever nu evigt, rig i Kristus – hæves på rigets trone Abel eller rettere Babel ved hertugernes og sine medskyldiges gunst. Han udøste straks sin harme over Guds kirker og hellige klostre. Derfor lagde han også mange byrder på vort kloster som på de andre kirker. Navnlig tog denne elendige brodermorder ikke i betænkning at udpine 300 mark penninge af abbed Oluf og os brødre, til gengæld for at vi fik lov at nyde den frihed for vore bryder og landboer, som hans forgængere og forfædre, fader og brødre, fromme danekonger, fordem havde tilstået os af nåde uden betalning¹⁴⁶).

Og også den førnævnte bisp Peder Ugotsøn nøjedes ikke med det meget andet onde, han havde voldt vort kloster, men pinte også med vold 190 mark penninge ud af os for de tre års gæsteri, som var til rest fra den tid, bispestolen stod ledig. – Og senere kom han til

os, som det lod, for at holde eftersyn (visitats), men i virkeligheden, som det snart blev os klart, i øjensynlig svigefuld hensigt. Han blev nemlig hos os, så længe han lystede, og kastede et blik på alle vore bøger i skabet. Mellem disse fik han øje på nogle bøger, som hans forgænger Peder Elafsøn, god ihukommelse, for en stor del havde overdraget os i sjælegave, medens der var andre af dem, som vi i hans levende live havde købt af ham for sømmelig pris. Da han nu fik syn for denne gode mands dyder og gaver til os, og så skævt både til os og til den døde mand derfor, bød han, at disse bøger skulle bringes over i bispens hus og forevises ham og hans fæller¹⁴⁷). Først måtte han dog lægge sin hånd på højhellige helgenlevninger og sværge på evangeliebogen, at han straks, så snart de var gennemsete, øjeblikkelig ville lade dem bringe tilbage til det fælles skab, hvori vi havde vore bøger. Man gjorde da som han bød; men manden var uærlig og vidnede falsk¹⁴⁸). Han glemte nemlig Herren sin Gud og skaber¹⁴⁹), så vel som sin svorne ed, og fratog os med vold ud af klostret bøger til mere end 200 mark penninges værd, så han bar sig ej ad som en bisp, men som en kirkerøver. For denne sags skyld, hvori det ej faldt ham ind at vise medynk med os, give Gud ham den gengæld han har fortjent. – Men om dette huses vanry og hele ordenens skændsel, som indtraf i denne abbeds dage, er det ikke min sag at udtale mig, da det er kendt nok af hele verden¹⁵⁰). – For sådanne årsagers skyld, og på grund af de uretfærdige mænds ord, der var os for stærke¹⁵¹), og de mangfoldige ulykker, der fra dag til dag tårnede sig op over dette hus, søgte og fik den gode mand abbed Oluf sin afsked.

Efter ham blev hr. Asgot, daværende kældermeister i Vitskøl, hvor han var afholdt af alle, sat som abbed over Øm i det Herrens år 1255 på den hellige Medardus dag¹⁵²). Da han havde siddet i halvandet år, indgav Gud ham, at han skulle flytte abbediet og brødrene over til den ny kirke. Dette værk er også allerede delvis fuldført for vore øjne ved den nævnte gode mands store arbejde og dygtige omsorg, og det skal fuldendes helt, så snart Gud vil. – Først flyttedes brødrenes sovestue, og han indrettede i den en spisesal til os, hvor maden anrettes i fællesskab til alle brødre. I år 1257 efter at Herren blev kød, på allehelgens aften ved kvældsmesstid¹⁵³) gik vi så i optog, med kors, lys og røgelsekar forrest i toget, som skik er, og bragte alle helgenlevningerne ud af den gamle kirke og førte dem med al sømmelig hæder over til den ny under munkenes frydeskrig og jubelråb¹⁵⁴). Nærværende var hr. L. . . .¹⁵⁵), ærkedegn i Århus, og mange andre ædelbårne mænd, som jeg ikke alle kan huske navn på. – Hvor stor

fromhed og velvilje mod sit kloster den herre abbed Asgot ejede, ses af indholdet af følgende brev:

Til alle Kristi troende, der ser dette brev, og særlig til mænd af cistercienserordenen, sender broder Asgot, kaldet abbed til Øm, sin hilsen i alles frelser. For at ej det, som øves i tiden, skal gå af minde, plejer man at fæstne det ved skriftlige udsagn og gode mænds vidnesbyrd. Vide skal derfor nutid som eftertid, at vi i det Herrens år 1257, da vort kloster flyttedes fra den gamle til den ny kirke, på allehelgens dag, har overladt vore elskede sønner i Kristus og brødre, samlaget i Øm, en gård i Glappetved og en anden gård i Hagetved¹⁵⁶), som en lægbroder af vort hus ved navn Oluf Kviter¹⁵⁷) havde købt for egne midler og tidligere med vor forlov tilskødet brødrene, med alt de nævnte gårdes tilbehør i skove, jorder, huse og kvæg, hvoraf der til evigt minde om os og i sjælebod for den nævnte lægbroder årlig skal udredes et måltid for brødrene. Dog skal alle indtægter, som disse ejendomme monne yde, bestyres af hvem der til hver tid er abbed, og ved hans forsorg i al evighed komme brødrenes bord til gode. For at nu denne vor gave kan være fast betrygget, har vi ladet dette brev stadfæste med vort vedhængte segl. Men skulle nogen, kirkelig eller verdslig mand, være sig abbed, kældermester, lægbroder eller munk, dumdristig med sit vidende og vilje vove at bryde dette vort gavebrev, eller uden brødrelagets samtykke fradrage noget af indtægterne af disse gårde eller udskille dem til anden brug end til brødrenes bord, da være han forbandet og ifalde Guds hævn på dommens dag og få sin lod med Dathan og Abiron, hvem jorden slugte levende¹⁵⁸). – Givet i det Herrens år 1257, den 1. november, på allehelgens dag¹⁵⁹).

Da nu den nævnte biskop Peder Ugotsøn så, at abbeden var en velvillig mand, løftede han så meget des hidsigere sit hovmods horn¹⁶⁰) imod ham, og kom hvert år så mandstærk til abbediet for at kræve tre ugers gæsteri, at det tyktes os alle uudholdeligt. Brødrene holdt derfor råd om dette, gik til ham, og sagde at de ikke kunne bære så store udgifter. Han svarede dem og sagde: »Å hvad, I nyder jo meget mere godt af os, end hvad I kan bruge *dertil!*« Da vi spurgte, hvori disse goder bestod, sagde han: »Vort sagefald af eders undergivne, hvoraf I årlig har 40 mark penninges indtægt, samt den afgift, der kaldes *giuf*, og hvoraf I hvert år har en indtægt af 14 mark havre; begge disse dele ejer I jo aldeles frit¹⁶¹). Men det var et falsk vidnesbyrd af ham¹⁶²), at vi nogensinde havde haft så megen indtægt deraf;

ti vi havde slet intet ud af hint sagefald, uden det alene, at vore bryder og landboer kunne sidde i fred for bispens fogeders plagerier. Og, alt i alt, var vi i det højeste pligtige til at udrede 2½ mark havre af de ejendomme, vi havde erhvervet efter den almindelige kirkeforsamling i Lateranet¹⁶³). Men så meget er vist, at dette havde vi ejet frit fra den dag, huset blev grundlagt, og lige til hin dag. Og af ejendomme, der er erhvervede før hint almindelige kirkemøde, kan vi aldrig være forpligtede til at udrede hin afgift. – Imidlertid fremturede den nævnte bisp af al kraft i at afkræve og udpine af os den omspurgte afgift og sagefaldet af vore undergivne, fordi han håbede, at han kunne få mere ud deraf end han havde. Til gengæld lovede han os, at vi for stedse skulle være fri for alt gæsteri. Hvor ofte vi for denne sags skyld blev hjemsogte, hvor mange stævner vi måtte holde, hvor mange penge vi gav ud i den anledning, inden vi bragtes til at samtykke, er det ikke let at opregne. Omsider gav vi til slut efter mange ædlines råd vort ja, og indvilgede i en overenskomst på det vilkår, at han fik hvad han krævede, og vi for stedse skulle være fri og frelse for alt bispeligt gæsteri¹⁶⁴).

Efter at denne pagt var sluttet, sad vi i fred og ro i tre år, så længe han var i live. Senere blev han, da hans forseelser mod hans ærkebisp forskyldte det, med rette sat i band af denne samme ærkebisp, og således domfældt gik han alt kødets gang¹⁶⁵). – Det hændte imidlertid, at hr. Sven, der på den tid forestod Vitskøl, trådte fra, og så gik det således, at samlaget i Vitskøl samdrægtigt og enstemmigt valgte vor herre abbed, Asgot, til deres fader og hyrde, skønt mod vor vilje. Han havde da været vor abbed i fem år på elleve dage nær. Han var den fjortende abbed i dette hus. Han blev abbed i Øm i det Herrens år 1255, den 8. juni, og i det femte år derefter, den 28. maj, blev han abbed i Vitskøl.

Hans eftermand i dette hus blev hr. Jens, den tredje af navnet, med tilnavnet Dover¹⁶⁶). Han valgtes i det Herrens år 1260, den 26. juni. I hans tid var der stor ufred over hele Danmark, ti hver mand gjorde hvad han lystede. Ti kong Erik, kong Kristoffers søn, var endnu kun et lille drengebarn, der hverken forstod at styre sig selv eller andre; og således gik hine ord af profeten i opfyldelse på os, når han siger: »Ve det land, hvis konge er et barn, o. s. v.«¹⁶⁷). Men den, der holdt rigets ror, var dette barns moder¹⁶⁸), og hun lagde på sine rådets ord en sådan tyngelse på os, at hun på vor bekostning i to nætter dvælede hos os med 1600 ryttere foruden de tilhørende løbere og fodfolk – rent bortset fra de klerke og riddere, der for kæremåls skyld søgte hoffet. Fra den dag begyndte som følge heraf vor formue af verdsligt gods at aftage og svinde hen. – På

denne abbeds tid stod bispestolen ledig, hvorfor vi sad i fred for bispeanfald, med undtagelse af at vi betalte *giaf*¹⁶⁹) af de ejendomme, vi havde erhvervet efter kirkemødet i Lateranet, som ovenfor er nævnt. – Denne abbeds hu stod mere til at tjene Gud alene end til at føre sit liv i verdens larm. Derfor æskede han ofte afsked og opnåede den også tilsidst. Han trak sig tilbage i det Herrens år 1262, den 7. januar, det er, dagen efter Herrens tilsyneladelsesdag¹⁷⁰).

Bo valgtes til den sekstende abbed i løbet af det samme år på hellig abbed Vilhelms dag¹⁷¹). – Imidlertid var magister Tyge¹⁷²) ved romerhoffet og skaffede sig der bispedømmet, hvorom han bag-efter på sit eget landemode tilstod, at han overfor romerhoffet havde pådraget sig en gæld på 600 mark rent sølv, hvorfor han bad sine undergivne hjælpe ham hermed. – Han kom så hjem fra romerhoffet samme år, broder Bo var blevet abbed, på den hellige Jomfru Marias fødselsdag¹⁷³). Samme efterår blev en lægbroder ved navn Lage på en gård i Rødsmose¹⁷⁴) hårdt såret uden grund, og da abbeden klagede til bispemanden over denne uret, tog bispemanden straks disse ildgerningsmænd under sit værn og forsvar og gjorde nogle af dem til sine landboer, andre til sine bryder, for at vi ikke skulle få nogen ret over disse ildgerningsmænd. Dette var os et tydeligt tegn på, at hans hjerte ikke var med os¹⁷⁵). Nok en gang gik abbeden til ham, fordi han håbede på en eller anden måde at kunne forsone ham og vende hans sind til større godhed mod vort hus, end hans forgænger havde. Han tiltaler ham sålunde: »Herre fader, I ved, hvorledes den herre bispemanden, Eders formand, uden skel og grund tyngede os; men, Gud være lovet, han gik i sig selv igen¹⁷⁶)», og indså, at det var uden grund han forfulgte os, hvorpå han afstod fra sådan forfølgelse og tyngede, og lod os være i god fred og ro de sidste tre år inden hans dødsdag. Nu er det min bøn til Eder, at I ikke for vor skyld vil handle mod Eders samvittighed, men modtage os i den samme fred, han lod os i. Vide skal I, at om vi sporer velvilje hos Eder, vil vi tjene Eder af alle kræfter, ja ud derover«. Hans svar lød: »Ja, vi kan godt blive gode venner, når vi får hvad vort er«. Abbeden svarede: »Hvad der er Eders, skal ej forholdes Eder, men hvad der ej er Eders, håber vi ikke at I vil kræve«. Og han tilføjede: »Skulle Eders vej falde forbi os, da send os bud, for at vi kan skaffe tilveje hvad I behøver, så at vi deraf kan skønne Eders velvillige sindelag«.

Således stod det hen omtrent til den hellige Marias renselsesfest¹⁷⁷). I den tid kunne vi aldrig opnå nogen ret over hvem der gjorde os uret. En lørdag inden renselsesfesten kom en af hans kåniker ved navn Peder Åby¹⁷⁸) og sagde: »Førstkommende mandag kommer min herre bispemanden og ønsker at tale med Eder; han beder at

træffe Eder hjemme«. Således indtraf det også. Vi modtog ham i optog, som det er ordenens skik, og fulgte ham med stor hæder over i kirken til bøn. Da bønnen var læst, gik abbeden hen til ham og spurgte ham, når han ville træde ind i stuen; det var nemlig frost¹⁷⁹). Men han svarede, at han ikke for det første ville træde indenfor. Abbeden gik så ind for at se om alt var rede, men bispen fulgte ham øjeblikkelig lige i hælene. Det var nu mørkt, og da han kom ind i stuen, og der her ikke var tændt andre lys end en fedtlampe¹⁸⁰), blev han overmåde vred. Herover klagede han også senere til kongen; overhovedet greb han med iver enhver lejlighed til at optræde imod os.

Næste dags morgen kom abbeden ind til ham, og da bispen fik øje på ham, spurgte han ham, om han kunne få lov til at komme tilstede i vort kapitel. Da han svarede ja, trådte de sammen ind i kapitlet¹⁸¹). Da alle her sad tavse, tog bispen til orde og tiltalte dem således: »Vi er kommet hid for at holde visitats, og vi vil vide, om der er nogen, der har noget udestående med nogen, vi vil høre, om I holder Eders orden vel, og vi vil vide, hvad og hvor megen I giver ved døren til de fattige«. Hertil sagde abbeden: »Herre, om I har noget andet at fremføre, så sig det; ti disse ting hører ikke under Eder. Vore tilsynsmænd er abbedfædrene¹⁸²)«. Straks derpå rejste abbeden sig, istemte salmen: »Vor hjælp¹⁸³)», og gik ud med brødre-laget. – Bispen fulgte lige efter, og lod straks abbeden kalde til sig. Da han var kommet, sagde bispen til ham: »Vi vil tale til brødre-laget«. Abbeden forstod, at han ville tale om gæsteriet, stævnedes brødre-laget sammen afsides og sagde til dem: »Jeg er vis på, at bispen vil kræve gæsteri af os. Sig nu alle én og hver, om vi skal give eller nægte ham tre ugers gæsteri. Så meget er vist, at enten vi giver eller nægter ham det, vil vi få den største tyngde af ham«. Alle svarede, at de ville hellere dø end indrømme ham det gæsteri, der ikke skyldtes ham. – Vi kom så ind til ham. Harmfuld udbød han nu ret af ondt lune: »Vi er kommet hid for at holde visitats, og vi vil have vort gæsteri; men såsom I endnu ikke er forberedte, vil vi ikke gøre Eder uret, men giver Eder henstand til første søndag i fasten; da vil vi, om Gud vil, komme her«. Abbeden svarede: »Herre, I véd selv, hvordan hr. Peder, Eders formand, tvang os til at give ham igen hvad hans var – om det da bør kaldes hans – alene for at vi skulle være fri for sådant gæsteri¹⁸⁴)». Men for Eders høje embedes og værdigheds skyld vil vi tjene Eder så vidt, som overhovedet noget abbedi i Danmark, der ej nyder mere godt af bispedømmet end vi, tjener sin bisp, ja vi vil tjene Eder mere endnu, hvis vi får syn for Eders fulde velvilje mod os og vore folk«. Hertil svarede bispen:

»Således som I er vante til at tjene de andre bisper, således skal I tjene os«. Abbeden sagde da: »Efter sæd og vedtægt er vi ej forpligtede til at yde noget gæsteri¹⁸⁵)«. Og han lod oplæse for ham et brev af følgende ordlyd:

Alexander, biskop, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner abbeden i Citeaux, hans medabbeder, og alle brødrsamlag af cistercienserordenen, sin hilsen og apostoliske velsignelse. Vi har af Eders meddelelser erfaret, at I har vist udstrakt gæstfrihed overfor alle – Eders stiftsøvrighed ikke mindre end prælater fra andre kirker med samt deres husstande – og, så ofte de er taget ind i Eders klostre, kærlig har skaffet dem det nødvendige alt efter Eders formues krav, men at tillige mange af disse prælater pønser på at forvandle denne frivillige gave til en skyld og skat, og forsikrer, at hvad I således af egen drift anvender herpå skyldes dem efter gammel vedtægt, samt desårsag på mangfoldig vis tynger og plager Eder og Eders klostre. Vi låner derfor øre til Eders bønner, og vil i denne sag med faderlig omhu sørge for, at I kan få fred. Ti forbyder vi strængt ved nærværende brev, at nogen prælåt drister sig til at afkræve Eder Eders frivillige gaver under navn af skyld eller hævd og vedtægt. Intet menneske vove overhovedet at bryde dette vort forbudsbrev eller dumdrigtigt i nogen måde handle derimod. Skulle nogen driste sig til at prøve herpå, da må han vide, at han ifalder den almægtige Guds og hans hellige apostles, Peders og Pouls, vrede. Givet i Neapel den 18. marts i vort pavedømmes første år¹⁸⁶).

Endvidere et andet fra samme pave som det foregående:

Alexander o. s. v.¹⁸⁷). Det apostoliske sæde har i sin omsorg ment at burde indrømme Eder, at I ikke kan visiteres eller vises til rette af nogen anden end abbedfædrene eller sådanne munke af Eders orden, der er sat dertil af disse abbeder. Da nu gæsteriydelserne er således knyttede sammen med visitatsen, at de ikke skyldes prælaterne uden når de visiterer, forbyder vi strængt ved nærværende brev nogen stiftsøvrighed eller anden prælåt dumdrigtigt at kræve eller udpresse sådant gæsteri af Eder, og Eder at yde dem det. I kraft af samme brev erklærer vi det tillige for dødt og magtesløst at være, om nogen af særlig dumdrigtighed vover i nogen måde at handle mod dette forbud, ligesom vi erklærer de domme for ugyldige, der mulig i anledning heraf måtte blive afsagt over Eder¹⁸⁸). – – Givet i Neapel den 17. april i vort pavedømmes første år¹⁸⁹).

Af disse breve havde vi det ene udfærdiget med bulle¹⁹⁰), men det andet havde vi endnu ikke uden i afskrift fra Clairvaux.

Herpå tilføjede bispen disse ord: »Vil I ikke give os det i kraft af gammel vedtægt, så må I da give os det for ejendommene i

Djursland, det kan I i hvert fald ikke nægte¹⁹¹)«. Abbeden svarede: »På disse ejendomme har vi fyldestgørende fribreve med pavers, kongers og ærkebispers stadfæstelse«. Bispens rejste sig da med disse ord: »Å, hold dog op med Eders skvalder!« – Derpå gik han ind for at spise, og efter middagsmåltidet drog han bort.

Samme dag red abbeden til Djursland i husets¹⁹²) anliggender. Da han endnu var på hjemvejen, mødte han to kanniker, der sagde til ham: »Vi har bragt Eder et brev fra bispen, som vi har givet Eders prior i hænde«. Dettets indhold var som følger:

Tyge af Guds nåde bisp af Århus sender de udvalgte mænd herrerne Jens Lam og provst Iver, kanniker i Århus, sin kærlige hilsen. Vi opfordrer og byder Eder at indfinde Eder personlig i Øm kloster for at påminde og pålægge abbeden og brødresamlaget der på stedet, at de under kirkeretslig straf skal holde sig rede til de tre ugers gæsteri, de skylder os; ti på første søndag i fasten skal vi, om Gud vil, komme til dem. Og de skal ikke dække sig under intetsigende udflugters kåbe, ti det er alle vitterligt, at dette kloster er grundlagt af vor ærværdige broder hr. Eskil, vor formand, og rigt udstyret med gaver af hr. Sven, hans eftermand, som for de ejendomme, han overdrog dem i Djursland, betingede sig og sine eftermænd det nævnte gæsteri, hvorefter de hidtil har været i tryk og rolig besiddelse¹⁹³). Skulle de imidlertid lumsk forholde os dette gæsteri, da skal I i vort navn under kirkestraf pålægge dem, at de under deres segl meddeler os de grunde, de har til ikke at føle sig forpligtede til at udrede det. Givet o. s. v.¹⁹⁴).

Abbedens svar til bispen.

Til den altid i Kristus ærværdige fader hr. Tyge, af Guds nåde bisp af Århus, sender broder Bo, kaldet abbed til Øm, og det ringe brødrelag sammesteds, deres hilsen med al den hæder og ærbødighed, som de med ret og ære kan yde. Vi har ved de elskede herrer Jens Lam og provst Iver, kanniker i Århus, modtaget Eders brev, hvorved I byder os at holde os rede til det tre ugers gæsteri, vi skylder Eder. – *Men*, såsom hr. Peder, Eders formand, salig ihukommelse, på stiftsmøde i Århus i sit kapitels og præsteskabets nærvær uden indsigelse af nogen har krævet og fået sit sagefald og sin bispegave tilbage, der var tilstået og indrømmet os af mange af hans formænd, imod at han lod os være fritagne for gæsteri; og desuden for den store fattigdoms og nøds skyld, der er en følge af de mangfoldige overgreb og udplyndringer, vi har lidt, nødes vi til, skønt ugærne, for øjeblikket at nægte Eder dette gæsteri; især i disse tider, da der ikke findes nogen, der vil stille sig som en mur for Israels hus¹⁹⁵) eller i nogen

måde værne Guds kirke, som vor Herre Jesus Kristus har beredt og genløst med sit eget blod¹⁹⁶). – Og når I udtaler, at vort kloster er grundlagt af den ærværdige hr. Eskil af Århus, Eders formand, from ihukommelse, og rigt udstyret med gaver af hr. Sven, hans eftermand, da skal vi sandelig være de sidste til at nægte, at det forholder sig således. Men af de ejendomme, han overdrog os i Djursland, betingede han sig ikke, som I siger, det omtalte gæsteri for sig og sine eftermænd; nej, han efterlod os dem helt og fuldt ud af sit arvegods i sjælegave med velvilligt samtykke af gode mænd i Danmark. Det er fremdeles ingen tomme udflugters kåbe, vi i denne sag søger dække under, men vi støtter os til denne hr. Svens testamente, til pavelige legaters stadfæstelser, og til to kongers og lige så mange ærkebispers fribreve. Af disse grunde er vi ingenlunde forpligtede til at udrede det omtalte gæsteri. – Desårsag sætter vi vor fulde lid og tro til Eders faderlighed, idet vi for den højheds skyld, Gud har givet Eder, bønfaller Eder kærligt om ej på uretfærdig vis efter vore fjenders råd at plage os fattige uværdige tjenere af Kristus og den hellige Jomfru, at ikke de ejendomme, der ved disse ærværdige hedengangne fædres fromhed lovligt er tilfaldet os ved testamente, skal blive os til mindre gavn end rimeligt og sømmeligt er, og *Eder*, hvad Gud forbyde, en fristelse til synd, især da vi ydmygt håber og ønsker, at vi næst Gud og den hellige Jomfru for fremtiden i Eder må have en tro beskytter af vort hus¹⁹⁷).

Nok en gang og atter tredje gang sendte bispem os brev af samme indhold som det foregående; men da vi ikke kunne få nogen afskrift af disse to følgende breve¹⁹⁸), ville abbeden ikke give ham skriftligt svar, men sendte ham besked tilbage i ordret overensstemmelse med sit forrige svar. – Og da nu den frist, der var sat os, var udløbet, sendte bispem straks den følgende dag sine kokke forud med den besked, at de skulle lave mad til ham¹⁹⁹). Da de så kom, sagde de til herbergsmesteren, at han skulle anvise dem det fornødne. Men det var forud betydet denne, at han, om de kom, ikke skulle give dem noget, og han svarede dem derfor: »Gå til abbeden og gør hvad han siger Eder«. De gik så til abbeden og sagde til ham: »Giv os hvad vi behøver til at lave mad til vores herre«. Han svarede dem: »Gå til Eders herre og sig ham: Hvis I vil komme som vore gæster, skal alt fornødent gives Eder; men kommer I for at kræve det som gæsteriskat eller skyld, da vil I slet intet få anvist«. De vendte så tilbage og fortalte ham alle disse ordskifter. Da han havde hørt det, sagde han til dem: »Vend tilbage igen, og vil de ej give Eder det fornødne, så tag det med vold!« – Bispem var da til stævne i Gammel Vor²⁰⁰). Det var en

meget stræng frost, så man kom hurtigst frem ved at gå eller ride tværs over det vand, der hedder Mossø. De vendte nu tilbage og tiltalte abbeden aldeles som forrige gang, og han svarede dem følgelig overensstemmende med hvad ovenfor er omtalt. De siger så: »Vil I ikke give os det, tager vi det med vold, ti vores herre kommer straks og er her lige ved hånden!« Abbeden svarede: »Tager I det med vold, så tager I dermed en ulykke for jer selv!«

Mens de endnu stod og talte, kom bispen ridende med stærk arm²⁰¹) og væbnet følge²⁰²). Da abbeden så ham komme, ilede han ham imøde for at hilse ham, skønt ej af et oprigtigt hjerte²⁰³). Da han var steget af hesten, så han hvast hen på abbeden og sagde: »Er vor mad til rede?« Abbeden svarede: »Ja, det er den vel nok, men ikke her!« Harmfuld strakte så bispen sin hånd ud mod det store hus, der kaldes bispehuset²⁰⁴), og spurgte: »Er det ikke vort hus?« Abbeden svarede: »Vore munke siger, at det er deres og ikke Eders hus«. Og straks derpå oplæste han sin appelskrivelse, som han i forvejen havde affattet²⁰⁵). Efter at have hørt den trådte bispen i sin harme op ad trappen til huset og sagde: »Vi må have hvad vi har behov«. Derpå gik han hen til døren ind til kapellet og brød den foroven²⁰⁶). – Da munkene hørte, at han brød døren, mumlede de til hverandre indbyrdes, at når han ville byde os vold, ville de sætte hårdt imod hårdt. Det hørte en klerk fra Ribe, som var gæst der i klostret, ved navn Jens Piper; han løb straks til bispen og sagde, at munkene ville tage sig selv til rette. Just som han sagde dette, røres den store klokke, ti brødrenes første måltidsstund var ude, og den anden stod for. Da bispen nu på én gang hørte disse ord og klokkens lyd, blev han bange for, at der var fare på færde, gik straks ned af loftet²⁰⁷), og bød, at hestene skulle føres frem. – Der var nu hos ham en ædelbåren og klog mand ved navn Ebbe Ugotsøn; han gik til abbeden og sagde: »Således kan I ikke bære jer ad!« Abbeden vendte sig til sit huses ældste og sagde kort: »Hvad tykkes Eder at vi skal gøre?« De sagde: »Vil han give sit åbne brev på, at han får det som gæstegave og ikke som skyld, så giv ham hvad han har behov. Ti anderledes kan det ikke være, fordi der er appelleret. Kommer han først herind som den der kræver sin skyld, så vil han mene at have god hævnd derpå og holde fast derved. Dog havde det været bedre, om der ej var appelleret«. – Da hr. Ebbe meldte bispen dette, svor denne på, at han aldrig ville give dem brev på den mad, der skyldtes ham, hvorpå han ilsomt steg til hest og red bort.

Næste dag, torsdag, klagede bispen på Åbo syssels ting – det holdtes nemlig om torsdagen på grund af fastetiden – og sagde, at han var blevet jaget af klostret med stokke og knipler²⁰⁸). Ydermere

sagde han, at vi havde rørt klokken for at kalde munkene, lægbrødrene og alle klostret undergivne sammen for at fordrive ham. Ligeledes sagde han, at vi skjulte mange af kongens fjender, hvoriblandt han navnlig anførte bisp Arnfast. Og siden jeg nu har nævnt ham, så lad mig fortælle et og andet om ham.

Dengang da Arhussædet stod ledigt, var der tolv kanniker, der foretog valget, men de seks stemte på én, de seks andre på en anden²⁰⁰), hvoraf der fulgte langvarig splid og strid mellem dem, så at valget og afgørelsen tilfaldt ærkebisp Jakob²¹⁰). Denne var da selv dreven af riget for den fejdes skyld, der herskede mellem ham og kong Kristoffer, fordi han ikke ville finde sig i, at hans kirke led overlast. Den nævnte ærkebisp valgte så en fremragende og vellærd mand af ædel byrd, den herre abbeden af Ryd kloster, ved navn Arnfast, og indviede ham til bisp af Århus²¹¹). Denne Arnfast vovede dog ikke at ikklæde sig den nævnte kirkes gods og eje, fordi han var valgt og indviet mod dronningens vilje²¹²), men vendte tilbage til sit førnævnte abbedi, hvor han opholdt sig lige til sin dødsdag. For hans skyld gæstede i samme år den herre kongens marsk Jens Kalf os syv gange med mindst 300 heste for at forsøge, om han ikke kunne fange denne biskop Arnfast, og han svor, at om han så fandt ham for højaltret, ville han tage ham der. Men denne gode mand havde i virkeligheden ikke sat sin fod i dette hus, siden han var blevet viet til bisp.

Lad os nu vende tilbage til det forrige. Da den nævnte uge var gået, indfandt abbeden sig på tinge for at rense sig og sine fra den nævnte falske beskyldning. Morgendagen derefter kom en ridder ved navn Jens Kanne, der var en god ven af klostret, til abbediet, og bad abbeden, at han den næste dag, tamperlørdag²¹³), ville drage til Århus med ham, hvor han selv med andre af klostrets venner ville mægle godt forlig mellem abbeden og bisp. – Da de kom til byen, kunne de med nød og næppe ved indtrængende bønner bevæge bisp til at ville forhandle med abbeden. Der var nu mange ædlinge samlede dér, og langt om længe trådte bisp ind i det kapel i den hellige Clemens' kirke²¹⁴), hvor de opholdt sig, og gav sig til at gentage de nævnte kæremål. Abbeden sagde, at dette ikke var sandt. Bisp svor en ed på, at det var sandt. Alle troede nu bisp for edens skyld, og ret som for at håne abbeden gav de sig til at spørge ham, hvor det kunne være, at han havde båret sig således ad. Da svor abbeden også til svar, og sagde, at han havde aldrig set bisp Arnfast, siden han var blevet bisp; ikke heller var der klemtet med klokken for at volde bisp Tyge nogen overlast. Og han trak stolaen²¹⁵) frem under kåben, lagde den om sin hals, og gav sig til at forbande og

bandlyse den, der først havde sagt dette om ham, hvis han var faret med løgn, og sig selv, hvis han eller hans folk havde gjort det, som bispnen sigtede ham for. Når abbeden bar sig således ad, var det af den grund, at hvis en sådan løgn var kommet dronningen for øre, ville hun mindst have lagt abbediet øde. Nu lagde de tilstedeværende ædlinge sig imellem og sagde, at det på ingen måde gik an, at to kirker lå sådan i strid med hinanden; og de bad bispnen om ikke at tynde os, hvis han ikke havde ret. Men han udbrød fnysende og tænderskærende: »Hører I da ikke, at han bandlyser mig i min egen kirke?« De svarede: »Han bandlyste jo ikke Eder, men den der havde løjet ham på«. Af hensyn til den store skare, der stod hos, dulgte han så sin vrede og sagde: »Lad abbeden komme imorgen ved Dover kirke og vise os sine fribreve; vi vil se, hvad der står i dem«. Hertil svarede alle: »Det er godt«.

Abbeden rejste nu hjem, holdt råd med sine folk, samlede de bedste fribreve og den herre bisp Svens testamente, from ihukommelse, og drog til den nævnte kirke sammen med sit huses ældste; desuden sendte han i forvejen de raskeste svende did fra alle værkstederne, hvoraf der på den tid var en stor mængde²¹⁰). Endvidere bød han alle bryder og landboer, der var bofaste der i sognet, at de med våben i hænde skulle skynde sig til den nævnte kirke for at kunne gøre modstand, hvis mulig bispnen skulle øve vold mod os. Bispnen på sin side havde stævnet alle de sorte abbeder²¹¹) og alle provster og priorer i sit stift derhen, for at de skulle føre kæremål mod os.

Da vor abbed var kommet tilstede, bød bispnen ham læse sine fribreve op. Han lod da det store fribrev læse i alles påhør. Alle undrede sig over, at vi var værnedede af så mange og så store stadfæstede friheder. Da bispnen havde hørt det, huede det ham såre ilde, at vi havde sådanne breve og friheder at skyde os ind under. Han ville ikke høre mere læst op, men indskød: »I har kirker under Eder, dem tager vi tilbage!« Straks fremtog abbeden den herre pavens stadfæstelsesbrev på Veng kirke²¹²) og oplæste det. Atter standsede bispnen ham, for at ikke flere fribreve skulle blive læst højt, og sagde: »Alle Eders breve er ikke en bønne værd!« Og han brød løs: »Hvem har valgt dig til abbed, hvem har stadfæstet dit valg, og hvem har indsat dig mod vor vilje?« Han svarede ham: »Abbedfaderen har ladet alt dette blive mig til del, ti det er ham, der har højhedsretten over mig og mit hus«. Bispnen svarede: »Vi bandlyser dig, fordi du kalder dig abbed, vi bandlyser dit brødrelag, fordi det nævner dig abbed, og vi bandlyser alle dem, der siger dig abbed at være!«²¹³). Abbeden rejste sig nu og sagde: »Lige så let som I har bandlyst mine undergivne, lige så let giver jeg dem afløsning; de være i vor Herre

Jesu Kristi navn, nærværende som fraværende, løste af dette band!« Da rejste nogle sig, tog af venskab abbeden til side, og sagde ham: »Du mægter ikke at bære din biskops vrede, og det sømmer sig hverken dig eller andre at stå deres bisp imod. Gå hen til ham og byd ham bod, så vil I blive gode venner«. Men han svarede dem: »Nej, jeg har aldrig krænket ham i nogen måde uden derved, at jeg hverken kan eller vil give ham så meget som han vil have«. Dermed skiltes de to parter den dag.

Straks i den følgende uge lod han alle vore bryder og landboer stævne, således at de, der boede i Djursland, skulle møde i Virklang²²⁰), de, der boede på Slogs hede eller i Laasby sogn²²¹), skulle møde i Grenå, og de, der var bofaste i Tørring eller Inæs eller Asnæs²²²), skulle møde i Randers. De vovede ikke at sidde hjemme, men kom hver til det sted, hvorhen han var stævnet. Her fik de så følgende besked af bispens fogeder: »Hver især af Eder skal vende hjem til sit og være under interdikt, fordi I hidtil har tjent munkene i Øm, og siger I jer ikke snart fra deres tjeneste, vil vi uden tvivl bandlyse Eder alle!« – De kom så grædende og hylende styrtende til abbediet og klagede deres nød. Abbeden beroligede dem med venlige ord og sagde: »Vær stille, ti tålmod er onskabs overmand!« Men de nævnte fogeder stævnedes dem atter og atter, satte dem under interdikt, og udpressede penge af dem så længe, at næsten alle bryder og landboer ville skilles fra vor tjeneste²²³).

Abbeden kunne nu ikke længere finde sig i en sådan uret, men tilkaldte herrerne bisp Nils af Viborg, den herre kongens kansler, samt Jens Kalf, samme konges marsk, og flere andre, og klagede til dem over den overlast, han led. Disse gik så til den oftnævnte bisp og sagde til ham, at han ej således uden grund med vilje burde lægge et sådant kloster øde. Han gav dem følgende svar: »Giver de mig ikke mit gæsteri, vil jeg fare tifold værre frem imod dem!« De siger så: »For vore bønners skyld må I give deres undergivne afløsning af hensyn til, at de Herrens opstandelsesdag kan nyde den hellige nadver«. Påsken var nemlig nu for hånden. Og de tilføjede: »Sæt abbeden en stævnedag, hvor vi også kan være til stede, og hvad I med rette kræver af ham, det skal han give Eder. Vil han ikke give det, da vil vi være hans fjender så vel som I. Vi tror nemlig ikke, at I vil voldføre ham«. Han svarede dem: »Jeg kan ikke nægte Eder noget, lad det ske, som I ønsker det«.

Da nu stævnedagen var kommet, samlede abbeden sine venner på den ene side, og bispen sine på den anden. Da de så mødtes på ét og samme sted, søgte abbeden ivrigt at komme til at oplæse sine fribreve og skrivelser, men bispen tillod ham det ikke. »Det er Eder

alle vitterligt«, sagde han, »at alle vore formænd i Århus stift hvert år i fastetiden har plejet at gæste Øm kloster i tre uger, idet munkene af den grund, til gengæld for dette gæsteri, havde de ejendomme oppe i Djursland, de hidtil dersteds har været i besiddelse af. Vide skal I da nu, at hvis de ikke giver os tre ugers gæsteri for hvert år, bispestolen stod ledig, tillige med en bøde, samt for indeværende år, så vil vi overtage de nævnte ejendomme og fra nu af lægge beslag på dem«. Atter fremstod abbeden for at oplæse fribrevet om disse ejendomme. Dette fribrev er afskrevet langt tilbage i dette bind under overskriften »Svens testamente«²²⁴). Men bispnen erklærede, at han ikke ville have breve i steden for den mad, som hans var. »Vi ved nok,« sagde han, »at I har dygtige skrivere, I kan skrive breve just sådan som I vel have dem«. Da appellerede abbeden i sin store vånde for anden gang.

Abbedens appelskrivelse.

Til alle, der monne få nærværende skrivelse at se, sender brødrene Asgot af Vitskøl, M... af Holmekloster²²⁵) og Niels af Tvis²²⁶), kaldede abbeder af cistercienserordenen i Danmark, deres hilsen, med ønske om inderlig kærligheds fylde²²⁷). Vitterligt skal det være alle og enhver, at vi personlig har givet møde i anledning af den tvist, der hersker mellem hr. Tyge, bisp i Århus, og det hus af cistercienserordenen, som hedder Øm og ligger i den nævnte stift, idet den herre abbeden i det nævnte hus, Bo, for den uafvendelige trængsels skyld, der truede hans hus, har set sig nødsaget til i nærvær af de høje herrer i Danmarks rige, hvis navne står skrevne her nedenunder, at appellere fra den nævnte Århusbiskops dom til det hellige apostoliske sæde. Denne hans appelskrivelse, som vi har hørt og set, lød som følger:

»I den hellige og udelelige Treenigheds, Faderens, Sønnens og Den hellige Ånds, navn, amen. Fra Eder, ærværdige fader hr. Tyge, bisp af Århus, appellerer jeg broder. Bo, kaldet, skønt uværdig, til abbed i Øm, til det apostoliske sæde, fordi jeg føler mig selv, mit kloster og mit brødrsamlag tyngede uretfærdigt af Eder. Ti under henvisning til nogle ejendomme i Djursland, der i sin tid er overladt vort kloster af Eders ærværdige formand, hr. Sven, alene til sjælebod for ham selv, og er givet os slet og ret, uden nogen som helst vilkår. stræber I at påbyde os det til visitats knyttede gæsteri, som vi ingenlunde skylder Eder, fordi vi efter den særlige ret, der er tilstået os af det apostoliske sæde, aldeles ikke er forpligtede til at lade os visitere af Eder; og I søger også at pålægge os og uretfærdigt udpresse af os andre ydelser og tjenester, vi ikke skylder Eder, samt at tyngte vore

undergivne med uretmæssige afgifter og bøder. – Yderligere årsag har vi deri, at I, efter at vor appel fra Eders dom til det apostoliske sæde var lovligt udfærdiget, og således på en tid, da sagen endnu henstod uafgjort og der følgelig intet nyt burde foretages i den, med magt har opbrudt døren til et af vore huse, liggende indenfor klostrets hegn²²⁸). Endvidere har I inden den stævnedag, der var antaget og aftalt af hr. Nils, bisp i Viborg, kansler hos Danmarks høje konge, og flere andre store herrer i riget, til at mægle fred og enighed mellem os, stævnet vore undergivne for Eder, sat dem under forbud (interdikt), og presset penge ud af dem. Fremdeles for den sags skyld, at uagtet sagen var appelleret og således endnu henstod uafgjort, er jeg, abbed af det nævnte kloster, uden at have vist opsætsighed eller have tilstået eller være blevet overbevist om nogen brøde, blevet lyst i band af Eder, ene og alene fordi jeg efter vor ordens vedtægt i mine breve kalder mig abbed, ligesom I har lagt mit brødresamlag under samme dom, fordi de i henhold til ordenens nævnte vedtægt kalder mig abbed, og har mindsket for ikke at sige aldeles udsløttet og frataget os vore friheder og forrettigheder, der er indrømmet os og hele cistercienserordenen ved det apostoliske sædes fribreve, og som uafbrudt har været overholdt og således har vundet lovlig hævd – alt sammen til ikke ringe skade og tyngelse for os. – For hver især af disse tyngende byrders skyld, og for alle andre lignende, som I, ærværdige fader hr. Tyge, bisp af Århus, har truet os med, har påført os, eller vil påføre os; for den eller de af Eder fældede domme, der er afsagte over mig, mit brødresamlag, og mine ovennævnte undergivne, efter at lovlig appel var foretaget fra min side til det apostoliske sæde, samt for den eller de domme, der mulig i fremtiden monne blive fældede over os – appellerer jeg for anden gang med denne min skrivelse til det apostoliske sæde i mit og mit klostres, hele brødresamlagets, og alle mine undergivnes navn, samt i alle de kirkers navn, der er mig underlagte, idet jeg stiller mig og mit kloster, mit brødresamlag, alle mine undergivne, de førnævnte kirker, samt alt gods, der hører under os, være sig rørligt eller urørligt, under det nævnte sædes værn. Tillige kræver jeg indtrængende »apostle« af Eder, og nægter I mig dem, appellerer jeg atter for denne retskrænkelse til det apostoliske sæde²²⁹). Dog forpligter jeg mig ikke til at bevise alt det ovenfor anførte, men kun så meget, som skønnes at være tilstrækkeligt til at begrunde min klage«.

Efter at han således indtrængende har forlangt »apostle« til godkendelse af sandheden, men aldeles ikke har kunnet opnå dem, bekræfter vi nærværende appelskrivelse i følgende tilstedeværende herrers navn og under deres og vort segl, nemlig: hr. Nils, bisp af Viborg,

kansler hos den høje danekonge, Magnus Bardsøn, Peder Gunnesøn, Jens Kande, Nils Bæger, Jens Kød, Knud Kabbe, Kristjern Bentsøn, Løke ærkedegn i Århus, Movrits viceærkedegn i Ribe, Povl Pæn, Magnus Deg. Givet i det Herrens år 1263 i Århus stiftskirke, den 10. maj.

Efter denne appelskrivelse begyndte den oftnævnte biskop at fare endnu værre frem mod os, hvad der overmåde klart vil fremgå af det følgende:

Abbedernes brev til ærkebiskop Jakob, som da var udjaget af Danmark og opholdt sig i Sverige, fordi han ikke i sit ærkestift kunne finde sig i kirkernes forurettelse.

Til den højt ærede og højærværdige hr. Jakob, ærkebisop af Lund, Sveriges kirkefyrste, sender brødrene A... af Herrisvad²³⁰), E...²³¹) af Esrom, Asgot af Vitskøl, Jakob af Sorø, Nils af Tvis, M... af Holmekloster, Jens af Løgum²³²), M... af Ryd, kaldede abbeder af cistercienserordenen, deres hilsen i al mulig ærefrygt og ærbødighed med fromme bønner. Råd søges hos vismand, hjælp hos magthaver. Da nu Eders højhed udmærker sig ved begge gaver, visdom så vel som magt, håber vi højlig, at vore kirkers rettigheder kan blive værnedede. Som I med egne øren af troværdige folks fortælling har hørt og erfaret som aldeles pålideligt, har magister Tyge, der optræder som bisp af Århus, tilsidesat det apostoliske sædes fribreve og friheder, der er tilståede vor orden, plager og tynger abbeden og brødresamlaget i Øm med forskellige uretmæssige pålæg og bøder, og med at kræve gæsteri, der ej skyldes ham, – trænger med væbnet følge ind i selve klosteret til stor spot og skam for huset, opbryder døre indenfor det nævnte klosters hegn, bandlyser abbeden og munkene, og udslynger, efter at de lovligt har indgivet deres appel, interdikt og bandets stråle mod deres undergivne. Ti beder vi ydmygt og fromt Eders hellighed, at I ved kirkens tugt afholder den nævnte magister fra hans fjendtligheder mod de nævnte munke, og skriver for dem til det hellige apostoliske sæde og kardinalerne, på det at de kan være villige til at værne dem på alle de ovennævnte punkter²³³).

I den et stykke ovenfor omtalte fastetid havde bispen under bands straf forbudt alle præster i sit stift at holde tjeneste i vore kirker, idet han håbede, at vi desårsag ville opgive dem, så at han ligefrem for den sags skyld kunne fratage os dem. Derfor vovede ingen præst i vore kirker at meddele nogen kirkens sakramenter. Drevne af nøden gjorde vi derfor, skønt ugærne, hvad vi kunne²³⁴).

Bispens brev til abbeden.

Tyge af Guds nåde bisp af Århus sender broder Bo, der optræder som abbed i Øm, og brødrsamlaget dersteds sin hilsen i Herren. Da det er længe siden, at vi under straf af det band, vi i sin tid forkyndte, udtrykkeligt har forbudt Eders brødre, munkene, på nogen måde at holde tjeneste i sognekirkerne på landet i vort stift; da de, ulydige mod vort bud, ikke des mindre både har holdt og holder gudstjeneste i de nævnte kirker, skønt således bundne, til foragt for nøgлемagten og formastelse mod Gud, burde der nu efter loven skrides hårdere ind imod dem. Men da vi i denne sag ønsker at mildne lovens strænghed ved langmodighed, byder vi Eder under straf af det i sin tid forkyndte band, at I inden femten dage efter nærværende brev udstedelse kalder de nævnte munkebrødre hjem til deres klostre, eller også inden den nævnte frist møder hos os for at påvise, at I efter et særligt fribrev kan handle således, ti efter den kanoniske lov er det ingenlunde tilstedeligt. Vi byder Eder også under den nævnte straf inden den nævnte femten dages frist at betale os den bøde, som I har vedtaget til os for den uhørte hån, spot og spe, der er blevet os til del i Eders kloster, og som skulle været betalt forleden fredag inden Kristi himmelfartsdag. Ellers vil vi fra det øjeblik af ganske sikkert gå således frem imod Eder, som rettens gang kræver det²³⁵).

Ingen må nu tro, at abbeden nogensinde havde vedtaget eller indrømmet ham en bøde; men mæglerne havde inden den stævnedag, der faldt på den nævnte fredag, sagt, at hvis bispen ville holde fred og enighed med abbeden, ville denne gerne tjene ham. Men hverken ville bispen selv have fred, ikke heller opnåede han abbedens tjeneste²³⁶).

Abbedernes brev til paven.

Til den højhellige fader og herre Urban, af Guds nåde den hellige romerske kirkes ypperstepræst, sender brødrene A... af Herrisvad, E... af Esrom, Nils af Tvis, Asgot af Vitskøl, M... af Holme, kaldede abbeder, og deres øvrige medabbeder af cistercienserordenen i Danmarks rige, deres fromme bønner og kys på Eders helligheds fødder. Vel er det så, at alle med god grund kan ty til Eders helligheds nåde og udtømmelige og inderlige barmhjærtighed²³⁷), men dog har de ulykkelige og undertrykte en særlig ret til at tage deres tilflugt til Eder, ret som for at søge trøst ved deres moders barm. Derfor skylder også hele vor orden Eder og Eders højhellige formænd bøn og tak til evig tid, fordi I har værnet den mod uretfærdige mænds

undertrykkelse med alle de fribreve og friheder, I hidtil har skænket den og skærmet den med. Imidlertid kan Eders nåde næppe strække sit værn så vidt, at jo ondskaben altid kan søge og finde en lejlighed til at gøre ondt, hvorfor vi ser os nødsagede til at meddele og berette Eders hellighed den nød, som vor i Kristus højtelskede medabbed Bo af Øm i Århus stift er stedt i. På en lige så ynke- som mærkværdig måde plages han nemlig af hr. Tyge, der kaldes bisp ved den nævnte kirke i Århus, så vel ved forskellige trusler, voldshandlinger og udpresninger, hvorved denne stræber at udpine uretmæssigt og uvant gæsteri af ham, samt mangfoldige bøder, alt imod Eders hellige sædes fribreve – som også ved afsættelsesdomme og bandstråler, udslyngede mod abbeden selv, hans brødresamlag, og deres undergivne, aldeles uretfærdigt og uforskyldt og på trods af lovligt indgivet appel. Derfor beder vi med ydmyg andagt indtrængende Eders hellighed, at når I med Eders fromheds øje ser det så øjensynlige og uudholdelige tryk, der hviler på den oftnævnte abbed og hans kloster, at I da velvilligt vil tage Eder af ham på en sådan måde, at han mærker Eders skærmende hånd og nåde til gavn for sig selv, og at Eders myndigheds bud, bevilling og befaling ikke længer skal kunne ringeagtes så hånligt og hensigtsløst af den nævnte bisp eller nogen anden. Givet i det Herrens år 1263 på lille st. hansdag²³⁸).

Derefter tænkte abbeden ved sig selv på en udvej, da han vel indså sin egen svaghed, ringhed og uformuenhed til at gøre modstand i en så stor sag som denne, navnlig fordi den oftnævnte bisp havde frit spil med kongen, eller rettere, for at sige hvad sandt er, drev gæk med denne unge dreng, som han jo endnu var, og aldeles holdt ham i sin hånd. Men ærkebispem, der skulle været hans egentlige dommer, var, som ovenfor omtalt, udjaget af riget for kirkens sags skyld. Derfor frygtede den nævnte bisp hverken Gud eller mennesker²³⁹), ti han var selv sin egen dommer. Abbeden tog nu en enkelt munk med sig, drog til Tvis, og bad abbeden dersteds om at rejse med sig til Vitskøl for at forhandle om en stor og vanskelig sag. Da de var kommet til Vitskøl, begyndte vor abbed at åbenbare og afsløre sin hensigt: indtrængende at bede om sin afsked. Da abbeden af Tvis hørte dette, blev han overmåde harmfuld, fordi det var for den sags skyld, at han havde ført ham did; han krævede at få lov til at vende hjem igen, og lod sig kun med nød holde tilbage ved stærke bønner. Abbeden af Vitskøl sagde, at det ikke var sømmeligt, at han der på stedet modtog hans ansøgning om afsked; »men skal det endelig ske«, sagde han, »så vend tilbage til det kapitel, hvor du har antaget abbednavn«. Men han stod hårdnakket på sit og svor,

at om han ikke ville modtage hans afskedsansøgning, så lagde han seglet for fødderne af ham²⁴⁰). Abbeden i hint hus kaldte så abbeden og munken fra vort hus til sig, og spurgte dem i løn, hvem de anså for skikket til dette byrdefulde hverv. De svarede: »Der er hos Eder en velbyrdig og forstandig mand, vel kendt af alle høje herrer i Danmarks rige, nemlig hr. Ture, Eders formand, der i ... år har forestået dette hus og senere har forestået Esrom i ... år²⁴¹), og som har styret både dette og hint hus vel og med hæder«. Han siger så: »Skal vi tage ham med os med det samme eller ikke?« Dertil svarede vor abbed: »Det er bedst, at I med det samme tager ham med Eder, for at I, om han mulig gør modstand mod at tage denne byrde på sig, kan vinde ham derfor med opmuntrende ord, især, når han er undervejs med Eder«. Således gik det også.

I det Herrens år 1263 på den hellige Barnabas apostels aften²⁴²) fratrådte med lyst og glæde broder Bo, den sekstende abbed. På samme apostels dag²⁴³) valgtes hr. Ture, fordum abbed i Vitskøl, senere i Esrom, der nu påtog sig det byrdefulde hverv at styre Øm kloster. Han var den syttende abbed²⁴⁴).

Denne gode mand gav sig til med omhu at undersøge og opspore årsagen til den strid og fejde, der fandt sted mellem den nævnte bisp og det hus, der nu var hans. Hans munke fortæller ham så sagens sammenhæng i ordnet tidsfølge. Da de var færdige med deres beretning, tænkte abbeden ved sig selv på udvej til at vinde bispens velvilje. Hvad der nu blev sagt og gjort fra begge parter side, og hvor mange stævner der holdtes for den sags skyld, kan ikke fortælles i enkeltheder eller med lethed udredes. Men da abbeden forstod, at bispens hjærte var forhærdet²⁴⁵), at han fra dag til dag overvældede os med den ene ondskab værre end den anden, og at han ikke selv ved egen anstrængelse kunne sejre, genoptog han den tidligere udstedte appel. Og fordi bispen daglig fornyede alt ondt mod os, fornyede også abbeden den til den herre paven bestemte skrivelse. Den lød således:

De danske abbeders andet brev til paven.

Til den højhellige fader og herre Urban, af Guds nåde den hellige romerske kirkes ypperstepræst, sender brødrene Esbern af Esrom, Jens af Løgum, M ... af Ryd, kaldede abbeder i Danmark af cistercienserordenen, deres indtrængende fromme bønner med kys på Eders helligheds fødder. Uagtet vor egen modgangs og stadige plageriers mangfoldighed næppe lader os tid til at trække vejret, føler vi os dog tilskyndede til at bebyrde Eders helligheds øren med ynkelige og i

vort land indtil vore dage uhørte klagemål, idet vi af hjertet sørger over de ulykker, der har ramt den i Kristus elskede Ture, vor med-
 abbed af Øm i Århus stift, og brødrelaget sammesteds. Sagen er, at bispnen i den nævnte by, skønt han på grund af den mod ham viste nåde har en særlig pligt til at vise ærbødig ærefrygt mod det apostoliske sæde²⁴⁶), tværtimod synes med særlig ondskab at mindske Eders myndighed og vise hån mod Eders godhed. Ti de til Eders barmhjærtigheds hjælp foretagne appeller nægter han at tage hensyn til²⁴⁷), og Eders fribreves værn gør han til intet. Og foruden de plagerier, som den førnævnte abbed har omtalt i sin øjsynligt af nød og trang udstedte appelskrivelse, har den nævnte herre bisp ud-tænkt nye påfund, og stævner ved sine breve abbeden selv, hans munke eller deres lægbrødre til ting og retsmøde, lægger deres undergivne under kirkeligt forbud og band, fordi de forholder ham tiende, men lader ikke des mindre sine provster og fogeder ved uafsladelige stævninger jage og drive de således domfældte fra det ene ting til det andet, og giver dem den besked, at de kun kan opnå afløsning og fred på den ene måde, at de på en dag og frist, han opgiver dem, opsiger munkene deres tjeneste; endvidere stævner han på lignende vis lægbrødre til sig, og idømmer dem for en eller anden brøde eller forseelse en pengebøde, aldeles som de andre lægmænd under hans egen dom. Og uagtet Eders fromhed i sin omhu for troen har fastsat, at hvo der lægger voldsom hånd på en munk eller lægbroder, som umiddelbar følge af sådan gerning er sat i band, og at præsterne i kirkerne offentlig ved tændte lys skal erklære dem for bandsatte, så udlover den nævnte herre bisp til folk, der ellers fortjente dom, at de straks skal få bod og afløsning af ham, hvis det er mænd hørende under det nævnte hus, som de har udplyndret eller slået; ret som om dette ikke var et tillæg til overtrædelsen, men snarere et tydeligt bevis på from anger og tilbørlig bod. Således var der – for at nævne et enkelt tilfælde – en munk og præst af det ovennævnte hus ved navn Skjalme, hvem han på den hellige Markus Paves dag²⁴⁸) – der faldt på en søndag – på kirkegården ved Rødsmose kirke²⁴⁹) – der lige fra først af vides at have været skænket det nævnte hus som sikkert eje – lod tage til fange og føre bort af sine huskarles væbnede flok, og han holder ham endnu i fængsel og varetægt. Ved dette overfald røvede og fratog han os to heste, og senere i samme uge to andre, og den lægbroder, der var sat til at vogte dem, lod han give en svær dragt prygl. – Han udelukker også ved dom fra de troendes fællesskab²⁵⁰) alle dem, der hører de nævnte munkes messer, så og dem, der tillader munkene at høre messer i deres kirker. Ved alle disse og lignende daglig fornyede plagerier synes han at arbejde på at

lægge det oftnævnte hus i bund og grund øde; og han vil i løbet af kort tid nå sit mål, hvis ikke Eders nådes fromme værn træder til, den som løser de undertrykte af bånd, udfrier de uskyldige, giver dem der lider uret, en retfærdig dom, og altid i alle måder yder en gavnlig hjælp. Givet i det Herrens år 1263 på de hellige 11,000 jomfruers dag²⁵¹).

Den herre pavens brev til de i vor sag udnævnte dommere.

Urban, bisp, Guds tjeneres tjener, sender sine elskede sønner abbederne . . . af Ringsted og . . . af Næstved²⁵²) i Roskilde stift sin hilsen og apostoliske velsignelse. Stort skår lider den præstelige anstand hos vor ærværdige broder Tyge, bisp af Aarhus, der siges at forfølge gudelige mænd²⁵³) uden skyld, dem han snarere burde optræde således imod, at de istemte lovsange og ikke klagemål over ham. Nu er det så, at vore elskede sønner abbed Ture og brødrelaget i Øm kloster i Århus stift har fremført vægtige klager for os over at denne bisp tynger og plager dem med uretmæssige bøder; og hænder det, at de sætter sig imod ham i sådan sag, afsiger han af egen magtfuldkommenhed mod lov og ret bands dom over dem, der hjælper dem ved deres arbejde og dyrker deres jorder. Derfor giver vi denne bisp ved vort brev til kende, at han skal ophøre med sådant bødekrav og uretmæssigt plageri af de førnævnte andre²⁵⁴). I modsat fald overdrager vi ved apostolisk skrivelse til Eders afgørelse – ti vi står her overfor et overgreb, der ikke kan tilstedes nogen præst – om I, såfremt den nævnte bisp nægter at opfylde vort bud, i vort navn og med udelukkelse af appel vil tvinge ham til at aflade fra sådant stiv-sind, som ret og billigt er. Uanset om det er bevilget samme bisp af det apostoliske sæde, at han ikke ved breve fra det nævnte sæde kan sættes under interdikt, afsættes, bandlyses eller drages til ansvar udenfor sit stift, medmindre de nævnte breve ord til andet indeholder en fuld og udtrykkelig omtale af en sådan bevilling. Givet i Orvieto den 22. maj i vort pavedømmes tredje år, i det Herrens år 1264²⁵⁵).

Om Bjørn Munk.

I samme uge som munkene var vendt tilbage til romerhoffet²⁵⁶), pålagde den herre abbed Ture herre Bjørn Munk og lægbrødrene Herman og Henrik at drage til Vendland med heste og andre varer for at købe korn²⁵⁷). Der var nemlig på den tid stor hungersnød og dyrtid på korn i hele Danmarks rige. Da de nu var kommet til Horsnæs for at skaffe sig fragt og skibslejlighed for deres varer, kom

den nævnte biskops huskarle eller rettere djævelens håndlangere over dem midt i nattens stilhed, mens andre sov, gik løs på dem, tog de nævnte heste og alle varer, de havde med sig, bandt munken med reb, snærede med en lænke hans nøgne fødder sammen under hestens bug, førte ham fangen bort, og holdt ham i nitten uger i fængsel og varetægt, idet de behandlede ham som en dødsdømt misdæder. Så meget er vist, at han fik aldrig sin fulde helse igen, selv efter at han var sluppet ud, ej heller genvandt han sin førlighed på ben og fødder. Og af de lægbrødre, der var med ham i Horsnæs, blev den ene ved navn Henrik overmandet af de nævnte huskarle, der ved første anfald, så snart de havde sat deres fødder på det loft, hvor de vidste at klostermændene lå og sov, styrtede løs på ham og masede ham sådan med knæene, at hans indvolde brast, hvad der, som han selv erklærede, blev årsag til hans død få dage efter. Den anden lægbroder ved navn Herman udplyndrede de og lod ham næsten nøgen tilbage, da de drog bort. Da nu rygten herom kom de andre for øre, der sad hjemme, blev der en sørgen, klagen og jamren af alle, så stor, at den ikke kan skildres i få ord, ikke alene for de mistede sagers skyld, men også for den mishandling, mændene havde lidt, og som alle var yderst skrækslagne over. – For ikke at trætte læseren med langtrukken fortælling kan langt fra alt det onde optegnes, som denne gode bisp har gjort os. – Og efter at den førnævnte Bjørn Munk var sluppet ud af fangehullet, da var der ingen, være sig verdslig eller klostermand, af dem der havde kendt ham fra tidligere tid, der kunne holde sine tårer tilbage over det ynkelige udseende, han havde fået ved den sult og al anden legemlig mishandling, han havde døjet. – Dog skal det ikke glemmes, at bisp Tyges sagførere ved falske foregivender opnåede pavebrev på, at han, en enkelt bisp, skulle forestå to bispedømmer, nemlig Århus og Roskilde²⁵⁸). Og fordi vore dommere, der var indsatte for os af det apostoliske sæde, stod under hans myndighed, ville de hellere rive øjnene ud på sig selv end øve nogen ret mod os²⁵⁹). Således blev de breve, vi havde opnået af romerhoffet, os til ingen nytte.

Efter munkenes hjemkomst fra Rom holdtes der så på vore venners råd et stævne med bispem, hvor det forlig blev sluttet, der her følger²⁶⁰).

Forliget mellem bispem og abbedem.

Bisperne Esger af Ribe og Nils af Slesvig sender alle, der i nutid som fremtid får nærværende skrivelse for øje eller øre, deres hilsen i alles Frelser. Vide skal alle, nulevende så vel som efterslægten, at under vor mægling har den gudelige mand²⁶¹) ved navn Ture, abbed

af Øm, lovet vor ærværdige broder hr. Tyge, bisp af Århus, det gæsteri, som hans formænd, bisperne af Århus, vides at have haft i det nævnte kloster efter hævd og vedtægt. Skulle der, hvad Gud forbyde, heraf rejse sig tvivlsmaal om, hvad det har været vedtægt at yde bispen i gæsteri i fasten, så kundgør vi for alle og enhver, at vi i sin tid, da vi beklædte mere underordnede hverv og var hos vor ærværdige broder hr. Peder Elafsøn, bisp af Århus, har set følgende vedtægt håndhævet: Når han kom til klostret askeonsdag, sendte han hele sit følge bort på nær fire klerke og højst fem lægmænd, og således dvælede han i klostret med et formindsket og ringe antal mænd, stundom i tre uger, stundom i kortere tid. Dette er noget, som vi både har vidst og véd, og vi har selv personlig tre gange i fasten været med ham i Øm kloster. Vi véd også som noget, vi selv har været tilstede ved og set, at så ofte den ovennævnte bisp skulle holde ting med riddere eller almue, forlod han klostret og drog til vands eller til lands hen til andre steder langt derfra, på det at ikke det nævnte kloster skulle tynges af tilrejsende gæster. Endvidere véd og kundgør vi, at dette samme kloster vides frit at have nydt af biskop Peder Elafsøn den indtægt, som kaldes »biskopsgiaf«²⁶²), og sagesfaldet i sager angående helgbrud²⁶³), af sine undergivne, være sig landboer eller bryder, overalt inden Århus stifts grænser. Alle disse friheder har vor ærværdige broder hr. Tyge, bisp af Århus, i nærvær af os to og såre mange andre gode mænd, lovet at lade den nævnte abbed og hans brødresamlag beholde i frit og uforstyrret eje, og han har aflagt en korporlig ed i vor hånd på, at der ikke for fremtiden skulle høres den mindste klage herover fra den herre abbeden eller brødresamlaget sammesteds. Skulle der rejse sig tvivlsmaal udenfor ovennævnte sager, har samme bisp ligeledes lovet med ed, at han vil gøre og mage det således for klostret, som vi efter vort skøn og vilje måtte anse det for rigtigt. Så sket i Århus by i den hellige Clemens' kirke i mange troværdige mænds nærværelse. Givet i det Herrens år 1264 dagen efter den hellige jomfru Katarinas dag²⁶⁴).

Dette blev nu vel lovet i ord, men ingenlunde udført i gerning. Ti næste faste kom bispen til klostret, men ikke således som han havde lovet; nej han kom med hundrede beredne mænd og talrige fodfolk og sendte ikke én bort fra sig, og var således selv den første til at bryde pagten. Tilmed plagedes vore undergivne af hans fogeder på vanlig vis, ti deraf havde disse stor fordel. Derfor tyktes det den herre abbeden og os alle ilde at have sluttet et sådant forlig. – Efter kort tids forløb bredte det rygte sig og nåede også til vore øren, at en kardinal af vor orden skulle sendes som legat til Danmark fra

det apostoliske sæde; og vi sprang af glæde²⁶⁵), fordi vi håbede, at vi af og ved ham skulle opnå bod for al den uret, der var tilføjet os af bispens og andre. Da han var kommet, indgav vi følgende klage til ham over den uret, vi havde lidt²⁶⁶).

Kardinalens sendebrev til bispen.

Til den ærværdige og i Kristus elskede fader Tyge, af Guds nåde bisp af Århus, sender broder Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, sin hilsen i Herren. Når Gud har viet Eder til sin salvede, og udvalgt Eder til bispeværdigheden, er det hans mening, at I skal hade ondskaben og elske retfærdigheden²⁶⁷). Netop derfor, fordi I ved at vrage hin og vælge denne kan øge Eders gode gerningers skat, bør I fæste tiltro til *de* mænds råd og modtage *deres* advarsel, der ikke søger hvad der kan tjene egennyttens, men hvad der kan fremme Eders hæder – mænd, som navnlig påvirker Eders sind i sådanne sager, hvor Eders retskaffenhed mest kan vise sig, og som ivrigt stræber at holde Eder fjærnt fra alt, der let med god grund kunne formørke Eders bispeværdigheds glans. Nu er det så, at det ved vore elskede sønners fremstilling – nemlig flere abbeder af Øm og andre klostre i Danmark af cistercienserordenen – er kommet os for øre, at abbeden og brødre-laget i dette kloster, Øm, tynges ufortjent på mangfoldig vis under Eders hånds tryk, uagtet I burde hæge om dem med from gavmildhed, på det at I ikke skal få ord for på én gang at krænke retfærdigheden og fromheden, dem det burde Eder at værne med redebøn iver. De siger nemlig, at I lægger hånd på det førnævnte kloster, dets ladegårde og andre ejendomme, ja endog – gid det ej var sandt – på klostermændene selv, og således så at sige støder til den hældende mur og det faldefærdige hegn²⁶⁸), at I forstyrrer deres rolige liv i Herren, strækker gridske hænder ud efter deres ejendomme, og både selv og ved Eders mænd tilføjer dem mangfoldig overlast så vel på deres egne personer som ved hvad I fratager dem eller rettere udpresser af dem af deres ejendom. For nu – bortset fra de utallige andre plager, I tilføjer dem, skønt overmåde få i forhold til den mængde, der forbigås i tavshed, – så læg mærke til hvad her skrives.

Tre ugers gæsteri udpresser I årlig af dem for Eder selv med en stor følgeskare til hest. Dørene i deres huse byder og lader I bryde med vold. Riddere og hærmand har I flere gange opfordret til, om de så lejlighed dertil, at tage munkene selv til fange. og prygle dem, ja endog udplyndre dem, til trods for deres friheder; ti, som I forsikrer, er der overdraget Eder magt til at give sådanne overtrædere

afløsning. Fremdeles lægger I dem for had hos kongemagten og riget, uagtet de nævnte brødre ingensinde i nogen måde har lagt råd op mod kronen. Også stævner I til Eders tingmøder abbeden, munkene og lægbrødrene i det førnævnte kloster, så ofte I finder for godt; desuden aflader I ikke fra uden al ret at bandlyse deres landboer, undergivne folk og bryder, hvis de ikke på en bestemt dag giver møde for Eder; og lægbrødrene, der tjener dem på ladegårdene, undser I jer ikke for ligesom de verdslige øvrigheder at idømme pengebøder for en eller anden forseelse, eller rettere uden grund, da I ikke har nogen retslig myndighed over dem. Ja, vor elskede søn, den nævnte abbed af Øm, siges I endog at have lagt under bands dom, med den mærkelige begrundelse, at han i sine breve kalder sig abbed; ligeledes har I lagt brødrelaget under samme dom af den grund, at de havde givet en manddraber, der angrede inden sit livs sidste stund, hæderlig begravelse²⁶⁸). Og – hvad der forekommer og føles endnu utåleligere – I ikke alene ringeagter de fribreve, der er givet dem og deres orden af det apostoliske sæde – hvad en pålidelig fortolker kan slutte af de førnævnte forhold –, men I stræber endog – hvad der lyder utroligt – at lægge det nævnte kloster øde ved disse og andre plagerier, I tilføjer dem. Heller ikke kan jeg forbigå hin – jeg véd ikke om jeg skal sige: latterlige, eller snarere: lastelige – dom af Eder – hvis det da overhovedet kan kaldes en dom –, hvormed I rammer enhver, der nogensinde hører munkene holde messe udenfor klostret, medens I gør et forsøg på at vise munkene til rette efter Eders tykke eller rettere Eders vilkårlige lune ved – med skam at melde – overmodigt og pralende at sige, at I var pligtige at vise dem til rette for deres opførsel, ja endog føre tilsyn med deres huse. Ydermere er der en præsteviet munk blandt dem ved navn Skjalme, som I har slæbt eller ladet slæbe ud af kirkegården, hvorved I ikke alene har krænket den ærefrygt, der skyldes de hellige steder, men også tilsidesat Eders bispelige værdighed. En anden munk ved navn Bjørn har I slæbt ud af en af deres gårde, og broder Tyge, lægbroder, har I ladet tage til fange af Eders huskarle, hvorved disse ej har undladt at lægge voldshånd på dem samt derpå har ranet penge, en stor mængde varer, og fire heste fra dem. Disse ting lægger vi lige i øjeblikket frem for Eder, og desforuden høres der frasagn om lignende, ja værre ting. Vej derfor alt det foregående på fornøftens vægt, ransag Eder selv i disse ting, lad Eders omtanke fatte og skelne, om det er sandt, og lad prøvens og dommens rettesnor afgøre i Eders hjærte, om det er sådanne ting, man bør høre om bisperne. Vel bør vor medlidenheds strømme tilflyde alle og byde dem venlig hjælp og værn, men dog bør der fornemmelig ydes *dem* tegn på vor kærlighed, som

vi er forbundne og forenede med i fælles gudsfrygts endrægtighed²⁷⁰). For ikke at blive delagtige i andres brøde, er det desårsag ret og billigt, at vi ej lader de overtrædelser helt uoplyste, som med tilbørlig værdighed forebringes os; ti skønt vi gjerne vil hædre Eder, så vidt vi kan forsvare det for Gud og vor egen ære, vil vi dog ikke tilføje andre nogen skade ved at undlade at advare eller rettere lægge bånd på deres avindsmænd. Derfor er det vor indtrængende bøn til Eders omsorg, vort alvorlige bud og vort med rent sind for Eders hæderlige navns skyld givne råd, at I søger at bøde på svunden uret og skade, som er overgået det førnævnte kloster og dets mænd, og for fremtiden afstår fra at tilføje dem sådant, således at den nævnte abbed og hans brødresamlag herefterdags ingen grund har til klage mod Eder, og at vi med rette kan få glæde deraf, idet nemlig Eders varsomheds omsorg giver efter for forstandige påmindelser, bøder på fejlene, og retter hvad skævt er. Givet i Roskilde den 21. maj, i den herre pave Clemens' andet regeringsår²⁷¹).

Dette brav agtede bispen ikke højere end det bare møg, som det vil fremgå af det følgende.

Dronningens brev til abbeden og brødrelaget.

Margareta af Guds nåde danernes og vendernes dronning sender de gudelige mænd²⁷²), den herre abbeden og brødrelaget i Øm, sin hilsen i Herren. Vi har netop nu fået at vide, at I har vist den os elskelige ærværdige fader hr. Tyge, bisp af Århus, stort uvenskab ved uhøflig at nægte ham hans gæsteri, som han af mange årsager og efter gammel hævd og vedtægt fra hans forgængeres tid havde ret til at nyde årligt. Derfor råder og byder vi Eder at vise ærbødighed for den nævnte herres langmodighed, yde ham den lydighed, der skyldes ham, søge hans nåde jo før jo hellere, og give ham fuld og ret bod, så sandt som I elsker den kongelige højheds nåde; ti vi hverken vil eller kan lade krænkelser af ham gå ustraffet hen²⁷³).

End ikke hermed nøjedes den nævnte bisp, men undså sig ikke engang ved at lyve for kongen; ti han anklagede os for kongen for mange forbrydelser. Derfor henvendte den herre abbeden sig for anden gang til kardinalen for at klage over den overlast vi led, ligesom forrige gang. Det brev, han opnåede af ham, lyder så²⁷⁴).

Bispen ville på ingen måde tage hensyn til den anselige mands bøn, hvorfor den herre abbeden blev nødt til atter at henvende sig til den nævnte legat, der på den tid var i Ribe. Da legaten hørte om bispens hjertes hårdhed, stævnedes han ham til at give møde for

sig i Ribe; anden gang stævnedes han ham til at give møde i Slesvig; tredje gang til at fremstille sig i Lybek for at stå til rette i disse og mange andre sager²⁷⁵). Men bispens lod hånt om alt dette, og hverken gav han selv møde, ikke heller sendte han nogen stedfortræder for sig med behørig fuldmagt, men bispens stedfortrædere blev altid ved første forhør svar skyldige, og vendte næsten alle bandlyste hjem for deres overtrædelsers skyld. Uagtet nu bispens skulle været domfældt for sin formastelses skyld, så opsatte legaten det dog i sit hjertes store enfold; ti han var den velvilligste sjæl mod alle, og ville ikke domfælde nogen uden af hård nød. Imidlertid bandlyste han dog offentlig på synoden i Lybek den oftnævnte bisp, og desforuden Danmarks konge og mange andre mænd i Danmarks rige, der ikke ville tillade den herre ærkebisp Jakob at være i sit stift eller i Danmarks rige²⁷⁶). Og når han handlede således, var det med allerstørste grund, hvad der dog ikke kan fremstilles på dette sted for den store vidtløftigheds skyld. Men abbeden blev en del urolig, da der heller ikke her skete ham ret og fyldest, hvorfor han, for at vor forurettelse skulle blive åbenbar for al verden, på samme synode i Lybek, i kardinalens nærvær og alles påhør, klerkes og lægmænds, danskes og tyskes, frisers og venders, der alle var forsamlede dér på ét sted, lod oplæse et blad med følgende ordlyd²⁷⁷).

Da klageskriftet var oplæst, forbandede alle, der hørte og forstod det, en sådan bisp. – Straks den næste dag drog kardinalen bort fra Lybek by; og abbeden fulgte i hans fodspor til Bremen, men blev her angrebet af en hæftig sygdom; men den munk, han havde med i sit følge, blev syg i byen Stade, og blev der til den herre abbedens tilbagekomst. Men abbeden overdrog for sin legemssvagheds skyld hr. Jakob, ærkebisp af Lund, sin sag at fremme. Denne fulgte med den herre legaten til Magdeborg, både for sin egen og den nævnte abbeds sag, og hjembragte os følgende brev²⁷⁸).

Da bispens hørte dette, gav han sig til at fnyse og rase; og havde han ikke raset før, så kom han nu frådende og tænderskærende til kongen, og klagede over, at aldrig havde nogen bisp måttet lide en så uhyre uret, som den, han havde døjet af abbeden og munkene i Øm. Endvidere optrådte bispens med en ganske særlig klage mod abbeden, hvem han beskyldte for at have æreskændet kongen for kardinallegaten. Derved forledte bispens kongen til så stor harme, at han truede os med at lægge alle vore ejendomme øde for os, hvis vi ej snart gav bispens bod for den uret, han efter sin egen fremstilling havde lidt af os. Abbeden truedes tilmed af kongen med fangenskab.

Derfor bad abbeden alle sine medabbeder i Danmark, at de ville sige ham fri for en sådan løgnagtig beskyldning. De skrev så følgende brev til kongen²⁷⁹).

Da kongen havde hørt dette brev, og i den nærmeste følgende tid havde fået gengivet nedenstående brev, der blev læst én gang på Hjlemslev herreds ting²⁸⁰), tjente disse to breve kun til ydermere at ægge kongens og hans mænds onskab mod os.

Den herre hertug Eriks brev.

(Hertug Erik er søn af Abel, fordum danernes konge.
Kong Erik er søn af kong Kristoffer).

Erik af Guds nåde hertug af Jylland sender alle, der får nærværende skrivelse at se, sin hilsen i alles Frelser. Vide skal I, at vi har taget Øm kloster og alle dette klostres undergivne samt alle deres ejendomme under vort særlige værn. Vi byder alle og enhver, der for vor skyld vil gøre eller undlade noget, at de i ingen måde drister sig til at øve vold mod dette kloster eller nogen af dette klostres undergivne af hensyn til os, da det er vor sag at støtte enker, umyndige, forældreløse og klostermænd i deres ret. Til vidnesbyrd herom har vi ladet vort segl hænge under nærværende brev. Givet i det Herrens år 1267 den 22. februar²⁸¹).

Abbeden flygtede imidlertid af frygt for kongen lønlig bort, natten til korsmesse om vår²⁸²); ti åbenlyst kunne han ikke drage bort; og indtil tiden om alle helgens dag dvælede han i en art landflygtighed snart i Ryd, snart i Løgum, stundom også i Slesvig hos vor ærværdige fader hr. Jakob, ærkebisp af Lund, der også selv var landflygtig, som det et godt stykke ovenfor er fortalt. Medens abbeden opholdt sig der, stræbte han af al kraft og evne at bevæge den i vor sag indsatte dommer, hvis hverv havde sit udspring fra den herre kardinalens person, til at skaffe os ret og fyldest. Og da denne ved omhyggelig undersøgelse var blevet klar over de krænkelser, vi havde lidt, optog han i følge fromheds tilskyndelse den ham af den herre kardinalen pålagte lydighedspligt på følgende vis.

*Den herre bisp Bonde af Slesvigs rettergang mod
bisp Tyge af Århus.*

I Faderens og Sønnens og Den hellige And's navn. Amen. Vi Bonde, af Guds nåde bisp af Slesvig, har modtaget et gyldigt og uimodsigeligt hverv af vor fader, den ærværdige hr. Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat,

der har overdraget os det med disse ord: »Vi Guido o. s. fr.« (vend bladet, og du vil finde det ord til andet)²⁸³). Vi har derfor udført dette, som sig hør og bør, med lovlige stævninger, idet vi i tre kundgørelser velvillig, efter ret og skik, har opfordret bisp Tyge af Århus til at give møde enten selv eller ved en fuldmægtig for at svare på de mod ham rettede sigtelse. Efter den første stævning sendte han en uskikket fuldmægtig, nemlig en bandlyst mand, der ikke var berettiget til at stande for retten, således som der blev nedlagt påstand om imod ham, og som det blev godtgjort os ved gode vidner. Men efter de andre stævninger, der af nåde, udover den strænge ret, udfærdigedes mod ham, kom han hverken selv eller sendte nogen i sit sted. – Den første stævnings ordlyd var denne: »Bonde af Guds nåde bisp i Slesvig sender prioren for prædikebrødrene i Århus o. s. fr.« (vend bladet)²⁸⁴). Og da denne prior ikke vovede at stævne ham, oplæstes det for Århusbispens selv af broder Jens af den nævnte orden²⁸⁵).

Den tredje stævnedags rettergang var følgende: I Faderens og Sønnens og Den hellige Ånds navn. Amen. Lørdagen inden Kristi himmelfarts dag var fastsat som stævnedag, da under forsæde af os Bonde, af Guds nåde bisp af Slesvig, indsat til enedommer af den ærværdige fader hr. Guido, af Guds nåde kardinalpræst til den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, i den sag, der føres mellem vor ærværdige broder hr. Tyge, bisp af Århus, på den ene side, og den gudelige og udvalgte mand²⁸⁶) hr. abbed Ture af Øm og brødrelaget sammesteds på den anden side – da altså under vort forsæde den nævnte herre abbed og hr. Bent, den nævnte herre biskops kapellan, der optræder som hans fuldmægtig, skulle møde for retten i Flensborg for at høre nogle vidneudsagn fremsat mod den nævnte Bent, gående ud på, at han ikke kunne være fuldmægtig, såsom han var bandlyst og som sådan ikke berettiget til at stande for retten, samt for at procedere mod personerne og mod vidneudsagnene, og for at forfølge sagen videre således som den lovlig skulle forfølges. Til omtalte tid og sted gav abbeden på sin side selv møde for os i retten, medens den nævnte fuldmægtig på sin side trodsig holdt sig borte. Vi plejede så råd med udvalgte mænd, og lod vidnernes udsagn offentliggøre, og efter disses fremsættelse og offentliggørelse i overensstemmelse med rettens krav har vi befundet, at lovmæssige vidner på ret- og lovmæssig vis har aflagt vidnesbyrd til gunst for den herre abbedens sag i overensstemmelse med hans nedlagte påstand. Da så var sket, erklærede vi Århusherrens part for ulydig mod retten og idømte følgelig skriftlig denne part at udrede de udgifter, modparten

havde haft under hele retstrætten, men fastsatte dog ikke des mindre de to parter, nemlig Århusherrens og den herre abbedens, en frist, nemlig dagen efter den hellige apostel Jakobs dag²⁸⁷), til at forfølge sagen yderligere for retten i Slesvig, således som den lovmæssig skulle forfølges. »Og hvis Århusherrens part også da er ulydig mod retten, vil vi, skønt nødig, udtale bands dom over ham og mod ham. Så sket i Flensborg i det Herrens år 1267 den 25. maj²⁸⁸)«.

De vidneudsagn, den herre abbeden dér gav møde med, og som blev lovmæssig forkyndte og offentliggjorte, var disse: »Broder Bjørn, munk og præst af Øm kloster, har under ed vidnet, at Bent præst af Bærke²⁸⁹) egenhændig har taget to af deres heste, en grå og en sort, ud af deres stod tæt ved deres ladegård på Dover mark, som hedder Svegestorp²⁹⁰), tirsdag i påskeugen. – Broder Jens, munk og præst af Øm, har under ed vidnet, at Bent o. s. fr.²⁹¹). – Disse vidnesbyrd blev aflagt i Slesvig i det Herrens år 1267, lørdagen før tredje søndag efter påske, i de små brødres kirke²⁹²). Disse vidner har vi omhyggelig udspurgt i overensstemmelse med alt, hvad der efter kanoniske anordninger kan og bør ransages, i nærvær af den ærværdige mand hr. Esger, bisp af Ribe, for at vi i denne sag kunne søge råd hos ham, så vidt han kunne give dem.

Og nu, da alt dette er fuldbyrdet lovmæssigt efter rettens gænge, forfølger samme herre abbed sin ret, og kræver indtrængende af os, at vi skal lade bands dom udgå over den ulydige og oprørske mand, der trodsigt ringeagter alle vore stævninger, nådige som lovmæssige, og at vi, så vidt det står til os, efter dommens afsigelse ved kirkens tugt skal sørge for dens strænge overholdelse. Hans ansøgningsordlyd er denne:

»I nærvær af Eder, ærværdige fader, hr. Bonde, af Guds nåde bisp af Slesvig, indsat til dommer af den ærværdige fader hr. Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, kræver jeg broder Ture, kaldet abbed til Øm af cistercienserordenen i Århus stift, på hele mit brødrelags vegne, i henhold til gårsdagens rettergang, at de udgifter, jeg under hele retstrætten har haft, godtgøres mig af bispen af Århus; og fordi han ikke har givet møde den dag i dag, men trodsig har siddet denne og andre stævnedage overhørig, hvor han som lovmæssig stævnet burde være mødt, er det min ydmyge bøn, at han som ulydig mod retten må ifalde bands dom, at I i samme dom vil byde alle strængt at overholde den afsagte kendelse, og at I udsteder et brev derom, hvorved denne rettergang kan foreviges, med vedhængt segl, til bestandig kundskab om denne sag«.

Såsom vi nu med rette bør låne øre og sind til retfærdige bønner,

og ingenlunde drister os til at stå imod et så retfærdigt krav, der tilmed støttes af lovens strænghed – ti kendes for ret:

Vi Bonde af Guds nåde bisp af Slesvig, indsat til enedommer af vor ærværdige fader Guido, af Guds nåde kardinalpræst af den hellige Lavrentius in Lucina, det apostoliske sædes legat, i den sag, der føres mellem den herre bisp Tyge af Århus på den ene side, og den herre abbeden af Øm og hans brødrelag på den anden side, agter ikke persons anseelse²⁹³), men elsker i gudsfrygt lov og ret højere, som det åbenlyst fremgår af hele rettergangen, der er ført mellem dem, og som ovenfor er fremstillet. Ti bandlyser vi i kraft af den myndighed, vi ejer, ved nærværende skrivelse denne herre bisp Tyge af Århus for hans ulydighed mod retten, og vi byder i kraft af samme myndighed alle og enhver omhyggeligt at sky ham. Ligeledes idømmer vi ham de omkostninger, som modparten, nemlig den herre abbeden og hans brødresamlag, har haft under hele retstrætten, i overensstemmelse med hvad disse mænd sværger dem at være, og hvad vi efter udvalgte mænds råd bag efter ansætter dem til. Til vidnesbyrd herom og sikkerhed herfor har vi ladet den i den hellige Peders kirke i Slesvig²⁹⁴) ret- og lovmæssigt afsagte dom forevige ved til vort eget segl at føje vore ærværdige fædres, nemlig: Jakob, ærkebisp af Lund, og Peder, bisp af Roskilde, samt adskillige kapellaner, de personlig har udsendt, – disse har nemlig personlig været tilstede ved adskillige af de ovennævnte retshandlinger – samt ved at vedhænge vore ærværdige brødres segl, nemlig herrerne magister Saser, provst af Lund, Troels ærkedeg, hr. Peder Foka, hr. Esbern skatmester, hr. Godemand, hr. Nils Djankersøn, Peder Bisp²⁹⁵), broder og Simon, kanniker, og talrige andre troværdige mænd – alt til evigt vidnesbyrd om denne sag, som lov og ret kræver. Så sket i den hellige Peders kirke i Slesvig i det Herrens år 1267 den 3. august²⁹⁶).

Hvermand kan skønne, hvor stor møje og hvor svare udgifter vi havde af at forskaffe os de ovenfor anførte breve; men den oftnævnte bisp Tyge agtede dem ikke højere end digt, løgn og opspind. Så stor lid satte han til kongen og kongens moder dronningen, som var de alverdens herrer. Ja, hvad mere er, han satte langt mere sin lid til dem end til Verdens Skaber, hvad der tydelig skønnes deraf, at han hverken frygtede bispernes eller kardinalernes eller selv den herre pavens bandlysning, men sagde, at han havde appelleret til højere dommere, nemlig kongen og hans moder dronningen²⁹⁷), hvem han i den grad æggede mod os, at de truede os med plyndring af alle vore ejendele og sagde, at de ville drive alle munke og lægbrødre ud. De truede også abbeden og adskillige af vore ældste med fangenskab,

hvorfor hverken abbeden eller nogen anden vovede at gå åbenlyst udenfor klostrets hegn uden sikkert lejde. Ti hvo der viste sig derudenfor, blev gennempryglet, nogle blev også udplyndrede, andre sårede, kort sagt, de blev i ét og alt hjemsogt af så mange og store plager, at ingen bryde eller landbo vovede at blive i vor tjeneste. Der var også nogle af lægbrødrene, der på djævelens tilskyndelse tyvagtig fravendte klostret dets ejendele eller rettere Jesu Kristi arvegods, undveg derfra, og vendte tilbage til verden. Mange var der også, der for penninge solgte deres kvæg og heste samt korn og alt løsøre på ladegårdene, for at de, om de blev drevet derfra og måtte flygte, dog kunne tage noget med sig, hvorved de kunne skaffe sig det fornødne til livets ophold. Derfor havnede vi omsider i så stor fattigdom, at vi hverken kunne finde føde eller klæder. Mange måtte således dagevis gå rundt på bare fødder uden sko; ja nogle gik endog uden hoser; adskillige sad også uden kutter i spisesalen, når de holdt måltid med brødrelaget. Disse og såre mange andre brud på ordenen fandt ikke sted på grund af nogen overtroisk overdrivelse fra vor side²⁹⁸), men alene som følge af vor fattigdom. Og så stor var splittelsen blevet, at næppe halvdelen af brødrelaget dvælede hjemme. Mange værksteder stod tomme for mandskab, eller savnede brødrenes ledelse²⁹⁹). Kun få var der, som ikke tænkte på flugt. Seks gange – om jeg ikke husker fejl – i dagene mellem påske og den hellige Andreas' apostels dag³⁰⁰) fæstedes der os fra kongens side en frist, inden hvilken vi enten skulle yde bispemesteren tre ugers gæsteri for hvert år, han havde måttet undvære sit gæsteri, foruden en bøde, eller også være hjemfalden til kronens hævn. Vel fik vi altid ved møder og ved venners hjælp trukket timen ud en stund endnu, fordi vi håbede at der kunne blive os en from hjælp fra oven til del ved en eller anden Kristi ven; men ak, for vore synders skyld var der i al den tid ingen, være sig rig eller fattig, der kunne eller turde stå frem for os, støtte os, eller lægge et godt ord ind for os. Ak Gud, hvor ofte kom der ikke bud med den melding: »Se her er han, se dér er han³⁰¹)», se nu er Eders fjender lige på tærskelen!« Ak og ve, hvor ofte har vi ikke gemt i jorden vore fribreve, vore kalke, kirkens prydelser, og andet af klostrets fornemste løsøre, for at det ikke skulle slæbes bort med vold; og hvor ofte har vi ikke atter gravet dem op igen, for at de ikke skulle rådne og ruste i Jordens skød; det er ikke let at sige. Til slut blev en afgørende frist fæstet abbeden fra den herre kongens side, der bød ham fremstille sig personlig for hans åsyn og sendte ham sit brev på, at han trygt kunne komme og drage bort igen; men undlod han at møde, ville kongen gøre, hvad der var hans ret³⁰²).

NOTER

- 1) Heraf fremgår, at Ømbogens første større afsnit er påbegyndt 42 år efter klostrets grundlæggelse 1165, altså 1207.
- 2) Der menes kirkens helgener, hvem han skylder sin åndelige vækst.
- 3) Cistercienserordenens.
- 4) Her følger i manuskriptet en indholdsfortegnelse, bestående af de 36 kapiteloverskrifter. Den overspringes her.
- 5) Det kendte cistercienserkloster (nu Bjørnsholm) ved Limfjorden, grundlagt af Valdemar I. år 1158.
- 6) Sminge i Tvillum s., Gjern h., Århus amt, nordøst for Silkeborg.
- 7) Rimeligvis endnu samme år, 1165.
- 8) Cistercienserordenens, jfr. ovenfor.
- 9) Således betegnes den valgte bisp, der endnu ikke har fået indvielsen til sit embede.
- 10) Således kaldtes cistercienserne efter deres kappe i modsætning til de hvide eller sorte munke, benediktinerne.
- 11) I Hjermslev h., Århus a., nord for Skanderborg.
- 12) Benediktinerne, jfr. ovenfor.
- 13) Altså Veng kloster.
- 14) Bol er et jordstykke af en bestemt størrelse, opr. vistnok så megen jord, som hørte til en normal bondegård. Karlby ligger n. for Grenå.
- 15) Hentydning til Davids salm. 77,11.
- 16) Esaias 66,10. Math. 2,10.
- 17) Davids salmer 77,11.
- 18) Der menes munke.
- 19) Der sigtes til Valdemars strid med ærkebisp Eskil og hylding af Alexanders modpave, Oktavian.
- 20) Philipp. 2,19.24.
- 21) Kap. 5, som her overspringes, består af et aldeles tilsvarende pavebrev til bisperne Absalon af Roskilde, Toke af Børglum, Radulf af Ribe og Sven af Århus. Brevene er rimeligvis udstedte i 1169 eller 1170.
- 22) Luc. 16,9.
- 23) Dav. salm. 26,8.
- 24) Fæstebønder.
- 25) Kongelige fogeder.
- 26) Job 21,14.
- 27) Dette brev er sikkert udstedt år 1158, kort efter at Valdemar var blevet enekonge.
- 28) Se herom næste kapitel.
- 29) Nemlig ved at slutte sig til modpaven Octavian.
- 30) Dette brev synes udstedt c. 1165.
- 31) Sabro, Sabro herred, Århus a.
- 32) Knud Valdemarson.
- 33) Rimeligvis Tåstrup i Harlev s., Framlev h., Århus a.
- 34) Kap. 11, som her overspringes, består af kongens gavebrev til Emer, lydende på to bol i Sabro.
- 35) En højbyrdig jydsk frue, i slægt med den fra Sakse kendte stormand Nils Nødd. Erik Greve kendes eller ikke; man har villet antage ham for identisk med den fra Sakse kendte Erik Gøte-Jarl, senere jarl på Falster; men dette er såre tvivlsomt.
- 36) Det nuværende Harlev, Framlev h., Århus a.
- 37) I Skanderborg sø.
- 38) Det kendte cistercienserkloster i Champagne, hvor Eskil opholdt sig i sin landflygtighed.
- 39) Cistercienserordenens moderkloster i Frankrig.

- 40) Ærkebisen af Lund havde også overhøjhed over den svenske kirke.
- 41) D. v. s. efter en munkeregel.
- 42) Her ender Eskils brev, der sikkert er udstedt 1169.
- 43) Altså i Clairvaux, jfr. ovenfor.
- 44) D. e. munke.
- 45) Romerbrevet 12,10.
- 46) Dette pavebrev er utvivlsomt også udstedt 1169. — Kap. 15 og 16, der her overspringes, indeholder aldeles tilsvarende pavebreve henholdsvis til bisperne Absalon af Roskilde og Sven af Århus — samt til abbed Brian og brødrene i Kalvø.
- 47) Altså Valdemar I's dronning Sofia.
- 48) Rimeligvis Koldens, Adslev s., Hjelmlev h., Århus a.
- 49) Der sigtes til pavebrevet i 18. stykke.
- 50) Se ovenfor note 35.
- 51) Ukendt sted; ordet betyder åbred.
- 52) I Hjelmlev h., Århus a.
- 53) Se ovenfor note 36.
- 54) Essenbæk i Sønderhald herred, Randers a. Det kendte benediktinerkloster flyttedes først hertil 1180.
- 55) Fårdal i Viskum s., Sønderlyng h., Viborg a.; Vole er Vol i Gjern h., Århus a., lige ved siden af Sminge (= Småenge, se ovenfor note 6).
- 56) Se ovenfor note 48.
- 57) Nemlig til pavestolen.
- 58) Salomons ordsprog 8,16.
- 59) Brevet er rimeligvis udstedt i slutningen af 1169 eller begyndelsen af 1170, da abbed Brian var i Rom.
- 60) Den 12. maj 1182.
- 61) I Rye sogn, Tyrsting h., Århus a.
- 62) Mossø.
- 63) Når de nemlig gennemgravede tungen. At dette virkelig fandt sted, er godtgjort for få år siden ved Nationalmuseets udgravninger, hvorved en kanal langs klostergårdens vestre grænse blev fremdraget. I kanalen fandtes et sluseværk. En kilometer østligere findes endnu en kanal, der danner klosterterrænets østre grænse.
- 64) Jfr. Apostlernes gerninger, kap. 9, vers 5, og kap. 26, vers 14. Billedet er hentet fra oxen, der slår bagud mod pigkæppen, hvormed den drives frem.
- 65) Båstrup i Hylke sogn. Vor h., Århus a., lige syd for Skanderborg sø.
- 66) Dette pavebrev synes udstedt c. 1173.
- 67) Jfr. Ezech. 13,5.
- 68) Lægbrødrene stod under klostrets opsyn, men havde ej aflagt noget egentligt munkeløfte.
- 69) Jfr. 1. Macchab. 3,7.
- 70) Måske forkortelse af Paulus.
- 71) Ærkebisp Absalon af Lund.
- 72) Nu Attrup, Ørup, Rosmos, Ennegårde og Hyllested i det sydøstlige Djursland. Eningerød og Hildestad-rød må have været små udflytterbyer på ryddede skovstrækninger, hørende under landsbyerne Eninge og Hildestad.
- 73) Dette testamente er rimeligvis udstedt c. 1180.
- 74) Der menes bisperne.
- 75) Karlby n. for Grenå.
- 76) Listen svarer aldeles til den i foregående testamente og er blot øget med ét navn: Hagetved, nu Hoed i det sydøstlige Djursland.
- 77) Der menes naturligvis Djurslands søndre herr. (Randers a.).
- 78) I Småland.
- 79) Kap. 25, 26, 27 og den første halvdel af kap. 28 indeholder fire stadfæstelser af de to ovenfor oversatte testamenter; de to er udstedte af ærkebiskop Absalon, de to andre af kongerne Valdemar I. og Knud. De er alle oversprunget her i oversættelsen.
- 80) De er altså skrevne på meget holdbart materiale.
- 81) D. e. munkene.
- 82) Dette brev er senest udstedt 1181, da pave Alexander døde i dette år.
- 83) De påstår altså at munkene kun er fri for at udrede tiende af land, der er nyindlagt til dyrkning, men ikke af gammelt agerland.
- 84) Nemlig af det apostoliske sæde.

- 85) Brevet antages udstedt 1186.
- 86) Galaterbr. 6,10. Matth. 26,11.
- 87) Næmlich af klosterbrodrene.
- 88) Galaterbr. 4,14.
- 89) 1. Korintierbr. 9,22.
- 90) Et meget kendt værk af pave Gregor den Store (590-604).
- 91) Der menes kirkelige eksempel- og anckdotesamlinger.
- 92) Til at male ornamentet og billeder i håndskrifterne.
- 93) 1. Peters brev 2,4-5.
- 94) Dette brev må være udstedt i årene 1185-87, da Urban var pave. Det er altså urigtigt, når der lige nedenunder tales om, at kong Valdemar døde efter brevet udstedelse.
- 95) Dette brev synes udstedt ca. 1190. Det følgende kapitel indeholder et aldeles tilsvarende pavebrev til ærkebisp Absalon, som her overspringes.
- 96) Måske Østrup, Albæk s., Støvring h., Randers a.
- 97) De døende salves i den katolske kirke.
- 98) Matth. 10,41.
- 98) År 1191.
- 100) Munke.
- 101) Der menes kloster.
- 102) 1165-73.
- 103) 1173-80.
- 104) 1180-93.
- 105) 1207, da dette skrift er forfattet.
- 106) 1193-97.
- 107) Jfr. Matth. 10,16.
- 108) 1197-99.
- 109) 1199-1216. Her ender i originalhåndskriftet den første hånd, som har skrevet Øm klostres ældre historie; men da dette skrift allerede må være affattet 1207, må stykket om den sjette abbed snarest være tilføjet en tid efter, under den syvende abbeds styre.
- 110) Stykket om den syvende abbed er tilføjet med en ny hånd, stykkerne om den ottende og niende abbed med en tredje hånd.
- 111) 3: klostrets.
- 112) 1216-22.
- 113) Dette sidste udråb viser, at stykket må være skrevet kort efter Gunners tiltrædelse af Viborg bispedømme. - Gunner er velkendt for sin kirkelige lærervirksomhed og for den betydelige andel, han havde i Valdemar Sejrs lovgivningsarbejde, navnlig i Jydske lov. Gunner døde, 99 år gammel, år 1251. I Øm kloster skrives kort efter hans død en levnedsskildring af ham (oversat af H. Olrik 1892).
- 114) 1222-29.
- 115) Der menes Vitskøl.
- 116) Der menes antagelig den såkaldte »hellige ild«, en rosenlignende sygdom.
- 117) 1229-33. - Stykket om den tiende abbed er skrevet med en fjerde hånd, hvem også stykkerne om den tolvte, trettende og fjortende abbed skyldes. - Stykket om den ellefte abbed er skrevet af en femte hånd.
- 118) Davids salme 6,9-10.
- 119) Hvorfor abbed Jens bar dette tilnavn, vides ikke. Det kan sammenstilles med øgenavnet »pave« nedenunder.
- 120) Biskop Gunner døde, som nævnt, først 1251, og dette er rimeligvis skrevet 1235.
- 121) 1233-35.
- 122) Jfr. Matth. 10,16.
- 123) 7. september.
- 124) I biskop Gunners levned omtales muligvis abbed Mikkell under navnet Sven som Gunners lærling.
- 125) 6. juli. Jens nævnes i bisp Gunners levned som dennes lærling.
- 126) Inæs har ligget syd for Horsens fjord, hvor en gård i Glud sogn, Bjerger h., bærer navnet Jensgård.
- 127) Horsens.
- 128) Skanderborg.
- 129) Tåning s. v. for Skanderborg, s. ø. for Mossø.
- 130) Vissing lige vest for Mossø var et benediktiner-nonnekloster.
- 131) Der menes den ovenfor i kap. 19 omtalte kanal, som munkene havde gravet gennem tangen mellem Mossø og Gudensø.

- 132) Nord for indløbet til Randers Fjord. Er nu landfast, men var da helt omflydt af vand.
- 133) Den, der her taler, er den unavn-givne forfatter til dette afsnit af Ømbogen.
- 131) Egl. »til både for sin sjæl« (»sjælebod«).
- 135) Horndrup i Tåning sogn, s. v. for Skanderborg.
- 136) År 1246.
- 137) Disse linjer synes at måtte være skrevne umiddelbart efter bispevalgets stadfæstelse (1249) og altså lidt inden den følgende beretning om klostrets mellemværende med biskop Peder Ugotson.
- 138) 1 mark penninge = 240 penninge. På grund af montens slethed regnedes 1 mark penninge kun til $\frac{1}{3}$ i værd af 1 mark sølv.
- 130) Ved udgravningerne på Øm klostertomt fandtes abbed Jens' grav, og undersøgelsen af hans ben udviste, at han ved sit sammenstød med hesterøverne fra Inæs havde pådraget sig en uheldbredelig og meget pinagtig skade i den venstre arm og skulder, der var bleven ramt af hugget.
- 140) 11. november
- 141) Af papa (græsk, = fader), Øgenavnet »pave« hentyder uden tvivl til hans præstelige herkomst.
- 142) Marc. 13,8.
- 143) Der menes djævelen.
- 144) Dav. salm. 41,10.
- 145) Her menes de i klostret førte årbogsoptegnelser, der ikke er bevarrede.
- 140) Med frihed menes skattefrihed. Bryde = gårdbestyrer; landbo = fæstebonde. Det var næppe helt sjældent hverken her hjemme eller i udlandet, at kongerne lod sig deres stadfæstelsesbreve på privilegier o. l. betale i klingende mønt; også fra Valdemar Sejrs tid kendes flere eksempler herpå.
- 147) Der menes det hus, bispnen boede i, når han opholdt sig på klosteret, og som vel har tilhørt dette, men som dog bispnen har haft en vis rådighed over. Jfr. note 179.
- 148) Dav. salm. 27,12.
- 149) 5. Moseb. 32,18. 1. Kongernes bog 11,9.
- 150) Hvad der sigtes til med disse ord, vides ikke; men sammenhængen synes at tale for, at der må menes misligheder og indre skandaler i klostret af meget alvorlig art.
- 151) Dav. salm. 65,4.
- 152) 8. juni. – I teksten står ved en udeladelsesfejl 1250 for 1255.
- 153) 5: 31. oktober kl. 6.
- 154) Dav. salm. 47,2.
- 155) Navnet står ikke skrevet helt ud i håndskriftet.
- 150) Glatved og Hoed i det østlige Djursland.
- 137) Den samme, der er nævnt som bestyrer af Tåning ladegård for klostret. – Det var meget almindeligt, at der til klostret foruden de egentlige munke var knyttet et ofte betydeligt antal lægbrødre (»conversis«), der ikke havde aflagt fuldt munkeløfte, men gærne boede i nærheden af klosteret, som arvede deres ejendele. De stod under klostrets opsyn, og mange af dem arbejdede i dets tjeneste. Jfr. note 56.
- 158) 4. Mosebog, 16. kap.
- 159) Her følger i håndskriftet et indskudt blad af betydelig yngre oprindelse, hvorpå abbederne indtil 1320 er opregnede, med en kort tilføjelse om hver enkelt. Det er som en senere tilsætning ikke oversat her. Om Asgot siges i denne abbedrække, at han var gavmild og munter i sine dage, og for sit blide sinds skyld lagde han dølgsmål på mangt og meget efter tid og lejlighed. – Herefter tager i håndskriftet en ny hånd fat, der uden afbrydelse har skrevet hele den følgende fremstilling lige til enden. Rimeligvis skyldes det følgende også en anden forfatter end det foregående.
- 160) Luc. 1,69.

- ¹⁶¹⁾ Sagefald er indtægt af retslige bøder. For helgbrud tilfaldt bøderne bispem. – Ved undergivne («familia») eller, som man måske kunne oversætte det, »vornede« betegnede i datiden sådanne bønder, håndværkere o. l., der havde givet sig under en stormands, en prælats eller et klosterværn, betalte en afgift og til gengæld nød godt af herrens beskyttelse. I karakter helt forskelligt fra det yngre vornedskab medførte dette afhængighedsforhold intet stavnsbånd, personlig tvang o. l. – *Giaf* = gave. Der menes den såkaldte bispegave, en oprindelig frivillig afgift, til bispem, der var gået over til en vedtægtsmæssig ydelse. – En mark havre var 480 skæpper.
- ¹⁶²⁾ Dav. salm. 27,12.
- ¹⁶³⁾ Der menes den, der holdtes af Innocentius III 1215.
- ¹⁶⁴⁾ Som A. D. Jørgensen (Årb. f. nord. oldk. 1879) gør opmærksom på, er vi her ved et af de punkter, hvor man snarest kan spore den ensidige bedømmelse i skriftet. Denne overenskomst, hvor begge parter gør indrømmelser, har næppe haft det hadefulde præg, forfatteren vil give det udseende af, ja, den har muligvis snarest været til gunst for klostret.
- ¹⁶⁵⁾ Josva 23,14.
- ¹⁶⁶⁾ Barnefødt i Dover nordøst for Mosø, hvad der udtrykkeligt siges på det førnævnte indskudte blad.
- ¹⁶⁷⁾ Jfr. Prædikerens bog 10,16.
- ¹⁶⁸⁾ Kristoffers enke Margrethe. – Det har sikkert været i sommeren 1261, da enkedronningen drog mod hertug Erik Abelson og de holstenske grever, at hun har dvælet så mandstærk i klostret.
- ¹⁶⁹⁾ Bispegave, se note 161.
- ¹⁷⁰⁾ Den 6. januar fejredes i oldkirken i al fald fra det 3. årh.s begyndelse som dagen for Kristi dåb og Guds ånds tilsynekomst (*Epifania*). Først senere, i middelalderen, knyttedes den legendariske dyrkelse af de hel-
- lige tre konger fast til denne dag, der så tillige opfattedes som den sidste af juledagene.
- ¹⁷¹⁾ Den 16. juni. Bo (navnet har i kroniken den latiniserede form Boëtius) var ifølge optegnelserne på det førnævnte indskudte blad ikke alene en dygtig håndskriver, men var også maler (af miniaturebilleder i håndskrifterne), og i det hele kunstfærdig i såre mange ting.
- ¹⁷²⁾ Latiniseret: Tuco, har vel været udtalt: Tuke. – Magistertitlen betyder, at han har taget magistergraden ved et universitet.
- ¹⁷³⁾ 8. september.
- ¹⁷⁴⁾ Rosmos i det østlige Djursland.
- ¹⁷⁵⁾ Dommernes bog 16,15.
- ¹⁷⁶⁾ Luc. 15,17. Ap. gern. 12,11.
- ¹⁷⁷⁾ »Kyndelmisse«, 2. februar.
- ¹⁷⁸⁾ En af kongens ivrigste tilhængere i ærkebispestriden; senere ærkedegne og kongens sendemand hos kardinal Guido og ved romerhoffet.
- ¹⁷⁹⁾ Heraf ses, at stuen er det rum, der kan varmes. Der menes antagelig stuen i »Bispehuset«.
- ¹⁸⁰⁾ Sådanne lamper, hvori der brændtes fedt, der smeltede over gløder, brugtes endnu i 19. årh. af den jyske almue.
- ¹⁸¹⁾ Kapitlet er munkesamfundet og særlig munkenes fællesforsamling, der træder sammen i kapitelsalen.
- ¹⁸²⁾ Cistercienserordenen havde en meget selvstændig organisation og førte selv tilsyn med de enkelte klostre, idet hvert kloster årlig visiteredes af moderklostrets abbed (for Øms vedkommende abbeden i Vitskøl). Årlig samledes desuden et generalkapitel i Citeaux bestående af alle abbederne («abbedfædrene»), der havde den øverste myndighed i ordenens anliggender.
- ¹⁸³⁾ Davids salme 124,8.
- ¹⁸⁴⁾ Der sigtes til den omtalte overenskomst, hvorved bispem fik sagefaldet og bispegaven fra klosterbønderne mod til gengæld at fritage klostret for alt gæsteri.

- 185) Denne påstand har næppe været helt i overensstemmelse med sandheden. Den voldgiftsdom, der senere fældedes i Ømstriden af bisperne i Ribe og Slesvig (se nedenfor), viser, at Århusbispen ifølge hævud og vedtægt havde ret til en gæsteriydelse, om end af ret beskedent omfang. – At denne hævud stred mod de privilegier, ordenen havde fået tilstået af paverne (se lige nedenfor), var derimod utvivlsomt.
- 186) 1255. – Den foregående forbudsformular er den i pavebreve gængse.
- 187) Hilsenen aldeles som i foregående brev.
- 188) Herefter følger den samme forbudsformular som i forrige brev (»Intet menneske o. s. fr.«).
- 189) 1254.
- 190) Forsynet med det pavelige blysegl (bulle), altså i originaludfærdigelse fra det pavelige kancelli.
- 191) Der sigtes til de ejendomme i det østlige Djursland, som bisp Sven af Århus ved testamente af 27. august 1183 havde skænket klostret. Dette testamente er oversat overfor kap. 24 og indeholder ikke noget som helst forbehold angående bispeligt gæsteri, så Tyges krav om særligt gæsteri af disse ejendomme synes aldeles ugrundet.
- 192) Klostrrets.
- 193) Se herom lige ovenfor.
- 194) Dateringen er ikke medtaget i afskriften, men brevet må være skrevet i begyndelsen af februar 1263.
- 195) Jfr. Ezechiel 13,5.
- 196) Der sigtes åbenbart til den store kirkestrid mellem kongen og ærkebisp Jakob Erlandson, hvor Tyge med stor iver stillede sig ved kongens side, medens klostrets sympatier var med ærkebispem.
- 197) Brevets datering er ikke medtaget i afskriften, men det må være udstedt kort efter bispens første brev (midten af februar el. lign.).
- 198) De har da åbenbart ligesom bispens første brev ikke været henvendt direkte til abbeden eller til klostret, men til bispens sendemænd. Mulig ligger der heri en hån mod klostret.
- 199) Sammenhængen i det følgende viser bestemt, at dette ikke gik for sig første søndag i fasten, men allerede onsdagen forinden, »askeonsdag«. Af den ovenfor nævnte voldgiftsdom i striden ses det også, at ifølge gammel hævud plejede Århusbispen just på denne dag, ved fastens begyndelse, at indfinde sig på gæsteri i klostret med et mindre følge.
- 200) Vor kloster syd for Mossø.
- 201) Ezech. 20,34.
- 202) Åbenbart må man efter fremstillingen tænke sig bispen ride fra Vor tværs over den tilfrosne Mossø.
- 203) 2. Kong. bog. 20,3. Esai. 38,3.
- 204) Det hus på klostret, som bispen plejede at tage ind i.
- 205) Heri appellerede han sin sag til pавens kendelse. Jfr. nedenfor s. 45, hvor Bos anden appelskrivelse findes oversat.
- 206) Mulig har munkene gemt deres fødevarer på dette sted. – I øvrigt ventede man snarere på dette sted ordet *kælder* (cellarium) end *kapel* (capella), men det sidste findes i håndskriftet.
- 207) Sandsynligvis på bispehuset, hvis beboelsesrum uden tvivl efter middelalderlig skik har været i første stokværk (»højeloft«).
- 208) Abo syssel omfattede alle herrederne mellem Gudenåen og havet. Fra gammel tid var Jylland delt i 13 sysler, hvoraf tre i Sønderjylland, ti i Nørrejylland.
- 209) Der står i teksten ordret: De seks valgte de andre seks, hvad der synes meningsløst og derfor er ændret her i oversættelsen. Muligvis kan dog disse ord forstås således, at de seks stemte på en, de andre seks hver på sin (så at der intet absolut flertal blev ved valget).
- 210) I henhold til den kanoniske rets regler.
- 211) Ryd var et beromt cistercienser-

abbedi i Sønderjylland, nær Flensborg fjord (nu Lyksborg). – Fortællingen må åbenbart forstås således, at da der intet absolut flertal var ved valget, og valget ikke blev udført i rette tid, benyttede ærkebisp sin ret til at afgøre striden. Den mand, han pånødte kapitlet, var en af hans ivrige tilhængere, på hvem der tilmed hvilede stærk mistanke for mord på Kristoffer I. Imidlertid har kapitlet ikke villet modtage Arnfast som bisp, men valgt Tyge, der erhvervede sig pavelig stadfæstelse (efter Ømbogens påstand ved bestikkelse) og tog bispestolen i besiddelse (1262). Han viste sig snart som ærkebisp Jakobs farligste modstander.

- 212) ∴ mod enkedronning Margretes vilje.
- 213) Lørdagen efter tamperdag. Tamperdag, »*dies quattuor temporum*«, de fire tiders dag, er onsdagen efter 1. søndag i fasten.
- 214) Domkirken i Århus.
- 215) Det lange broderede bånd, der var et væsentligt led af den katolske messedragt. Det lagdes om nakken og faldt ned med to lange båndender fortil.
- 216) Der må menes de til klostret knyttede håndværkere af forskellige fag.
- 217) Benediktinerabbeder. Benediktinerne bar sort kutte, cistercienserne grå. Mellem de to ordener var der fra gammel tid indbyrdes nag og fjendskab.
- 218) Oversat overfor kap. 4.
- 219) Bispem har åbenbart ment at have ret til at gøre dette, fordi abbeden ikke, som kirkeretten krævede, havde fået bispelig stadfæstelse på sit valg.
- 220) Virklund, syd for Silkeborg.
- 221) Låsby ligger øst for Silkeborg, nordvest for Veng.
- 222) Tønning er Tåning ved Skanderborg; se ovf. note 129. Om Inæs se ovf. note 126. Asnæs er uden tvivl Assens i Bjerger h., Vejle a.

(ved Kattegat, mellem Horsens og Vejle fjord).

- 223) Interdikt er udelukkelse fra kirkens nådemidler samt prædiken og kirkelig jordfæstelse, medens band er udstødelse af selve kirkesamfundet. – I et klageskrift, som abbed Ture 1267 lod oplæse på synoden i Lybek for den pavelige legat Guido, beskrives de bispelige fogeders adfærd endnu nøjere. Det ses heraf, at når klosterbønderne var stævnet til at møde for fogeden (i et fjernt liggende sted af stiftet), anklagedes de for en eller anden forseelse, og en bestemt dag fastsattes, da de skulle værne sig med tylvteréd af deres naboer. Men da disse ligeså var stævnedes samme dag hver til sin kant af bispedømmet for på samme vis at rense sig ved tylvteréd for ganske tilsvarende beskyldninger, blev følgen, at ingen af dem kunne finde mededsmænd, og således kunne de ikke aflægge den krævede rensesed, men hjemfaldt til bispens vilkårlige dom. Der stillede dem da valget mellem at sige sig løs fra klostrets tjeneste eller betale bispem så stor en pengesum, han krævede, hvorhos de tilmed blev bandsatte.
- 224) Se ovenfor kap. 24.
- 225) Det nuværende Brahetrolleborg i Sydfyn. Kun abbedens forbogstav findes i håndskriftet.
- 226) Kloster ved Holstebro, stiftet af kongætlingen Buris Henriksøn o. 1160.
- 227) Luc. 1,78. Coloss. 3,12. Philipp. 1,8-9.
- 228) Der sigtes til det ovenfor note 206 skildrede optrin.
- 229) »Apostle« kaldes de af de kirkelige dommere udstedte vitterlighedsattester om appellens lovformelige udstedelse, der skulle ledsage enhver appelskrivelse til romerhoffet.
- 230) I det nordvestlige Skåne.
- 231) Sandsynligvis Esbern, der nævnes i et brev af 1271.

- 232) I Sønderjylland.
- 233) Brevets datering mangler i afskriften.
- 234) Disse ord betyder åbenbart, at munkene selv holdt gudstjeneste i sognekirken, hvad de ingen ret havde til. I anledning heraf har så bispem tilskrevet dem det følgende brev.
- 235) Brevets datering mangler i afskriften; det er åbenbart skrevet i forsommeren 1263.
- 236) Trods forfatterens benægtelse er det vel ikke usandsynligt, at abbeden på det ny forligsmøde, der fandt sted nogen tid efter mødet ved Dover kirke, virkelig har måttet »fæste bøder« til bispem og muligvis til gengæld har opnået andre fordele; ellers ville bispem næppe have omtalt dette punkt i så rene ord. A. D. Jørgensen formoder, at forligsmødet er blevet holdt den 23. marts; det ses nemlig af bispem brev, at bøden var forfalden fredag den 4. maj, og 6 ugers frist var den sædvanlige i sådanne tilfælde. — Er der blevet mæglet forlig på dette møde, så er det i al fald ikke blevet holdt, og overhovedet var jo ved abbedens appel sagen unddraget den almindelige rettergang og overgivet til en særlig kirkelig proces.
- 237) Luc. 1,78.
- 238) 6. maj. — Herefter følger i håndskriftet et aldeles tilsvarende brev fra de samme abbeder til kardinalerne, der her overspringes. Endvidere et brev fra de samme abbeder til ordenens fire overabbeder med bøn om at tale Øm klostres sag ved pavehoffet. Dette brev gentager væsentlig de samme klagepunkter, der findes i abbedernes breve til ærkebispem og paven; enkelte punkter er også tagne af selve abbed Bos appelskrivelse. Da brevet således intet nyt bringer, er også det forbigået i nærværende oversættelse.
- 239) Luc. 18,2.4.
- 240) Klostrets signet, hvormed dets skrivelser forseglede, var i den fungerende abbeds hænder.
- 241) Tallene mangler i håndskriftet.
- 242) 10. juni.
- 243) 11. juni.
- 244) I det ovenfor nævnte indskudte stykke oplyses det, at han var abbed i henved fem år; »om hans tiltrædelse og valg, møje og sorg, findes mangt og meget udførligere fremstillet ved hans flid i et andet bind«. Med disse ord må der sikkert sigtes til nærværende skrift, hvoraf således en del må antages forfattet af Ture eller i al fald på hans tilskyndelse. — Man skønner, at det har været tanken ved Tures valg at erstatte den heftige og ilsindede Bo med en ældre, besindig og højt anset mand, der snarere kunne tænkes at føre striden til en heldig ende.
- 245) 2. Moseb. 7,13.
- 246) Tyge var udnævnt umiddelbart af paven; om hans valg se ovenfor s. 35 f.
- 247) Der sigtes uden tvivl til bispem nægtelse af attester for lovmæssigt foretagen appel, de såkaldte »apostle«, jfr. ovenfor s. 47 (Bos appelskrivelse).
- 248) 7. oktober.
- 249) Nu Rosmos i det sydøstlige Djursland.
- 250) Der menes den hellige nadver.
- 251) 21. oktober. — Herefter følger i håndskriftet en af abbeden og brøderelaget i Øm til hr. Lars og broder Bo (den tidligere abbed) udstedt fuldmagt til at føre klostrets sag ved romerhoffet, dateret 28. januar 1264. Da dens ordlyd er af mindre interesse, overspringes den her. — Derpå følger i håndskriftet de forskellige pavebreve, som klostret opnåede at få udstedt, og hvoraf de vigtigste er oversatte i det følgende.
- 252) Navnene mangler i håndskriftet efter det pavelige cancellis sæd. — Brevet er stilet til de to benediktinerabbeder i Ringsted og Næstved.
- 253) Der menes munke.
- 254) Klostrets undergivne, fæstebønder o. l.

²⁵⁵⁾ Efter denne pavelige fuldmagt til de to benediktinerabbeder til at optræde som dommere i sagen følger i håndskriftet et andet pavebrev, der beskikker domprovsten og ærkedegnen i Slesvig til ved kirkens tugt at værne klostret og dets ejendomme mod rov, vold og ødelæggelse, men strengt forbyder dem at blande sig i selve sagens påkendelse. De udnævnes altså til en art værger for klostret. – Derpå følger et andet pavebrev til de to benediktinerabbeder, hvori afgørelsen af gæsterispørgsmålet, navnlig m. h. t. klostrets påberåbelse af de pavebreve, der fritager cistercienserordenen for gæsteri, og bispens tilsidesættelse af disse, overlades til dem som dommere. Begge disse pavebreve, der ligesom ovenstående er daterede 22. maj 1264, overspringes her. – Derpå følger i håndskriftet pavens brev til bisp Tyge selv, af samme dato; dets ordlyd er i alt væsentligt ganske overensstemmende med det første pavebrev til de to abbeder, hvorfor det ikke oversættes her. – Det næste brev i håndskriftet er en den 7. juli dateret formaningskrivelse fra kardinal Johannes til dommerne om at stræbe efter at vise fuld retfærdighed; det ses af dette brev, at til de to benediktinerabbeder er som tredje dommer føjet prædikebrødrenes (dominikanernes) provincialprior i Danmark. Grunden hertil kan med en vis sandsynlighed antages at have været den, at klostrets sagførere har henledet opmærksomheden på, at de to benediktinerabbeder på grund af det nedarvede nag mellem de »sorte« og de »grå« brødre (jfr. ovenfor note 217) næppe kunne anses for uvildige dommere, og desuden stod under Tyge, der midlertidigt varetog bispens af Roskildes embede. Imidlertid gavnede den tredje dommers udnævnelse ikke klostret det mindste. – Det følgende brev i håndskriftet er en skrivelse

til de samme tre dommere, dateret den 6. juni, fra kardinal Guido – den samme, der året efter sendtes til Danmark som pavelig legat i den store ærkebisperid. I dette brev taler Guido, der selv hørte til cistercienserordenen, indtrængende klostrets sag hos dommerne. – Endelig følger i håndskriftet et brev fra selve overabbeden, abbed Filip af Clairvaux, til enkedronning Margrete, hvori han under påberåbelse af den særstilling, Clairvaux altid har indtaget i hendes gunst, anmoder hende om at tage sig af klostrets sag. – Efter alle disse breve, der for så vidt har mindre betydning, som hele denne pavelige indblanding løb ud i sandet, og som derfor ikke er medtagne i nærværende oversættelse, tager den direkte fortælling fat påny.

²⁵⁶⁾ Nemlig i anledning af den anden appel til paven.

²⁵⁷⁾ Disse »varer« ses i det ovennævnte klageskrift at have bestået af: tre heste, klæder, kobberpenninge og »Sterlinge« (engelske sølvpenninge).

²⁵⁸⁾ Bisp Peder af Roskilde, der var Jakob Erlandsøns svorne tilhænger, var nemlig landflygtig fra sit stift, og Tyge har altså i hans fravær opnået at få den midlertidige styrelse af stiftet overdraget. Jfr. ovenfor note 255.

²⁵⁹⁾ Der sigtes til de ovenfor nævnte benediktinerabbeder af Ringsted og Næstved, hvortil senere var føjet prædikebrødrenes provincialprior. Jfr. ovenfor s. 53.

²⁶⁰⁾ Som det af forligsbrevet vil ses, mener klostret nu at måtte gå ind på at modtage Ribe- og Slesvigbispernes mægling, skønt disse som udpræget kongeligsindede mænd ikke på forhånd kunne antages at være synderlig venlig stemt mod klostret. Som det var at vente, godkender de to bisper da også Tyges krav på at have hævdunden ret til en gæsteriydelse; men i virkeligheden begræn-

ser forliget denne i så høj grad, at det trods alt nærmest må siges at være til klostrets fordel; thi Tyges krav gik jo langt videre end til det forholdsvist beskedne gæsteri i fastetiden, som de to forligsmæglere erklærede for at have gammel hævd. Men om abbed Bos principielle afvisning af alt gæsteri er der ganske vist ikke tale.

261) 5: Munk.

262) Bispegave, jfr. note 161.

263) Overtrædelse af kirkens bestemmelser om helligdagsfreden; jfr. note 161.

264) 26. november.

265) Luc. 1,44.

266) Klagebrevet er udstedt af samtlige cistercienserabbeder i Danmark. Da det kun indeholder lidet eller intet nyt ud over de ovenfor meddelte klagemål, overspringes det her. Skulde man nævne noget klagemål, der ikke kan siges direkte at være berørt ovenfor, er det følgende: »Endvidere har han ikke skånet det nævnte huses ladegårde for lignende voldgæstning . . .« – Guido kom ved nytårstid 1266 til Lybæk, men drog først i april videre til Danmark. Uden tvivl har han lige i begyndelsen af sit ophold modtaget abbedernes klageskrivelse, og har snart efter tilskrevet Tyge det følgende brev.

267) Hebr. 1,9.

268) Jfr. salme 62,4.

269) Denne sag kendes slet ikke fra det foregående.

270) Hermed menes: som hører til samme munkeorden som vi. »Guds-frygt« bruges ikke sjældent i middelalderen som ensbetydende med munkeliv; gudelig = munk.

271) 1266.

272) 5: Munkene.

273) Dette brev, som i håndskriftet er udateret, har Tyge muligvis udvirket hos dronningen som svar på legatens formaningskrivelse. Snarere må det dog antages at være ældre, fra år 1264 eller så.

274) Da Guidos følgende truselsbrev, ligesom det forrige udstedt i Roskilde, ikke indeholder noget positivt stof ud over det tidligere meddelte, oversættes det ikke her. – Guido, der havde fuldt op at gøre med den store ærkebispesstrid, har åbenbart ikke ønsket også at tage Øm klostres sag op til retslig påkendelse – han var uden tvivl en mæglende og fredelig natur – og har derfor nøjedes med at skrive formanings- og truselsbreve til Tyge. Først da han var nær ved at forlade landet, har han støvnet Tyge for sig, jfr. nedenfor.

275) I august 1266 var legaten i Ribe; herfra stævnedes han de stridende parter i ærkebispesstriden til at møde i Slesvig den 24. september; da ingen mødte på kongens vegne, fældede legaten dom i sagen, og da intet blev gjort for at efterkomme dommen, bandlyste han fra Lybæk kongen og hans moder i oktober. Fra Lybæk rejste legaten videre for at ordne forskellige forhold i Tyskland, og vendte først i august 1267 tilbage til Lybæk.

276) Dette (mindre) band lyste legaten den 19. oktober.

277) Dette klageskrift, der i sin helhed kun bringer lidet nyt ud over det fra det foregående kendte, er ikke medtaget her i oversættelsen. Alene om bispens voldsfærd overfor Tyge lægbroder får vi her lidt fyldigere besked: »På en anden af abbediets gårde lod han Tyge lægbroder prygle og tage til fange, lod huses døre opbryde og en kiste røve med klostrets penge og alle hans klæder; andre lægbrødre, der opholdt sig sammesteds, led af bispens mænd stor overlast med prygl, også fratog de dem en hest, og tog alle plovjærn og andre redskaber på gården med sig.« – Endvidere ses det, at bispens »truer abbeden og brødre-laget med, at han efter legatens bortrejse skal give sin frådende harme frit løb«.

- 278) I dette brev, dateret Magdeburg den 30. november 1266, overdrager legaten til bisp Bonde af Slesvig at tage sig af klostrets sag. Åbenbart har han ønsket at skubbe denne fra sig; nogen virkelig udsigt til, at bisp Bonde skulle kunne føre sagen til en heldig afslutning, når legaten i denne sag som ærkebisperstriden følte sin afmagt overfor de danske kirkeforhold, har der næppe været. — Dette brev er ikke medtaget her i oversættelsen, så lidt som den følgende skrivelse i håndskriftet: et brev fra bisp Bonde af 3. februar 1267, hvori denne byder prædikebrødrenes prior i Århus at stævne bisp Tyge til at give møde for ham i Flensborg den 12. marts for at forsvare sig mod abbedens beskyldninger.
- 279) I dette brev, som ikke er medtaget her i oversættelsen, erklærer abbederne den ovennævnte beskyldning for usand, og beder kongen formane Århusbispen til at afstå fra sine plagerier; i modsat fald må kongen ikke tage dem det ilde op, at de forfølger sagen for deres kirkelige dommer (3: legaten) eller den af ham indsatte dommer (bisp Bonde af Slesvig).
- 280) Uden tvivl klostrets værneting.
- 281) Det kan næppe forbavse, at hertug Erik, der ikke indtog nogen synderlig venlig stilling til kongen, tager Øm kloster under sit værn. Muligvis har bisp Bonde af Slesvig opmuntret ham til dette skridt. Ejendommelig er dog hans begrundelse, der synes at støtte sig til Jydske lovs fortale (jfr. A. D. Jørgensen, Valdemar Sejrs s. 161): »Dette er kongens embed og høvdings, som er i landet, at overholde domme og gøre ret og frelse den, der ved vold tvinges, så som er enke og værgeløst barn og pilegrim og udenlands mænd og fattige mænd, dem går tiest vold over . . .« Hertugen optræder da her som en af Danmarks
- »høvdinge«, hvem det påhviler at holde orden og fred i landet. Denne hans optræden har kongen sikkert opfattet som et indgreb i sine egne rettigheder.
- 282) 3. marts.
- 283) Der henvises her til det ovenfor note 278 omtalte, men ikke oversatte brev fra legaten til bisp Bonde, dateret 30. november 1266.
- 284) Her sigtes til det ovenfor note 278 omtalte, men ikke oversatte brev fra bisp Bonde til den nævnte prior, dateret 3. februar 1267.
- 285) Herefter følger et stykke, hvori det meddeles, at anden stævning foretoges af abbed Jens af Løgum, tredje ved prioren i Tvis. Disse gentagne stævninger frembyder ikke særskilt interesse, og da tilmed overalt kun begyndelserne af stævningsbrevene er anført i dommen, er de ikke medtaget i nærværende oversættelse.
- 286) 3: Munk.
- 287) 26. juli.
- 288) De sidste ord, der er sat mellem anførselstegn, er åbenbart et ordret udsnit af bisp Bondes brev til Tyge, hvori denne erklæres ulydig mod retten (»contumax«).
- 289) Formodentlig Østbirk s. for Mossø (Vor herred, Århus amt).
- 290) Svejstrup i Dover sogn ligger en lille mil ø. for Øm, n. for Mossø.
- 291) De to vidneudsagn er ordret enslydende.
- 292) Franciskanernes kirke.
- 293) Peters 1. brev 1,17.
- 294) Domkirken i Slesvig.
- 295) »Bisp« må vist her opfattes som et tilnavn.
- 296) Herefter følger i håndskriftet et af kardinal Guido den 2. september 1267 i Lybek udstedt stadfæstelsesbrev på denne dom. Det overspringes her.
- 297) Her foreligger dog vistnok en forsættelig forvanskning af bispens udtalelser. Såfremt bispen overhovedet har talt om at appellere til en højere domstol, ligger det nærmest at

formode, at han ved disse ord har tænkt på Guds dom.

- ²⁹⁸) Der menes overdreven religiøs selvplage. Ordene synes noget skruede, hvad der vistnok har sin grund i, at den latinske tekst lægger an på bogstavrim på dette sted.
- ²⁹⁹) Her må vel sigtes til de forskellige håndværk, der dreves i ly af klostret.
- ³⁰⁰) 30. november.
- ³⁰¹) Luc. 17,23.
- ³⁰²) Her ender altså pludselig klosterkroniken på det mest spændende sted. Vi véd således intet om stridens endelige udgang. Det må dog bestemt formodes, at klostret har måttet godkende bispens ret til gæsteri, men i hvor stort omfang, er ikke godt at sige. En afgørelse af, hvad

hævd og vedtægt krævede, forefandttes jo i det af de to bisper mæglede forlig (se ovenfor s. 55 f); men om klostret denne gang er sluppet så billigt, kan være tvivlsomt. Muligt er det jo også, at klostret har fået gæsteriet afløst ved en pengeydelse el. lign. I hvert fald må stridens afslutning være hidført snart efter det tidspunkt, hvor kroniken slutter; det ses nemlig af den ovenfor nævnte senere tilføjede abbedrække, at Ture var abbed i knap fem år og således må være fratrædt før juni 1268, rimeligvis som et offer fra klostrets side for at opnå forlig. 1270 optræder kong Erik i hvert fald som klostrets værneherr i et brev om en gård i Pugerup (Yding sogn, Vor herred, Århus amt).

